

Miksi kone ei kulje?

Lakossa oleville lentoemännille lehdissä rakennetut julkiset identiteetit
osana työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää koskevaa
merkityskamppailua

Auli Kivenmaa
Tampereen yliopisto
Viestinnän, median ja teatterin yksikkö
Tiedotusoppi
Pro gradu –tutkielma
Kesäkuu 2012

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

KIVENMAA AULI: Miksi kone ei kulje? Lakossa oleville lentoemännille lehdissä rakennetut julkiset identiteetit osana työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää koskevaa merkityskamppailua

Pro gradu -tutkielma, 106 sivua

Tiedotusoppi

Kesäkuu 2012

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millaisiksi lakossa olevien lentoemäntien julkiset identiteetit muodostuivat Helsingin Sanomien, Iltalehden, Talouselämän ja Uutispäivä Demarin printtilehdissä 1.11. – 28.12.2010. Julkiset identiteetit muodostuvat osana diskursseja, joissa tiivistyy yksi tapa nähdä asia, antaa sille merkitys. Yhteiskunnallisesta merkityksenantovallasta käydään kamppailua julkisuudessa. Finnairin matkustamohenkilökunnan lakon julkisissa diskursseissa rakennetaan merkityksiä myös neuvottelu- ja sopimusjärjestelmästä.

Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmässä osapuolten vallan lähde on mikrotasolla yksittäisissä työntekijöissä ja yrityksissä, mikä korostuu lakon kaltaisissa kriisitilanteissa. Finnairin matkustamohenkilökunnan lakossa Finnair oli paitsi Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistyksen neuvottelukumppani myös lakossa olevien lentoemäntien työnantaja. Osa median valtaa on, että se säätelee, ketkä pääsevät julkisuuteen esittämään määrittelyjään. Tutkimusaineiston sisällönanalyysi osoitti, että eri toimijoista useimmin ääneen pääsi Finnair ja lakossa oleva lentoemäntä vain kerran.

Tässä tutkimuksessa on eritelty diskurssianalyysiä käyttäen lakon aikana esiintyneitä diskursseja teemoittain ne lakon aiheisiin, vaikutuksiin ja osapuoliin sekä sopimisen järjestelmään. Diskurssit nimetään sen mukaan, mitä ne pitävät varsinaisena ongelmana. Teemoittain hallitsevat diskurssit olivat Finnairin kilpailukyky, matkustajan pettymykset, SLSY:n petollisuus sekä järjestelmän käytön hienosäätö.

Tutkimuksessa analysoidaan, miten matkustamohenkilökunnan lakon diskurssit kytkeytyvät uusliberaaliin kilpailukyky- ja sopimisyhteiskuntadiskursseihin ja miten diskurssit horjuttavat tai vahvistavat neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää. Globalisaation myötä noussut uusliberaali kilpailukykydiskurssi merkityksellistää nykyistä neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää nostamalla työnantajan intressin yleiseksi intressiksi. Tämä on vastoin järjestelmän peruslähtökohtaa molempien osapuolien yhtäläisistä erityisintresseistä. Tämän peruslähtökohdan sopimisyhteiskuntadiskurssi taas merkityksellistää kilpailukykytekijäksi. Aineiston hallitsevista diskursseista kolme kytkeytyy uusliberaalin kilpailukykydiskurssiin, järjestelmän käytön hienosäätö taas on sopimisyhteiskuntadiskurssin ydintä. Lehdissä nämä neljä hallitsevaa diskurssia esiintyivät kuitenkin rinta rinnan. Mediadiskurssien omistajien, toimitusten, positio lähtikin usein sopimisyhteiskunnasta, mutta määritteli sitä uudelleen uusliberalistisen kilpailukykydiskurssin lähtökohdista.

Diskurssit asettuvat makro-, mikro- ja mesotasolle. Mesotasolla luodaan makrotasoa konkreettisimpia käsitteitä ja mielikuvia. Esimerkiksi matkustamohenkilökunnan lakon valtataisteluksi rakentavat diskurssit luovat mesotason käsityksiä, jotka ovat omiaan horjuttamaan koko järjestelmää. Uusliberaaliin kilpailukykydiskurssiin yhtyvissä diskursseissa lakossa olevien lentoemäntien julkiseksi identiteetiksi muodostui uhan, tuhon ja pettymysten aiheuttajan, epärehellisen ja epäilyttävän, tilannetta ymmärtämättömän sekä kollektiivin hyväksikäytetyn jäsenen identiteetti. Sopimisyhteiskuntadiskursseissa julkinen identiteetti taas tiivistyi normaalisti itseään puolustavan identiteetiksi. Tutkimuksessa tarkastellaan myös, miten lehdet eroavat toisistaan.

Asiasanat: lakko, diskurssianalyysi, julkinen identiteetti, sopimisyhteiskunta, kilpailukyky-yhteiskunta, neuvottelujärjestelmä, media

Sisältö

1. Aihe ja tutkimuskysymykset.....	1
2. Aiempi tutkimus.....	4
2.1. GUMG paljasti vääristymiä	6
2.2. Kuluttaja nousee kuninkaaksi	7
2.3. Käsikirjoitusta sovelletaan	8
2.4. Hiljaisuuden voima.....	9
2.5. Tavallisen työntekijän rooli.....	10
2.6. Moniäänisyys lisääntyy	12
2.7. Mesotaso merkittävä	13
3. Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä	15
3.1. Suomen järjestelmä	15
3.2. Järjestelmän teoretisointi	18
3.3. Järjestelmän muospaineet	23
4. Sosiaalinen konstruktionismi	28
4.1. Sosiaalinen konstruktionismi ja diskurssi.....	28
4.2. Diskurssit kamppailevat	29
4.3. Diskurssi muovaa meitä ja me diskurssia	30
4.4. Aika muovaa diskursseja ja diskurssit aikaa.....	30
4.5. Journalismi diskurssina	31
4.6. Rakennettu identiteetti.....	32
4.7. Identiteetti vaatii toisen.....	34
4.7. Liikkeen julkinen identiteetti	35
5. Tarkennetut tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmät ja -aineisto.....	37
5.1. Kysymykset.....	37
5.2. Aineisto	39
5.3. Tutkimuksen toteutus.....	40
6. Ääni ja genre	42
6.1. Kuka pääsee ääneen?	42
6.2. Juttutyypit	43
7. Diskurssit	46
7. 1. Lakon aiheet.....	48
7.1.1. Finnairin kilpailukyky.....	48
7.1.2. Suomen kilpailukyky	51
7.1.3. Yksipuolinen kilpailukyky	52
7.1.4. Työntekijän jaksaminen	53
7.1.5. Työntekijöiden valtapyrkimykset.....	55
7.1.6. Työnantajien valtapyrkimykset.....	57
7.1.7. Diskurssien suhteet.....	59
7.2. Lakon vaikutukset	59
7.2.1. Matkustajan pettymykset	60
7.2.2. Yritysten menetykset	62
7.2.3. Diskurssien suhteet.....	63
7.3. Lakon osapuolet	63
7.3.1. Finnairin turhautuminen.....	64

7.3.2 Finnairin ärjyminen	65
7.3.3. SLSY:n petollisuus.....	67
7.3.4. Lentoemännän huikentelevaisuus	70
7.3.5. Naisen työteliäisyys.....	72
7.3.6. Omistajan vaikeneminen	74
7.3.7. Diskurssien suhteet	75
7.4. Sopimisen järjestelmä	76
7.4.1. Järjestelmän käytön hienosäätö	76
7.4.2. Pelisääntöjen noudattaminen.....	79
7.4.3. Yksilön oikeudet	81
7.4.4. Muutoksen välttämättömyys.....	82
7.4.5. Diskurssien suhteet	85
7.5. Dirkurssitaulukko	86
8. Yhteenveto	89
8.1. Kilpailukyvyn diskurssit	89
8.2. Sopimusyhteiskunnan diskurssit.....	91
8.3. Vahvistavat ja horjuttavat diskurssit.....	92
8.4. Millainen identiteetti määrittelykamppailussa syntyy?	93
8.5. Diskurssien suhteet koko aineistossa	94
8.6. Mediadiskurssin omistajien positiot	95
8.7. Lehtien erot.....	96
8.8. Yritystaso vaikuttaa julkisuuteen	97
8.9. Naiset, tunteet ja media	99
8.10. Media peilaa.....	100
8.11. Vain toinen puoli on puoli.....	101
8.12. Vain vaikutukset saatavilla.....	102
LÄHTEET	103

1. Aihe ja tutkimuskysymykset

Tutkimusaiheeni on Suomen Lentoemäntä ja Stuerttiyhdistys SLSY:n julistaman matkustamohenkilökunnan lakon käsittely lehdissä. Lakko käytiin 30.11.2010–9.12.2010. Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistys SLSY antoi lakkovaroituksen 16.11.2010. Edellinen työehtosopimus oli päättynyt jo keväällä 30.4.2010. Sopimukseen ei päästy valtakunnansovittelijan johdolla käydyissä neuvotte- luissa ja lakko alkoi. Se koski alkuun myös Blue1 -lentoyhtiötä, mutta lakko päättyi parin päivän ku- luttua Blue1:n osalta sovintoesityksen hyväksymiseen. Finnairilla lakko jatkui 9.12.2010 asti päät- tyen valtakunnansovittelijan jättämän toisen sovintoesityksen hyväksymiseen. Lakon aikana SLSY hylkäsi yhden valtakunnansovittelijan tekemän sovintoesityksen. Olennainen osa kiistaa oli mui- den, lähinnä kuljetusalan ammattiliittojen, tukitoimet lakolle.

Taustalla oli Finnairin ja työntekijäjärjestöjen vuonna 2009 solmimat vakautussopimukset, joilla pyrittiin hillitsemään henkilöstömenojen kasvua. Vakautussopimus oli voimassa vuoden 2010 lop- puun. Osana vakautussopimusta matkustamohenkilökunta oli sopinut peruspalkkojen leikkaami- sesta 5 prosentilla ja siitä, että aiemmin sovittu kahden prosentin palkankorotus jätettiin toteut- tamatta.

Kiista matkustamohenkilökunnan työehdoista koskee globaalisti erittäin kilpailtua ja suhdanne- herkkää alaa. Yhtiöiden arvioidaan kilpailevan olemassaolostaan tilanteessa, jossa toimialalle ovat tulleet uudenaikaisella liiketoimintastrategialla toimivat halpalentoyhtiöt, jossa matkustajien ympä- ristötietoisuuden myötä lentoliikenteen haluttavuus heikkenee, jossa taloudellinen taantuma vai- kuttaa matkustajamääriin ja jossa yksittäiset tapahtumat, kuten puolisen vuotta ennen lakkoa ko- ettu Islannin tulivuodenpurkaus, voivat heilauttaa yhtiöiden tuloksia rajustikin.

Finnairin tapauksessa kyseessä on yhtiö, josta Suomen valtio omistaa enemmistön. Yhtiö on perus- tettu jo vuonna 1923 Aero-nimisenä. Vuonna 1946 Suomen valtiosta tuli sen pääomistaja, koska nähtiin, ettei se selviäisi yksityisessä omistuksessa kohonneista investointi- ja toimintakustannuk- sista. 1969 yhtiö sai nimen Finnair. Yhtiö listautui Helsingin pörssiin vuonna 1989. Tätä kirjoittaessa

valtio omistaa Finnairista edelleen enemmistön (Finnairgroup 2012b) ja yhtiön omistus on määritelty nk. strategiseksi omistukseksi.¹

Ajallisesti lakko osui tilanteeseen, jossa suomalainen työehtosopimusjärjestelmä haki uudelleen muotoaan. Suurin konkreettinen muutos aiempaan verrattuna on, että työnantajien keskusjärjestö EK irtaantui vuonna 2007 keskitettyjen sopimusratkaisujen tekemisestä. Se painotti paikallisen yritysکوhtaisen sopimisen lisäämistä, mutta samanaikaisesti koordinoi tehokkaasti jäsenliittojensa sopimusratkaisujen tekemistä.

Myös sopijarakenteissa oli tapahtumassa muutoksia. Matkustamohenkilökunnan työehtosopimuksessa työntajaa edustanut Palvelualojen toimialaliitto yhdistyi kolmen muun työnantajaliiton kanssa vuoden 2011 alussa Palvelualojen työnantajiksi. Työntekijäpuolella kuljetusalojen ammattiliitoilla oli menossa yhdistymishanke.

Suomalaisessa työelämää koskevassa keskustelussa taas eläkeiät olivat kuuma aihe. Tähän keskusteluun kietoutui kysymys työssäjaksamisesta. Samoin keskusteltiin lakko- ja erityisesti tukilakko-oikeuksista.

Lakko on poikkeus normaalissa suomalaisessa työehtosopimusneuvottelukulttuurissa. Valtaosa työehtosopimuksista solmitaan ilman työtaistelutoimia neuvottelemalla. Työtaistelutoimien määrä on kuitenkin viime vuosina kasvanut. Vuonna 2010 työvoimasta 5,6 prosenttia työllisistä oli jossain vaiheessa lakossa, mikä oli korkein osuus 15 vuoteen (Tilastokeskus 2010). Kaikki lakot eivät kuitenkaan koske työehtoja, vaan tilastoihin kirjautuvat esimerkiksi joukkoirtisanomisia vastaan protestoivat ulosmarssit.

Ulkopuolisten kiinnostus lakkoihin vaihtelee. Suuri se on erityisesti niissä tapauksissa, joissa lakon vaikutus ulkopuolisille, joko kansalaisille tai muulle elinkeinoelämälle, on suuri. Malliesimerkki tästä ovat kuljetusalan lakot, mitä Finnairin lakko ja puolta vuotta ennen sitä käyty paljon julkisuutta saanut ahtaajien lakko oli. Kuljetusalan lakkojen vaikutusta korostaa Suomen maantiede. Maan sisäiset välimatkat ovat pitkiä ja niin on matka maailmanmarkkinoillekin. Koskiessaan henkilöliikennettä vaikutukset näkyvät tavallisten ihmisten elämässä. Tavaraliikenteen pysähtymisen vaikutus

¹ Valtioneuvoston periaatepäätös valtion omistajapolitiikkaa koskien: ”Myös kaupallisesti ja kilpailluilla markkinoilla toimiviin yhtiöihin voi liittyä valtio-omistajan strategisia intressejä. Nämä strategiset intressit kohdistuvat erityisesti huoltovarmuuteen, muuhun infrastruktuurin ylläpitämiseen ja turvaamiseen sekä maanpuolustukseen. Lisäksi yhtiöillä voi olla esimerkiksi peruspalveluvelvoitteita, mutta ne toimivat selkeästi yleisin liiketoiminnallisin periaattein.”

taas näkyy muualla elinkeinoelämässä. Nämä vaikutukset ovat lisääntyneet, koska tuotanto on verkottuneempaa.

Pyrin työssäni tutkimaan sitä, millaisia identiteettejä julkisuudessa rakennettiin lakossa olijoille. Tutkimuskysymykseni on: **Millaisia identiteettejä lakossa oleville lentoemännille lehdissä rakennetaan osana työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää koskevaa diskurssikamppailua?** Kysymykseni sisältää ajatuksen merkitysten rakennetusta luonteesta. Yhteiskunnassa käydään kamppailua siitä, mikä merkityksenanto koetaan pätevimmäksi. Kysymys on siis vallasta. Tämän diskurssikamppailun yksi kenttä on julkisuus, jota tässä työssäni käsitellään neljän lehden tuottamana julkisuutena. Diskursseissa tiivistyy aina yksi tapa merkityksellistää käsittelyssä oleva asia. Se sisältää myös diskurssin toimijoiksi määrittelemille tahoille rakentuvat identiteetit. Kaikkea edellä mainittua käsittelen luvussa 4. Työmarkkinoiden sopimusjärjestelmään, sen olemukseen ja siihen liittyviin muutospaineisiin paneudun luvussa 3. Vaikka varsinainen tutkimusaineeni on yksi lakko, tulkitseen sen käsittelyssä näkyvän työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää koskevan diskurssikamppailun. Edellä mainitun pohjalta tarkennan tutkimuskysymyksiäni luvussa 5. Analyysin tuloksia esittelen luvuissa 6 ja 7 ja tuloksia vedetään yhteen luvussa 8. Aiempaan lakko- ja työmarkkinajulkisuuden tutkimukseen paneudun seuraavassa luvussa.

2. Aiempi tutkimus

Lähtökohtaisesti se, että mediaa – joukkotiedotusta – ylipäätään on tutkittu ja tutkitaan, osoittaa, että medialla arvioidaan olevan yhteiskunnassa jotain merkitystä. Se vaikuttaa, ja siksi voi sanoa, että sillä on jonkinlaista valtaa. Siksi sen tutkimisessa on mieltä myös lakon kannalta. Seuraavassa esittelen aiempaa lakkojournalismia koskevaa tutkimusta.

Median vallasta esitetyt näkemykset ovat vaihdelleet kahden ääripään välillä. Toisaalta media on tulkittu itsenäiseksi vallankäyttäjäksi, joka syrjäyttää muiden vallankäyttäjien valtaa. Toisaalta taas on esitetty tulkintoja, joiden mukaan media pikemminkin vain tukee jo yhteiskunnassa vallassa olevien vallankäyttöä, sillä media määrittelee, mistä julkisuudessa puhutaan ja yleensä puhutaan siitä, mistä valtakain puhuu. (Kunelius, Noppari & Reunanen 2009, 11.) Jonkin asteisesta median vaikutusvallan lisääntymistä vallinne kuitenkin konsensus. On puhuttu medioitumisen käsitteellä, jolla tarkoitetaan prosessia, jossa media yhtäältä itsenäistyy muista instituutioista ja alkaa noudattaa omaa toimintalogiikkaansa. Samalla muut instituutiot joutuvat entistä enemmän ottamaan median toiminnassaan huomioon. (em. 13.)

Median valtaa koskeva tutkimus on lähtenyt ajatuksesta, että medialla on valtaa nimenomaan yleisöön, sen tietoihin, asenteisiin ja mielipiteisiin. Tämä vaikutus palautuu esimerkiksi äänestämällä julkiseen päätöksentekoon. Näin ollen on tutkittu median vaikutusta vastaanottajiin, eli vastaanottoa. Vaikutusta on tutkittu empiirisellä vaikutustutkimuksella, joka on osoittanut, että joukkoviestimet pystyvät vahvistamaan ihmisten mielipiteitä, mutta eivät juuri muuttamaan niitä. Agenda setting -tutkimusperinteessä median vallan on ajateltu tiivistyvän siihen, että se kykenee määrittelemään, mitä asioita yhteiskunnassa pidetään tärkeinä; mistä asioista ihmisillä on mielipiteitä. Siihen millaisia mielipiteet ovat, vaikutus olisi vähäisempi. (em. 12.)

Tutkimus voi keskittyä myös median sisältöön. Journalismihan yhtäältä tuottaa informaatiota, toisaalta se käsitteellistää informaatiota yleistäviksi ja tulkintapitoisiksi käsitteiksi ja kolmanneksi se luo käsitteiden välisten suhteiden järjestelmiä, jotka ohjaavat ja kehystävät yksittäisiä tulkintoja (Luostarinen ja Uskali 2004, 460). Median vallan tutkimuksen yksi ulottuvuus on tällöin, miten media näitä esityksiä rakentaa.

Lakkojen ja työelämän suhteiden käsittelyä mediassa on tutkittu yllä mainituista lähtökohdista. 40-luvulta alkanutta empiiristä vaikutustutkimusta en tosin lakkoja koskien ole tähän etsinyt. Tyypillistä lakkoa koskevien tutkimusten kysymyksenasettelulle tai viimeistäänkin tulkinnalle on ollut, että on tarkkailtu sitä, hyödyttääkö käsittely jompaakumpaa osapuolta. Yleensä tulos on, että media käyttää valtaansa työntekijäpuolen haitaksi. Greenbergin mukaan (2004, 356) yleisimpiä selityksiä tähän on kolme: 1) uusliberaalin ideologian leviäminen, jonka mukaan järjestäytyneet työntekijät ovat taloudellisen kasvun esteitä, 2) institutionaliset ja taloudelliset paineet, jotka johtuvat siitä, että uutisorganisaatiot ovat kapitalistisia yrityksiä ja 3) yhteiskuntasuhteet, joiden hoitamista ay-liike ei ole resurssoinut samalla tavalla kuin yritykset.

Eric Steuter (2001, 3–4) on tiivistänyt, että eri tutkimuksissa on havaittu seuraavat työntekijöiden haitaksi toimivat seikat: 1) Medialla on tapana keskittyä työmarkkina- ja työelämäjutuissa tapahtumiin, ei asioihin. Kun hankalia ja monisyisiä asioita ei yleensä käsitellä, on tapahtumienkin ymmärtäminen vaikeaa. 2) Media kiinnittää tapahtumista huomiota erityisesti lakkoihin. Tämä aiheuttaa tunteen, että työmarkkinoilla on jatkuva konflikti, vaikka tosiasiallisesti valtaosa sopimuksista tehdään neuvottelemalla. 3) Medialla on taipumus keskittyä lakon vaikutuksiin, ei niinkään sen syihin ja eri ulottuvuuksiin. Erityisesti lakkoilijoiden työn luonne jää käsittelemättä. 4) Työmarkkinahäiriöistä käytetty kieli suuntautuu yleensä lakkolaisia vastaan. Puhutaan yleensä lakoista, vaikka kyseessä olisi työnantajien työsulku. Työntekijät aloittavat lakon, eli ajatuksellisesti ovat syyllisiä lakkoon, vaikka taustalla voi olla työnantajien kohtuuttomat vaatimukset. Työnantajien sanotaan tekevän tarjouksia, vaikka he tosiasiallisesti vaatisivat nykyisten työehtojen heikennyksiä. 5) Median käsittely perustuu usein oletuksiin, jotka toimivat työntekijöitä vastaan. Esimerkiksi hintojen nousu ja lasku on luonnollistettu, niin vain luonnonlakien tapaan tapahtuu, mutta palkkavaatimuksia tekevät ihmiset. Tämän taustalla Steuter aavistelee olevan myös uusklassisen taloustieteen. Sen mukaan yksittäinen yritys ei voi markkinoilla määrätä hintoja. Sen sijaan ammattiliitot nähdään kartelleina, jotka tuottavat markkinahäiriön: ne nostattavat keinotekoisesti palkkoja, joita yritysten täytyy maksaa. Tämä oletus antaa yrityksille mahdollisuuden esittää itsensä ahneiden ay-aktiivien uhreina.

Michael Parenti (Steuter 2001,5 mukaan) taas on koonnut tutkimuksissa löydetyt median tyypilliset tavat esittää ammattiyhdistysliikettä: 1) ammattiliitot esitetään järjettöminä (senseless) ja lakot vältettävissä olevina; media kieltäytyy mahdollisuudesta nähdä lakot osana luokkataistelua, 2) medialla on taipumus esittää työnantajan esitykset suotuisassa valossa ja vähätellä työntekijöiden

vaatimuksia, 3) media kiinnittää vähän huomiota johtajien palkkoihin ja muihin etuuksiin silloinkin, kun työntekijöitä vaaditaan heikentämään etujaan, 4) media luo mielikuvan, että lakkoilevat työntekijät ovat välinpitämättömiä talouden kokonaisuudesta ja kolmansille osapuolille tuottamastaan haitasta, 5) media todennäköisesti suosittaa työntekijöille heille tarjotun sopimuksen hyväksymistä eikä todennäköisesti puhu siitä, mitä vahinkoa se heille aiheuttaisi, 6) media yleensä jättää huomioimatta muiden työntekijöiden osoittaman solidaarisuuden ja 7) hallitukset ja sen välittäjät esitetään puolueettomina.

Seuraavassa nostan esiin joitain lakko- ja työmarkkinajulkisuutta koskevia tutkimuksia ja niiden tuloksia valikoiden niitä siten, että ne tuovat edellä kerrottuun jotain uutta tai ovat tutkimusaiheeni kannalta olennaisia. Aluksi käsittelen ulkomaisia ja sitten suomalaisia tutkimuksia. Oman tutkimusaiheeni kannalta pulmallista on kuitenkin, että Suomen ulkopuolelta löytämäni tutkimukset ovat maista, joissa koko työmarkkinoiden sopimusjärjestelmä ja sen taustalla oleva yhteiskunnallinen ajattelu on perin erilaista kuin Suomessa tai edes Euroopassa.

2.1. GUMG paljasti vääristymiä

Glasgow University Media Groupin (GUMG) päätutkimukset työelämän suhteiden käsittelystä mediassa ovat 70-luvulta. Nämä GUMG:n havainnot ovat keskeinen pohja mm. yllä kuvailemalleni Steuterin tiivistyksille.

Tutkimus käynnistyi vuonna 1974 tutkimuksella televisiuutisista. Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää erityisesti, miten uutisissa rakennettiin esityksiä ristiriitaisista asioista. Lakkoja koskevissa uutisissa työvoimaa syytettiin toistuvasti talouden ongelmista. Tämä näytti olevan rutiinikommentti riippumatta faktoista. Palkkaneuvotteluja arvioitiin sen pohjalta, rikkoivatko ne hallituksen suosituksia. Korkean inflaation syyksi arvioitiin säännöllisesti, jopa ainoastaan, palkkainflaatio. Tutkimuksen mukaan tv-uutiset kaikilla kanavilla olivat merkille pantavan samanlaisia, ne olivat raskeasti vääristyneitä (bias) järjestäytyneiden työntekijöiden näkökulmaa vastaan ja TV tarjosi katsojille hyvin valikoituneen kuvan maailmasta. Uutiset näyttivät syyttävän ammattiliittoja ja lakkoilevia talouden alavireisyydestä. (Eldridge 2000, 176–177.)

Greg Philo taas tutki uutisten vastaanottoa hiilityöläisten lakossa 1980-luvulla. Lakko oli laajin Isossa-Britanniassa ikinä. Tv-uutisissa pysyi tuolloin kuukausia kantavana teemana hiilikaivostyöläisten paluu takaisin töihin eli lakon murtuminen (drifting back). Uutisten lähteeksi arvioitiin työnantaja-järjestö, joka toimitti päivittäin toimituksiin tiedon töihin palanneiden määrästä.

Philo tutki vuosi lakon päättymisen jälkeen vastaanottoa teettämällä yleisöjoukolla uutisia aiheesta. Nämä rakensivat uutisensa ”dfifting back” -teemaa vasten, joko myötäillen tai kiistäen sitä. (Eldridge 2000, 122.) Media siis määritteli, mistä ihmisillä oli mielipiteitä, vaikka itse mielipiteet olivat erilaisia.

2.2. Kuluttaja nousee kuninkaaksi

Christopher R. Martin (2008) tarkastelee artikkelissaan, miten sanomalehtiliiketoiminnan kohde- markkinat vaikuttavat työmarkkinauutisointiin ja uutiskieleen. Martinin tutkimusaineistona on yhdysvaltalaisien ja kanadalaisten lehtien ilmoitusmarkkinointimateriaali ja kuljetusalan lakkojen uutisointi 1940-luvulta 2000-luvun puolelle. Ilmoitusmarkkinointimateriaalista kykenee näkemään, miten lehtien kohdeyleisö muuttui 1940-luvun massayleisöstä 1970-luvun lopulle tultaessa ylemmän keskiluokan yleisöksi. Sitä markkinoitiin ilmoittajille hyvätuloisena, korkeastikoulutettuna ja vaikutusvaltaisena yleisönä. Kun fokus on ylemmän keskiluokan yleisössä, lehdet bisneksenä rajavat Martinin mukaan työväenluokan ulos ja tämä kohdeyleisön vaihtaminen näkyy myös uutisdiskurssin semioottisessa rakenteessa. (Martin 2008, 180.)

Martinin tarkastelukohteena ovat kuljetusalan lakot, joilla on suora vaikutus asiakkaisiin. Kuljetusalan lakkoja Martin tarkastelee esityksinä, ja hän analysoi kehyksiä, joissa uutinen on rakennettu. Hän kiinnittää huomiota uutisten toimijoihin ja heille annettuihin rooleihin. Matkustajat – kuluttajat – ovat näissä tarinoissa mahdollisia toimijoita. Samoin mahdollisia toimijoita ovat lakossa olevat liiton jäsenet, näiden perheet, yrityksen johto ja virkamiehet. Matkustajia voidaan luonnehtia toisina kansalaisina tai toisina työntekijöinä yhtä hyvin kuin kuluttajina, joita lakko haittaa. ”Kaikki riippuu siitä, miten tarina on kerrottu”. (Martin 2004, 184.)

1940-luvun uutisoinnissa ei lakon matkustajille aiheuttamista vaikeuksista puhuttu. 50-luvulla asiakkaat olivat harvoin päätoimijoita lakkokertomuksissa ja valtaosassa jutuista huomio oli neuvotteluissa ja niiden yksityiskohdissa. Pääkirjoituksissa kansalaisten velvollisuudeksi määriteltiin pitää normaali liike-elämä toiminnassa lakosta huolimatta. Kansalaisten velvollisuus -teema hiipui ja katosi kokonaan 1970-luvulle tultaessa. Käänteentekevä oli vuosi 1970, jolloin etualalle nostettiin kuluttajien kärsimykset. Oli siirrytty kuluttajasuuntautuneeseen kehykseen. Se antoi uudella tavalla matkustajille etuoikeuden ilmaista heidän työriidasta johtuvaa ärtymystään, mielipahaansa, vihaansa ja inhoansa koko työriitaa kohtaan. Tätä myös rohkaistiin pyytämällä lukijoita kertomaan toimitukselle, miten lakko heihin vaikuttaa. Lukijat siis kutsuttiin näkemään kuljetusalan lakot vain

omasta yksilöllisestä ylemmän keskiluokan kuluttajan, ei toisen kansalaisen, näkökulmasta.(em. 190–192.)

2.3. Käsikirjoitusta sovelletaan

Joshua Greenberg (2004) on tutkinut opettajien lakon käsittelyä kanadalaisen Ontarion sanomalehdissä. Opettajat olivat kaksi viikkoa lakossa vuonna 1977 vastustaakseen konservatiivihallituksen lanseeraamaa koulutuksen uudistusohjelmaa. Lakko oli siis luonteeltaan poliittinen. Greenberg luonnehtii lakkouutisia tyypillisiksi epäjärjestyksen uutisiksi. Ne kertovat siitä, miten normaalijärjestys on jollain tavalla järkkynyt. (em. 353– 354.)

Opettajien lakko oli käännteentekevä työelämysuhteissa ja koulutuspolitiikassa. Se merkitsi konsensuksen murtamista. Sotien jälkeisen ajan ammattiliittojen ja vaaleilla valittujen koulujen johtokuntien edustajat olivat yhdessä sopineet rahoituksesta ja hallinnoinnista. Nyt koulujen rahoituspohjaa oltiin uusimassa ja ammattiliittojen edustajat oltiin siirtämässä pois hallinnosta, koska heidät nimettiin edunvalvontaryhmäksi (special interest group).(em. 366.)

Greenberg testaa erityisesti ensijaisen määrittelyvallan hypoteesia. Sen mukaan hallituksella pitäisi tässä tapauksessa olla ensisijainen määrittelyvalta. Se sillä muun muassa sisällön analyysin perusteella epäilemättä oli, mutta tietyin varauksin. Matkan aikana hallituksen esitys tuli määriteltyä vähemmän viattomaksi ja epäitsekäksi kuin minä hallitus sen esitti. Tapahtumilla, jotka eivät olleet hallituksen käsissä, näytti olevan osuutensa asiaan: kun hallitus ei saanut oikeudesta toivomaansa lakkoa tuomitsevaa ratkaisua, ay-liikkeen määrittelyvalta näytti kasvavan. Kriitikot kykenivät osoittamaan myös uudistushankkeen uusliberalistisia päämääriä julkisten sektorin supistamisesta.(em. 367.)

Greenbergin tutkii myös, miten lakkoa kehystetään ja miten se narratiivisesti rakennetaan. Greenbergin mukaan (em. 357) journalisteille on muodostunut tietynlainen lakkokäsikirjoitus, jonka mukaan lakkoja käsitellään. Se on muotoutunut aiempien valtaosin teollisuuden lakkojen perustalle. Tämä ei perustu yksinomaan siihen, että lakkoja olisi ollut vain teollisuudessa, vaan myös siihen, että media ainakin vielä 1970-luvulla käsitteli enemmän teollisuuden kuin vaikkapa kaupan alan työmarkkina-asioita (Glasgow Media Group 1995, 123). Tämä lakkokäsikirjoitus (Greenberg 2004, 354) esittää lakkolaisten motiivit ristiriitaisista suunnista. Toisaalta se keskittää huomion lakkolaisten vaatimukseen korkeammista palkoista, työsuhdeturvasta ja paremmista työolosuhteista ja toisaalta kuvaa heidän luonteenlaatuaan tunteenomaisilla termeillä, tyypillisesti vihalla ja pelolla.

Vastaavasti johdon ja omistajien toimintaa ja motiiveja on harvoin luonnehdittu tunneverbeillä, pikemminkin niitä tupataan esittämään rationaalisina ja siten myös yksipuolisina (em. 357)

Tavanomaisissa tulkintakehyksissä ammattiliitot määriteltiin väkivaltaisiksi, pahantekijöiksi ja jarruttajiksi. Greenberg arvioi, että journalistien saattaa olla vaikeuksia sovittaa tapahtumat käsikirjoitukseen opetuslalla, joka on naisvaltainen ja keskiluokkainen (em. 357). Diskursseissa opettajille rakennettiin kahdenlainen identiteetti. Heitä selvästi tuettiin kasvattajina, joilla on hyvät tarkoitukset, mutta heitä ei tuettu ay-aktiiveina, jotka sekaantuvat valtataisteluun hallituksen kanssa. Tarina erosi peruslakkokäsikirjoituksesta myös siinä, että myös hallituksen – tässä tapauksessa siis lakon toisen osapuolen – poliittista agenda kohtaan esitettiin epäilyjä. (em. 367.)

Lakkotarina rakennettiin konservatiivipuolueen ja sen muodostaman hallituksen sekä opettajien väliseksi taisteluksi. Hallitus oli toimijana melko vakaa ja kiinteä. Opettajat toimijoina jaettiin kahtia yllä kerrotun identiteettijaon mukaan kahtia. Liki pitäen äänettömiksi jäivät koulujen johtokunnat sekä oppositiopoliitikot. Jälkimmäisten kohdalla voi olla kyse siitä, että he eivät hävittyjen vaalien jälkeen olleet uskottavia lähteitä. Tavalliset ihmiset – perheet ja opiskelijat – pääsivät vain vähän ääneen. Erityisesti opiskelijoita voi luonnehtia mykiksi toimijoiksi, joilla itsellä ei ollut ääntä, mutta joista muut toimijat puhuivat kaiken aikaan. Tavallisten ihmisten rooleja rakennettiin eri tavoin: he olivat joko auktorisoituja valittajia tai vallankäyttäjien (hallituksen ja ay-liikkeen) toiminnan uhreja. Yleisön rooli taas rakennettiin yhteisistä asioista (public domains) kiinnostuneiksi kansalaisiksi (public persons). (em. 361.)

Tarina rakennettiin kolmen eri pääteemat ympärille: 1) laki ja järjestys, 2) lakon tuottamat haitat sekä 3) ammattiliiton jakautuminen. Kaksi ensin mainittua olivat hallitsevia. Näiden kolmen ohella viitattiin lakon haittoihin myös liike-elämälle ja taloudelle. (em. 362). Huomion kiinnittäminen lakon haittojen leviämiseen yhteiskuntaan vahvistaa uusliberalismin keskeistä argumenttia, jonka mukaan ammattiyhdistysliike on haitta taloudelliselle kasvulle, työpaikkojen synnylle ja vaurauden lisääntymiselle, joihin vastaavasti yritysjohtajien ja yrittäjien rationaaliset toimet tähtäävät. (em. 364.)

2.4. Hiljaisuuden voima

Erin Steuter (2001) käsittelee artikkelissaan, miten lehdistö käsitteli kanadalaisella öljynjalostamolla ollutta kaksivuotista lakkoa ja sitä, miten lakot yleensä esitetään tilanteessa, jossa neuvottelusuhteet muuttuvat globaalisti orientoituneessa jälkiteollisessa yhteiskunnassa.

Lakon kohteena oleva yritys oli alueen merkittävin työllistäjä. Se omisti myös alueen tärkeimmät sanomalehdet. Lakon aikana yhtiö vaikeutti neuvotteluja irtisanomalla ihmisiä ja neuvottelemalla varsinaisen neuvottelupöydän ulkopuolella ammattiliiton ohi. Lakon loputtua valtaosa vielä siinä vaiheessa lakossa olleista irtisanottiin ja töihin palaaville järjestettiin pakollinen ideologinen uudelleen koulutusohjelma. Steuter tulkitsee lakon olleen yritysten testi, miten työntekijöiden oikeuksia voidaan heikentää ja lisätä yritysten valtaa. Steuerin mukaan tapa, jolla media lakkoa käsitteli, vahvasti tappiomielialaa työntekijäpuolella ja auttoi kasvattamaan palkka-ale -orientaation legitimitettä yhteiskunnassa. Tavat, joilla hyväksyntää lisäävää uhkaa rakennettiin, poikkesivat tavanomaisista. (em. 1.)

Yrityksen omistamissa sanomalehdissä yrityksen etu kytkettiin yhteen alueen edun kanssa (em. 11) eikä väestöryhmien erilaisia ja ristiriitaisia etuja tunnustettu. Agenda setting - tutkimusperinteen mukaisesti Steuter arvioi median asettaneen agendan, jossa yleisen keskustelun aiheeksi nousivat palkat – öljynjalostamon vanhemmilla työntekijöillä ne olivat melko korkeat – vaikka lakon aiheena oli myös työsuhdeturva, ylityöt, ulkoistamisen rajoittaminen ja työvoiman lisääminen (em. 9).

Sisällön analyysin avulla Steuter selvitti, ketkä mediassa pääsivät ääneen ja kenelle tarjoutui ensisijaisen määrittelijän rooli, jota vasten myöhemmin ääneen pääsevien kommentit peilautuivat. Vastoin odotuksia ammattiyhdistysliike sai eniten tilaa ja sillä oli myös eniten ensisijaisen määrittelijän rooleja. (em. 19.)

Steuter tulkitsee yhtiön vähäisen esiintymisen johtuvan siitä, että se ei yksinkertaisesti halunnut puhua. Tämän syynä voi olla, että yhtiö luotti hegemoniseen asemaansa tai se hyödynsi hiljaisuuden voimaa neuvottelutaktiikassaan. Steuter kallistuu jälkimmäiselle kannalle. Vaikeneminenhan aiheuttaa tarpeen pohtia, miksi joku vaikenee. Se esitettiin mediassa Steuerin mukaan merkinä mahdollisesti toteutuvasta uhasta. Mediateksteissä yhtiön vaikeneminen tässä tilanteessa korvattiin kertomalla, miten yhtiö oli aiemmassa vastaavassa tilanteessa lopettanut kokonaisen jalostamon toiminnan. Tässä tapauksessa yhtiö ei koskaan esittänyt tällaista vaihtoehtoa, mutta sellaisen uhka saatiin mediassa rakennettua. (em. 14–15.)

2.5. Tavallisen työntekijän rooli

Ahtaajien lakko keväällä 2010 oli Suomessa viimeisin melko paljon mediajulkisuutta saanut lakko ennen Finnairin matkustamohenkilökunnan lakkoa saman vuoden syksyllä. Tiina Haapala on am-

mattikorkeakoulun opinnäytetyössään selvittänyt, miten ahtaajien lakon esityksiä rakennettiin Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa.

Haapala selvittää kehysanalyysin avulla tilannemäärittelyjä, joiden varaan uutiset rakennetaan. Hänen mukaansa (2010, 28–29) lakon alussa molemmissa välineissä korostui tilanteen määrittely, jossa ahtaajalakko nähtiin toisaalta välittömänä taloudellisena ongelmana ja jossa lakko toisaalta sidottiin laajempaan yhteiskunnalliseen keskusteluun lakko-oikeudesta. Suomen työrauhajärjestelmä ei tulkinnan mukaan toiminut, koska AKT:n lakon kaltainen tilanne oli päässyt syntymään. Uutisointia hallitsivat uutiset, jotka analysoivat vaikutuksia työnantajan tai lakosta välillisesti kärsivien näkökulmasta. Helsingin Sanomien pääkirjoituksissa näytettiin valitsevan koko maan talouden näkökulma. Arvostelu kohdistui avainalan järjestön lakkoon, jolla voidaan vaikeuttaa aivan liikaa koko talouden toimintaa. (em. 25.)

Lakko-oikeuden kyseenalaistamisen myötä käynnistyi koko lakkouutisoinnin kestävä tilannetulkinta, jonka mukaan ”Suomi ei kestä ahtaajien lakon kaltaista avainalan lakkoa”(em. 29).

Mediatilansa hallinnoinnissa Helsingin Sanomat ja Yleisradio erosivat jonkin verran toisistaan. Haapalan mukaan (em. 25) Helsingin Sanomissa EK sai AKT:ta enemmän tilaa. Peruslakkolainen pääsi ääneen kerran. Yleisradion uutisissa AKT sai äänensä kuuluville kaiken aikaa, mutta tavallisia ahtaajia ei YLEn uutisissakaan ole äänessä.

Myös Anna-Stiina Toivonen (2005) kiinnittää kesän 2005 paperikiistaa käsittelevässä gradussaan huomiota muun ohella tavallisiin paperityöläisiin. Toivonen tarkastelee, kenen näkökulmasta Aamulehti. Helsingin Sanomat ja Keski-suomalainen uutisia rakensivat. Helsingin Sanomien ja Keski-suomalaisen uutisjutuissa työntekijöiden näkökulma painottui työntajien näkökulmaa enemmän. Aamulehti puolestaan tarkasteli kiistaa hieman enemmän työnantajan kuin työntekijän kannalta. Työntekijäpuolen edustajista myönteisimmin uutisissa suhtauduttiin paperityöläisiin ja pääluottamusmiehiin. Kun kiista jatkui toukokuulta kesäkuulle, uutisointi näytti tasapuolistuvan. (em. 75–77).

Toivonen esittelee gradussaan aiempaa suomalaista lähinnä gradutason tutkimusta 70-luvulta lähtien. Niissä tyypillisesti kysytään ovatko lehtien antamat tiedot oikeita, miten oikeisto- ja vasemmistolehdet lakkoja käsittelevät ja kenen puolelle asettuvat (em. 4–5).

2.6. Moniäänisyys lisääntyy

Mats Nylund (2009) tarkastelee artikkelissaan sairaanhoitajien työtaisteluja ja työmarkkinajulkisuuden muutoksia vuosina 1954–2007. Hän keskittyy erityisesti julkisuuden moniäänisyyteen ja juonirakenteeseen (Nylund 2009, 74). Moniäänisyyttä hän selvittää sisällön analyysin avulla. Julkisuuden moniäänisyydessä tapahtui suuri muutos vuosien 1968 ja 1983 välillä (em. 86). Sairaanhoidajat ja potilaat saivat äänen julkisuudessa ja myös kirjoittavan toimittajan ääni vahvistui. Työntekijöiden saama puhetila ylitti työnantajien saaman tilan Helsingin Sanomissa vuonna 1995 (em. 78). Kaiken kaikkiaan 2000-luvulle tultaessa sairaalahallinnon ääni heikkeni, ja yksittäisten hoitajien ja kansalaisten saama julkisuustila lisääntyi. Yleisönosastojen ja toimituksen kolumnistien mielipidekirjoitukset lisääntyivät. (em. 86).

Nylund toteaa uutisten perustuvan suurelta osin uhkakuvien luomiseen, ja siten ne ovat tulevaisuuspuhetta (em. 73). Juonirakenteen tasolla uhka rakennettiin 2000-luvulla samoin kuin se rakennettiin 1950-luvullakin. Uutisoinnin lähtölaukaus on työtaisteluvaroituksen antaminen. Puhutaan lakon uhasta. Kun lakko puhkeaa, puhutaan taas lakon seurausten uhasta. Sairaanhoidajien kohdalla työtaistelu-uutiset jakaantuivatkin kahteen pääalueeseen: työntekijöiden ja työnantajien välisiin palkkaneuvotteluihin sekä työtaistelun seurauksiin. (em. 77–78.)

Vuodesta 1995 alkaen on selvästi painotettu työtaistelun seurauksia. Kyseessä on laajempi siirtymä. Kun aiemmin kuvattiin päätöksiä ja niiden tekijöitä, nyt pyritään valaisemaan viranomaisten, korporaatioiden ja järjestöjen päätösten seurauksia tavallisille ihmisille, hoitajien tapauksessa potilaille ja kansalaisille. Voi sanoa, että nykyjournalismin painopiste on siirtynyt ”vallan kabineteista” kohti ihmisten arkea (em. 78).

Nylundin tulkintaa vastaan asettuvat aiemmin tässä luvussa referoimani Martinin ja Greenbergin tulkinnat. Martinin mukaan fokuksen kiinnittyminen lakkojen seurauksiin on tulosta kohdeyleisön vaihtumisesta ja heidän tulkitsemisestaan ensisijaisesti kuluttajiksi. Greenberg puolestaan korosti, että lakon seurauksiin keskittyminen palvelee ajatusta ammattiliittojen toiminnan kaiken kaikkisesta haitallisuudesta talouden ja koko yhteiskunnan kannalta. Tähän suuntaan viittaa Nylundinkin havainto, että potilaat kuvattiin tavallisesti työtaistelujen uhreina. Toisinaan uhreina ovat kansalaiset ja koko yhteiskunta (em. 79).

Pääkirjoitukset olivat lähes aina lähtökohtaisesti lakkoja vastaan, mutta suhteessa lakon osapuoliin ne pyrkivät tasapuolisuuteen. Jos kritisoidaan, kritisoidaan molempia (em. 84).

2.7. Mesotaso merkittävä

Risto Kunelius, Elina Noppari ja Esa Reunanen (2009) käsittelevät tutkimuksessaan median valtaa tapaustutkimuksilla, joista yksi on sairaanhoitajien (Tehyn) palkkakiista vuodelta 2007. Tutkimuksen fokus on nimenomaan median vallassa suhteessa esimerkiksi työmarkkina-osapuoliin, eliittihin. Näin se tarjoaa yhden näkymän siihen, mikä mieli omalla tutkimusaiheellani on.

Median vallan lisääntymisestä puhutaan yleisenä totuutena, mutta tutkijat toteavat heti kättelyssä, että *päätösvaltaa* medially ei ole – paitsi itseensä. Se ei kuitenkaan merkitse, etteikö medially olisi valtaa. Tutkimuksen päähuomio kohdistuu siihen, miten media näyttäisi vaikuttavan eliitin tapaan käyttää valtaa ja miten se vaikuttaa eliitin keskinäiseen vuorovaikutukseen, kun he tuottavat päätöksiä. Samalla kysytään, kykeneekö journalismi avaamaan näitä vallankäytön prosesseja julkiselle keskustelulle.

Tutkimuskohteina olevissa tapauksissa median valtaa tarkastellaan kolmella tasolla: makro-, meso- ja mikrotasolla. Makro- ja mikrotasot, joita voi kutsua myös strategiseksi ja taktiseksi tasoksi, on muotoiltu soveltaen Foucaultin käsityksiä. Makrotasolla on kysymys institutionalisoituneista käytännöistä ja vallitsevista tavoista ymmärtää olosuhteet ja toimintavaihtoehdot. Mikrotasolla taas puhutaan yksittäisten toimijoiden ratkaisuista, jotka ovat tapahtumien kulun kannalta ratkaisevia, mutta jotka ovat mahdollisia vain sopivissa makrotason olosuhteissa. Mediassa nämä vallitsevat asioiden ymmärtämistavat ovat esillä ja tämä esillä olo vahvistaa niitä. Toisaalta mediassa voivat päästä esiin myös näitä vallitsevia hahmottamistapoja haastavat näkemykset. Media voi olla merkityksenkäs myös mikrotason vallankäyttötilanteissa. Mesotaso sijoittuu näiden kahden väliin. Sillä luodaan makrotasoa konkreettisempia käsityksiä ja mielikuvia asioista ja toimijoista. Tutkimuksessa mesotasolle sijoittuvat käsitykset esimerkiksi siitä, ovatko hoitajien palkat epäoikeudenmukaisen pieniä. Tutkimusta varten tehdyssä eliitin haastatteluissa median rooli korostui nimenomaan tällä mesotasolla. (Kunelius ym 2009, 98.) Päättäjät uskovat mediassa muotoutuvien totuuksien vaikuttavan toisten päättäjien ajatuksiin, ja siksi omien tavoitteiden esiin saamista mediassa pidettiin tärkeänä (em. 395).

Mediatilaa jakaessaan tutkimuskohteina olleet lehdet – Helsingin Sanomat ja Iltalehti – päästivät eri osapuolet määrällisesti arvioiden varsin tasapuolisesti esittämään näkemyksiään. Lehtien välillä oli kuitenkin eroja: Helsingin Sanomissa työntekijöiden ja työnantajien edustajat esiintyivät selvästi

suuremmissa osassa uutisia, kun taas potilaat ja muut yksityiset kansalaiset olivat useammin esillä Iltalehdessä. Mieliopidejutuissa taas tärkein taustaryhmä olivat viestimet itse. (em. 105-106.)

Tutkimuksen mukaan julkisuudessa vuonna 2006 syntynyt konsensus oli median merkittävä panos hoitajakiistassa. Konsensuksen mukaan hoitajapula on vakava ongelma ja sen ratkaisemiseksi hoitajien työoloja ja palkkaa on parannettava. Käsitys oli niin vahva, että kaikkien puolueiden oli keväällä 2007 eduskuntavaaleissa otettava siihen kantaa. Myöhemmin neuvotteluvaiheessa hoitajakysymyksen saama suuri huomio ja palkankorotustarvetta koskeva yleinen konsensus saivat aikaan sen, että palkankorotukset koko kunta-alalla muodostuivat poikkeuksellisen suuriksi. (em. 141.)

Hoitajien palkkakiistassa politiikka astui poikkeuksellisen paljon työmarkkinajärjestöjen tontille ja Iltalehti toteutti oman Suuri lupaus -kampanjansa Tehyn palkkavaateiden tueksi. Julkisuudessa tämä järjestelmän sisäisen logiikan kannalta olennainen piirre ei kuitenkaan juuri noussut mielenkiinnon kohteeksi (em. 110).

Julkisuus rakensi hoitajakiistaan vaalien jälkeen hyvin vahvasti hallituksen ja Tehyn väliseksi kamppailuksi (em. 141). Journalismi rakensi tarinaa, joka kiistan kiihkeimmissä vaiheissa hoitaja-sankarit kävivät taistelua turmeltunutta valtaa edustavaa porvarihallitusta vastaan (em. 142).

Asioiden julkisuuteen tulo ei hoitajariidassa toimineen eliitin näkemyksen mukaan ole itseisarvoisesti myönteinen asia, vaan julkisuuden uskotaan tietyllä tavalla inflatoivan käytössä olevia peliresursseja. Kiistaan liittyvää potilasturvalakia valmisteltiin salaa, koska julkitulon uskottiin vievän osapuolilta neuvottelumotivaation. Valtionosuuden suuruus taas haluttiin säästää neuvottelupöytään, koska sen julkistaminen olisi tehnyt siitä jo ”saavutetun”, jolloin sitä ei enää olisi voinut käyttää neuvotteluvälineenä. (em. 142.)

Ammattiliittojen johto taas tuntui kantavan erityistä huolta jäsentensä luottamuksesta. Siksi esimerkiksi julkisen keskustelun kiteytyminen 500 euron korotukseksi koettiin riskiksi, koska johto pelkäsi sen jäsenistön mielessä muuttuvan konkreettiseksi tavoitteeksi. Jos sitä ei kyetä saavuttamaan, jäsenistö tulkitsee sen johdon epäonnistumiseksi. (em. 122–123.) Havainto liittyy mielestäni keskeiseen kysymykseen, eliitin vallan lähteisiin, ja siihen, miten media voi näihin lähteisiin vaikuttaa.

3. Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä

Käsillä olevassa luvussa tarkoitukseni on selventää työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän luonnetta, sen osapuolten keskinäisiä ja sisäisiä suhteita sekä kontekstoida järjestelmä aikaan ja paikkaan.

3.1. Suomen järjestelmä

Kuvaan seuraavaksi lyhyesti suomalaista neuvottelujärjestelmää ja sen eri tasoja ja toimijoita sekä matkustamohenkilökunnan lakkoa niiden valossa.

Työmarkkinoiden sopimusjärjestelmä on valtiovallan suojeluksessa, sillä sitä määrittelevät lait. Lainsäädännöllä taataan järjestäytymisvapaus ja mahdollisuus tehdä työehtosopimuksia, samalla määritellään esimerkiksi miten lakko-oikeutta voidaan käyttää. Työehtosopimusten tulkitsemista koskevia kiistoja varten on olemassa oma tuomioistuin Työtuomioistuin ja sopimusten tekemisessä syntyviä työriitoja ratkoo valtakunnansovittelija. Kyseessä on siis institutionalisoitunut vallankäyttö.

Lainsäädännössä työntekijä on yleensä hahmotettu työsuhteen heikommaksi osapuoleksi. Työehtosopimusjärjestelmällä ja työntekijöiden yhteenliittymisellä sekä sopimukseteko-oikeuden delegoinnilla tälle yhteenliittymälle on ajateltu tasoitettavan heikomman asemaa. (esimerkiksi Kairinen 2004.)

Suomalaisten työntekijöiden työn vähimmäisehdoista sopivat valtaosin ammatti- ja työnantajaliitot. Paitsi palkkaa, sopimus koskee siis myös esimerkiksi työaikoja ja muita työnteon ehtoja. Pohjalla on työelämää koskeva lainsäädäntö esimerkiksi työaikalaki, vuosilomalaki ja työsopimuslaki. Lakien määrittelemä taso voidaan sopimuksilla ylittää, mutta pääsääntöisesti ei alittaa. Yksittäinen työntekijä taas tekee oman työnantajansa kanssa työsopimuksen, jossa voidaan sopia työehtosopimusta paremmista, mutta ei huonommista työehdoista.

Ammattiliittoihin kuuluu saman alan työntekijöitä, usein erilaisten paikallisyhdistysten kautta, ja työnantajaliittoon saman alan yrityksiä. Suomessa järjestäytymisasteet, eli liittoihin kuuluvien määrä suhteessa potentiaalisiin jäseniin, ovat olleet korkeita. Lentoemäntien ja stuerttien ammattiliit-

to on siis Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistys SLSY ja Finnairin työnantajaliitto lakon aikaan Palvelualojen toimialaliitto. SLSY:n oman ilmoituksen mukaan sillä on jäseniä 2100 ja käytännössä kaikki Finnairin palveluksessa olevat kuuluvat ammattiliittoon, sillä järjestäytyneiksi ilmoitetaan 98 prosenttia. Blue1:n järjestäytymisasteeksi SLSY ilmoittaa 90. Finnairilla puolestaan oli kaikkiaan työntekijöitä yhteensä noin 8000.

Liitot tekevät keskenään määräaikaisen työehtosopimuksen eli sopivat työnteon vähimmäisehdoista alalla. Ne valvovat, että sopimuksen määräyksiä noudatetaan. Vuonna 2004 työehtosopimusten piirissä oli kaikkiaan 91,4 prosenttia palkansaajista (Ahtiainen 2007, 5), sillä niidenkin yritysten, jotka eivät kuulu sopimusta solmivaan työnantajaliittoon, kuuluu noudattaa niin sanottujen yleissitovien työehtosopimusten määräyksiä. Aivan kaikilla aloilla tai kaikissa tehtävissä ei yleissitovia työehtosopimuksia ole. Näitä ei-yleissitovia työehtosopimuksia kutsutaan normaalisitoviksi, ja tällöin sopimus koskee vain sen allekirjoittaneita.

Monissa työehtosopimuksissa sovitaan, että joistain asioista voidaan sopia toisin paikallisella tasolla eli yrityksissä. Lisäksi yrityksissä voidaan työntekijöiden edustajien eli luottamusmiesten ja työnantajien kesken sopia työehtosopimuksen vähimmäisehdot ylittävistä asioista.

Työehtosopimukset solmitaan aina määräajaksi ja niissä määritellään miten sopimuksen voi irtisanoa. Finnairin ja SLSY:n sopimus oli päättynyt jo toukokuussa 2010, mutta niillä oli henkilöstömenojen hillitsemiseksi solmittu vakautussopimus voimassa vuoden 2010 loppuun. Niin kauan kuin työehtosopimus on voimassa, osapuolet eivät laillisesti voi ryhtyä työtaistelutoimenpiteisiin muutaakseen sitä. Työntekijöiden tavallisimmat työtaistelutoimenpiteet ovat lakko ja ylityökielto; työnantajien taas työsulku, jossa työnantaja estää ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden tulon työpaikalle. Sen sijaan poliittiset ja myötätuntotoimenpiteet, jotka eivät koske omaa työehtosopimusta, ovat sallittuja. Tämän myötä muiden ammattiliittojen matkustamohenkilökunnan lakolle julistamat tukilakot olivat sallittuja. Osalla tukilakkoon menneistä liitoista oli myös oma työehtosopimus Finnairin kanssa.

Kun työehtosopimus on päättymäisillään, osapuolet aloittavat neuvottelut uuden työehtosopimuksen solmimiseksi. Kun sopimus päättyy, alkaa niin sanottu sopimukseton tila. Voimassa olleen työehtosopimuksen määräyksiä kuitenkin noudatetaan siihen, asti kun uusi työehtosopimus on solmittu. Sopimuksettoman tilan aikana työtaistelutoimenpiteet ovat lain mukaan sallittuja. La-

koista on kuitenkin kahta viikkoa ennen aiottua alkamispäivää ilmoitettava vastapuolelle sekä valtakunnansovittelijalle. Tukilakkoja tämä ilmoittamisaika ei koske (Hölttä 2011, 32).

Valtakunnansovittelija – tai piirisovittelijat – pyrkii osapuolten tavoitteita ja näkemyksiä kuultuaan laatimaan osapuolille sovintoesityksen, jolla tämä työriita ratkaistaisiin. Kumpikin osapuoli päättää, hyväksyykö se esityksen. Matkustamohenkilökunnan lakon aikana esityksiä annettiin kolme. SLSY ja Palvelualojen toimialaliitto solmivat työehtosopimuksen, jonka osaksi neuvotellaan Finnairia ja Blue1:a koskevat pöytäkirjat, joissa sovitaan näitä yrityksiä koskevista erityisehdoista. Ensimmäinen sovintoesitys lopetti lakon Blue1 osalta, mutta Finnairia koskevan pöytäkirjan osalta lakko jatkui. Suomessa ei ole pakkosovintoa, joten sovintoa on haettava niin pitkään, että molemmat osapuolet sen hyväksyvät.

Lakko on siis osa suomalaista työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää. Suomi on sitoutunut lakko-oikeutta määritteleviin kansainvälisiin sopimuksiin: kansainvälisen työjärjestö ILO:n yleissopimukseen nro 87, Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja EU:n perusoikeusasiakirjaan. Kuten muidenkin kansainvälisten sopimusten myös lakko-oikeuden käytännön sovellukset ratkaistaan kuitenkin kansallisessa lainsäädännössä (Työsopimuslaki 2001, Laki Työriitojen sovittelusta 1962). Lisäksi työmarkkinaosapuolten kesken on ollut tapasäännöstöä, pelisääntöjä siitä, miten työtaistelutoimia käytetään ja miten niiden käyttöön suhtaudutaan. Näyttää siltä, että viime vuosina osapuolten käytökset näistä kirjoittamattomista säännöistä ovat eriytyneet.

Ammattiliitot ja työnantajaliitot kuuluvat keskusjärjestöihin. Yksityissektorin työnantajien keskusjärjestö on Elinkeinoelämän Keskusliitto EK ja julkisen sektorin työnantajaorganisaatiot toimivat myös keskusjärjestöinä. Työntekijöillä keskusjärjestöjä on kolme: Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK ja Akava. Matkustamohenkilökunnan SLSY kuuluu SAK:hon, johon se liittyi erottuaan Akavasta vuonna 2002.

Keskusjärjestöt voivat tehdä niin sanotun keskitetyn ratkaisun. Ammattiliitot ja työnantajaliitot neuvottelevat kuitenkin aina keskenään, miten tämän keskitetyn ratkaisun sisältö sovelletaan alan työehtosopimukseen.

Suomelle on ollut tyypillistä, että keskitettyjen ratkaisujen osapuolena on ollut valtiovalta. Tällöin on puhuttu tulopoliittisesta kokonaisratkaisusta, tuposta. Valtiovalta on sitoutunut ratkaisussa esimerkiksi alentamaan (tulo)verotusta ja valmistelemaan tai tekemään työelämää tai sosiaalitur-

vaa koskevia lainsäädäntöuudistuksia. Tulopoliittisten ratkaisujen solmimisen perusteeksi on yleensä sanottu työllisyyteen, talouskehityksen ennustettavuuden lisäämiseen ja kehityksen vaikuttamiseen liittyviä syitä. Kaikki asioita, jotka kuuluvat politiikan agendalle. Jo 90-luvulla silloinen teollisuustyönantajien keskusliitto julkisti ohjelman, jossa se vaati neuvottelutoiminnan painopisteen siirtämistä yritystasoa kohti. Vuonna 2007 Elinkeinoelämän Keskusliitto irtautui keskitettyjen sopimusten tekemisestä. Sen mukaan keskitetty sopiminen jäykisti työmarkkinoita, yritysten ja toimialojen talouskehitykset ja näkymät olivat niin erilaisia, että myös palkanmuodostuksen olisi tapahduttava yhä enemmän toimiala- ja yritystasolla. Syksyllä 2011 työmarkkinoille sovittiin uudenlainen raamiratkaisu, jossa osapuolina olivat keskusjärjestöt ja valtiovalta, mutta jossa jätettiin aiempaa enemmän soveltamisvaltaa työntekijä- ja työnantajaliittoille.

3.2. Järjestelmän teoretisointi

Työelämän suhteiden järjestelmän perustan muodostaa palkkatyö. Se on myyjän ja ostajan vaihtoja valtasuhde (Korpi 1969, 1, Kauppisen 2006 mukaan). Historiallisesti palkkatyö-suhdetta edelsivät erilaiset henkilöiden väliseen alistukseen perustuvat suhteet. Palkkatyösuhteessa työntekijä sen sijaan myy työvoimaansa yritykselle, työnantajalle. Suhde on periaatteessa symmetrinen ja molempiin suhteen osapuoliin liittyy fiktiivisyys. Patruuna on korvautunut fiktiivisellä oikeushenkilöllä, yhtiömuotoisella liikeyrityksellä, ja työntekijä myy siinä mielessä fiktiivistä tuotetta, työvoimaa, että tuote pysyy aina kiinni myyjässään (Kettunen 2008, 188). Jälkimmäinen piirre on omiaan heikentämään työvoiman myyjän asemaa.

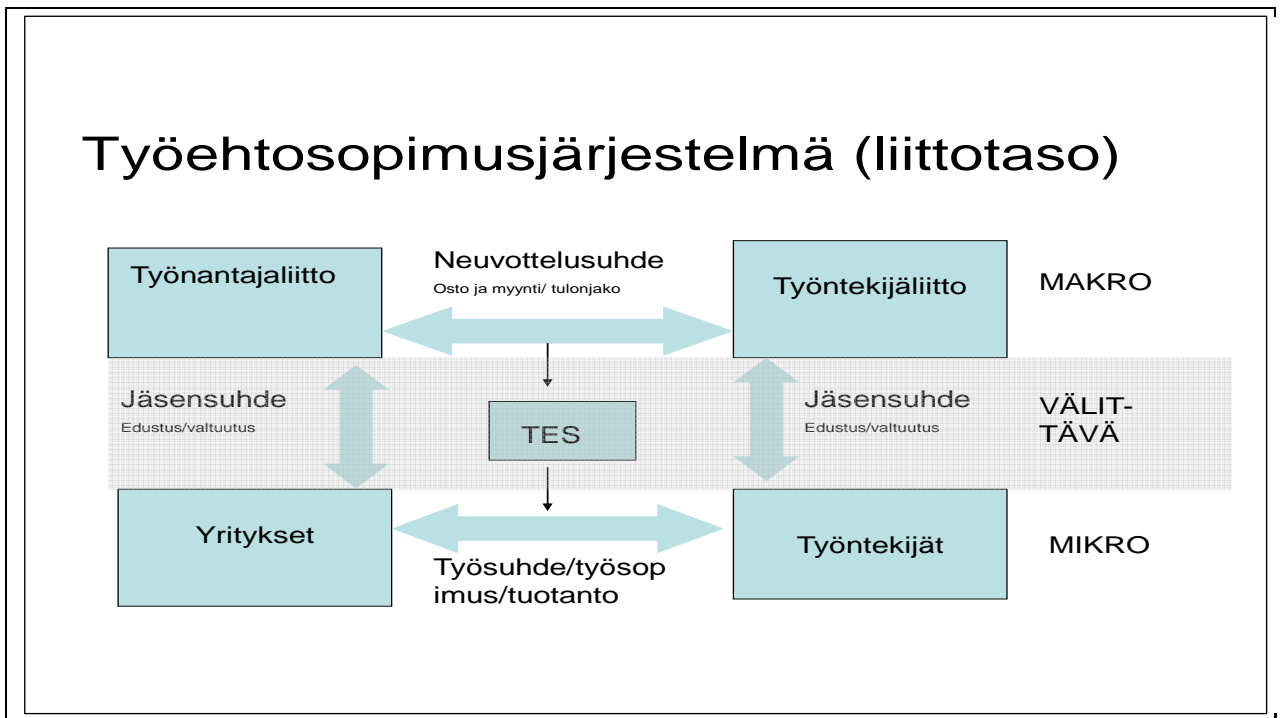
Työelämän suhteiden järjestelmässä tärkeintä on työn hinta, palkka ja sen kollektiivinen määrittely. Peruskysymyksiä ovat, kuka määrää työn hinnan ja miten se määrätään (Kauppinen 2006).

Yritykset ostavat työvoimaa tuotannon tarpeisiin. Syntynyt tuotanto myydään. Kun sovitaan työn hinnasta, sovitaan siis samalla siitä, mikä osuus työn avulla syntyneestä tuloksesta kuuluu työntekijälle, mikä osuus taas tuotannon – tuotannon välineiden – omistajalle. Myyjän kannalta on kyse myös siitä, että työvoimaansa myymällä hän elättää itsensä.

Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän kannalta keskeinen kysymys on, ketkä palkoista sopivat. Perusjako on yksilöllinen tai kollektiivinen sopiminen. Työmarkkinajärjestelmiä tutkittaessa huomiota on yleensä kiinnitetty kollektiivisen sopimisen tasoihin: yritys-, liitto-, keskusjärjestötasoon ja mahdolliseen valtiovallan osuuteen sopimisessa (katso esimerkiksi Kauppinen

2006). Kollektiivinen sopiminen perustuu kuitenkin aina työntekijöiden – ja liittotasolle mentäessä yritysten – valtuutukseen.

Oheisella kaaviolla (kuvio 1.) pyrin havainnollistamaan työehtosopimusjärjestelmää, kun työn hinnasta sovitaan liittotasolla. Tutkimusaiheeni kannalta olennainen on alin taso, työntekijät ja yksittäiset yritykset, jotka ovat järjestelmän perusta.

Kuvio 1: Osapuolet ja niiden suhteet liittotasolla

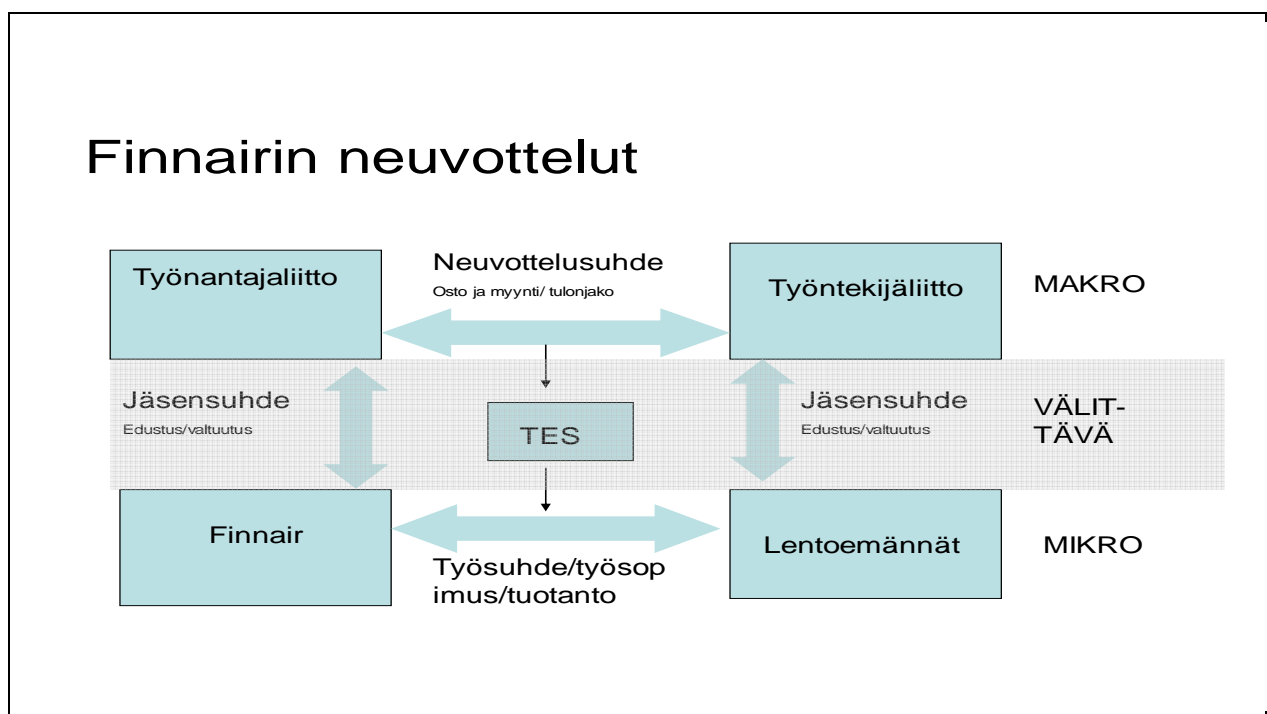
Välittävän tason kautta makrotason kollektiivinen neuvottelutoiminta välittyy mikrotasolle – ja päinvastoin. Jäsenyyden kautta liitoille tulee mahdollisuus edustaa järjestelmän puitteissa työntekijöitä tai yrityksiä. Tähän edustamiseen ne tarvitsevat valtuutuksen, mikä pohjimmiltaan syntyy siitä, että jäsenet kokevat liittonsa toiminnan ja tavoitteet oikeutetuiksi. Makrotason toimijoiden suhde on luonteeltaan neuvottelusuhde, jonka tuloksena syntyy työehtosopimus. Se pannaan tosiasiassa toimeen mikrotasolla yrityksissä. Mikrotason toimijoiden suhde on työsuhde, johon nojaten työntekijät sitoutuvat antamaan työvoimansa työehtosopimuksessa määritellyin ehdoin tuotannon palvelukseen. Tämä lyödään kiinni työsopimuksessa.

Järjestelmälle on ominaista, että minkä tahansa suhteen heikkeneminen heikentää järjestelmää, vaikuttaa kokonaisuuteen ja kokonaisuuden valtasuhteisiin. Mikäli esimerkiksi järjestäytymisaste on heikko, liiton edustavuus neuvotteluissa on huono. Jos valtuutus loppuu, tilanne on sama. Jos

neuvottelusuhde on jostain syystä huono, se näkyy tuloksissa. Järjestelmältä vie myös pohjaa, jos työsuhteet heikkenevät. Esimerkiksi siirtymä palkkatyösuhteista yksityrittäjyyden kautta toimekiantosuhteisiin ei enää määritelmällisesti kuulu työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän piiriin, vaan kyse on tällöin yritysten välisestä sopimuksesta. Tällöin järjestelmän ulottuvuus vähimmäistyöehtojen määrittelyjärjestelmänä vähenee. Jos työehtosopimuksen määräyksiä ei työpaikalla toteuteta, järjestelmän uskottavuus heikkenee.

Kysymys on aina siis myös toimijoiden valtasuhteista järjestelmän sisällä. Niihin taas vaikuttavat paitsi järjestelmän sisäiset, myös ulkoiset tekijät, joihin paneudun myöhemmin tässä luvussa. Niin kauan kuin järjestelmän toimijat katsovat hyötyvänsä järjestelmästä, niillä on intressi pitää järjestelmän eri osa-alueita jollain lailla toiminnassa, vaikka se samalla lisää myös toisen osapuolen valtaa. Esimerkiksi se, että työnantajat sitoutuivat aikanaan perimään ja tilittämään ay-jäsenmaksut on osoitus tästä. Lakon kaltaisessa konfliktissa kyse on tasapainoilusta: tilanteessa toisen peittoaminen voi olla eduksi, mutta jos järjestelmää katsoo tarvitsevansa jatkossakin, se ei kannata.

Finnairin pöytäkirjan osalta sovittiin kuitenkin vain yhdessä yrityksessä noudatettavista työehdoista. Tilanteen voi tulkita yhdeksi versioksi paikallisesta sopimisesta, sillä järjestelmän puitteissa sovittiin yhtä yritystä koskevista ehdoista.

Kuvio 2: Osapuolet ja niiden suhteet Finnairilla

Eryteisesti lakko nostaa välittävien mekanismien merkityksen esille. Siinä järjestelmässä makrotasolle delegoitu valta siirtyy takaisin yksittäiselle palkkatyöläiselle mikrotasolle.

Käytännössä institutionalisoitunutta valtaa neuvottelutilanteissa käyttävät liittojen neuvottelemisen ammattilaiset. Päätösvalta sopimusten hyväksymisestä ja tavoitteiden asettamisessa on liittojen hallinnoilla, jotka liittojen jäsenet – työntekijäliitossa siis työntekijät ja työnantajaliitossa yritykset – tai heidän edustajansa ovat määrääjäksi valinneet. Kysymyksessä on valtuutuksen muodostaminen.

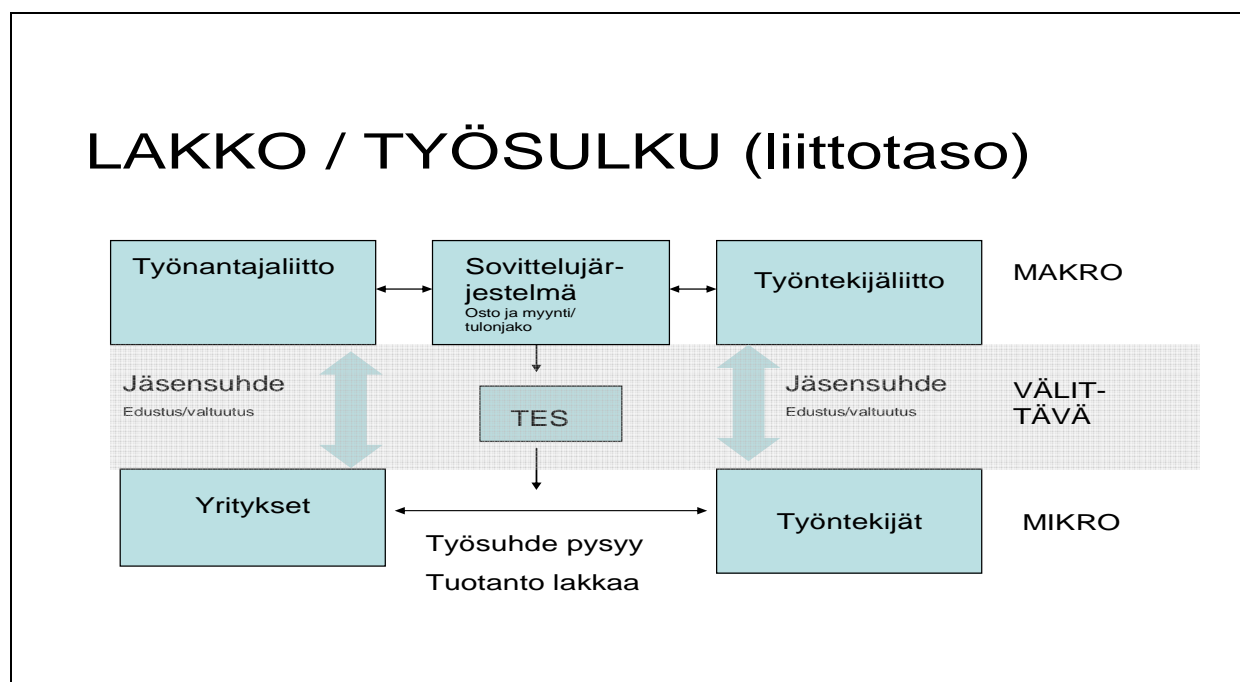
Lakossa on käsitteellisesti kysymys tilanteesta, jossa työvoiman myynnistä vastaava kieltäytyy tavaran toimittamisesta työvoimaa ostavalle, koska myyntihinnasta ja tavaran käytön ehdoista ei päästä sopuun. Vaikka työmarkkinoiden sopimusjärjestelmässä tuon työn myynnin ehdoista sopiminen on delegoitu ammattiliitoille, jää päätös myynnin toteuttamisesta viime kädessä kuitenkin yksittäiselle työntekijälle, johon myytävä hyödyke on ikuisesti kiinnitetty. Sama koskee tietysti myös työnantajien työsulkua: työvoiman ostosta kieltäytymisen toteuttaa aina yksittäinen yritys. Jäsenyyteen perustuva välityksen taso siis joutuu testiin.

Mahdollisuus lakon käyttöön on työntekijäliiton valtaresurssi neuvottelupöydässä. Toinen osapuoli arvioi sen uhan suuruutta. Uhkaa, eli työntekijäliiton valtaresurssia kasvattaa paitsi työntekijäliiton arvioidut taloudelliset resurssit – eli kyky maksaa lakkoavustuksia lakossa oleville – ja järjestäytymisaste, eli se kuinka moni työntekijä kuuluu ammattiliittoon, myös näiden jäsenten arvioitu valmius mennä lakkoon. Työnantajaosapuoli arvioi, millaisia riskejä sen jäsenten liiketoiminnalle lakkolla on. Toisinaan lakko voi olla niille hyväksikin, jos tuotannolle ei ole sillä hetkellä markkinoita tai jos markkinoilla olevan tuotteen määrää kannattaa vähentää esimerkiksi hinnan nostamiseksi. Lakossa yrityksiltä säästyvät joka tapauksessa palkkakulut.

Lakko merkitsee myös sitä, että makrotason osapuolet eivät keskenään neuvottelemalla ole löytäneet molempia osapuolia tyydyttävää kompromissia. Neuvottelusuhdetta astuu välittämään valtakunnansovittelija. (Kuvio 3)

Yksittäinen yritys näyttäytyy työntekijäjärjestölle lakossa kohteena, jonka kautta pyritään vaikuttamaan yritysten kollektiivisen yhteenliittymän, työnantajajärjestön valtaa käyttäviin päätöksentekolimiiniin. Vastaava tapahtuu toisinpäin, kun käytetään työsulkua. Makrotasolta siis koukataan mikrotason kautta takaisin makrotasolle. Mikrotasolla tilanne merkitsee sitä, että tuotanto loppuu

tai ainakin se häiriytyy. Työsuhde kuitenkin säilyy. Yksittäinen yritys voi olla lakon syistä tai työntekijöiden tavoitteista mitä mieltä tahansa.

Kuvio 3: Osapuolet ja niiden suhteet liittotason työriidassa

Lakkoon meneviin työntekijöihin kohdistuu tilanteessa monenlaisia paineita. Ensimmäinen on, että palkkaa ei lakon ajalta makseta, vaikka liitot yleensä maksavatkin lakkoavustuksia. Työntekijä saattaa arvuutella, mitkä ovat tuotannon keskeytymisen seuraukset yrityksen tulokseen ja sitä kautta yrityksen palkanmaksu- ja työllistämiskykyyn jatkossa. Tätä kautta mukaan tulee myös kuluttaja, asiakas, ja hänen mahdollinen reagointinsa tilanteeseen. Toisella puolella vaakakupissa taas on lakon kautta mahdollisesti toteutuvat parannukset työehdoissa tai niihin kohdistuvien heikennysuhkien torjunta.

Yllämainittu kuvaa tilannetta, jossa lakkoa käytetään omasta työehtosopimuksesta neuvoteltaessa. Tukilakoissa kyse ei ainakaan suoraan ole omista työehdoista, vaan toisen sopimusalan työntekijöiden tukemisesta. Silloinkin lakko toteutuu kunkin työntekijän omassa työpaikassa, yksittäisessä yrityksessä, ja tämän yrityksen kautta pyritään vaikuttamaan työehtosopimusneuvottelua käyvään osapuoleen. Toisinaan se voi olla omistakin työehdoista sopiva taho. Yksittäinen lakkoilija tekee tässäkin tapauksessa viime kädessä päätöksen työvoimansa myynnistä ja häneen kohdistuvat paineet ovat kutakuinkin samat kuin edellä kuvasin omaa työehtosopimusta koskevan lakkolaisen tilanteessa.

Matkustamohenkilökunnan lakko on kuitenkin poikkeus äsken kuvaamastani liittotason lakosta, sillä siinä työnantajan vaatimukset kohdistuvat suoraan sen omiin työntekijöihin, vaikka niistä neuvottelevatkin virallisesti liitot valtakunnansovittelijan välityksellä. Myös yritys itse on neuvotteluissa mukana. Työntekijäliiton vaatimukset ja toimenpiteet kohdistuvat myös välittömästi lakossa olijan omaan työnantajaan.

Edellä olevilla pelkistyksellä pyrin osoittamaan neuvottelemisen ja sen osana lakkojen taustalla toimivia välityksiä. Olennainen toimija on itse lakkoon menijä, joka on työntekijäpuolen vallan lähde ja jonka työvoiman myymisestä on koko järjestelmässä kysymys. Muun muassa media vaikuttaa häneen julkisia identiteettejä luomalla.

3.3. Järjestelmän muutospainet

Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmät eivät kuitenkaan ole ikuisia. Kauppisen mukaan ne ja niiden sisäiset valtasuhteet muuttuvat, kun olosuhteet muuttuvat. Muutokset tapahtuvat, kun ulkoinen paine kasvaa riittävän suureksi ja avoinna olevat vaihtoehdot tulevat riittävän houkutteleviksi. (Kauppinen 2006, ei sivunumerointia)

Länsi-Euroopassa työehdoista sopiminen tapahtuu pääasiassa erilaisten kollektiivisten järjestelyjen puitteissa. Erityisesti Pohjoismaissa puhutaan työmarkkinaosapuolista. Siihen sisältyy ideana ja ideaalina, että kollektiivisten suhteiden tasolla toteutuu työntekijöiden ja työnantajien välillä symmetria, pariteetti-ideologia. (Kettunen 2008, 188). Kun Suomessa työehtosopimusjärjestelmä syntyi II maailmansodan jälkeen, se merkitsi, että työntekijä- ja työnantajapuoli hyväksyivät toisensa neuvottelukumppaneiksi ja samalla hyväksyivät sen, että kummallakin oli oikeutettuja erityisintressejä ajettavanaan (Kettunen 2010, s. 31–32). Näiden erityisintressien yhteensovittaminen neuvottelemalla keskinäisistä kompromisseista palveli yleistä, universaalia etua. (Bruun 1979, Kettunen 2008 mukaan)

1960-luvun lopulla Suomessa alkoi tulopolitiikan kausi. Se oli osa konsensusta, jolla rakennettiin hyvinvointivaltiota. Konsensus ulkopoliittikan alalla oli myös sotien jälkeisen ajan olennainen sisältö.

1980-luvulta alkaen kaikki länsimaat kävivät läpi muutoksen, johon kuului muun muassa raha-markkinoiden vapauttaminen ja vapaakaupan toteuttaminen. Samaan aikaan viestintäteknologian

kehitys käytännössä hävitti maantieteelliset etäisyydet tiedonsiirrossa. Vapaakaupan myötä yritysten keskinäinen kilpailuasema tasoittui, koska valtiot eivät enää suojanneet omalla alueellaan sijaitsevaa tuotantoa. Samalla eri maiden kustannustasot, mukaan lukien työvoimakulut, tulivat keskenään vertailtavaksi. Yrityksille tuli intressi siirtää tuotantoa paikkoihin, joissa työvoimakulut olivat alhaisemmat. Mahdollisuus tuotannon siirtoon teki yrityksille myös mahdolliseksi kilpailuttaa yhteiskuntia ja paikkakuntia. Kilpailutuksen voittaa se, joka pystyy tarjoamaan yrityksille ja niiden omistajille parhaimman sijoittumispaikan. Kuvaamani kehitys kuvaa yhtä osaa globalisaatiosta.

Suomalaista globalisaatiokonsensusta tutkineen Lounasmeren mukaan useimmiten globalisaatio yhdistetäänkin kapitalistiseen, vapaaseen kaupankäyntiin perustuvaan markkinatalousjärjestelmään, jonka seurauksena taloudellinen vuorovaikutus kansallisvaltioiden välillä ja ylitse laajenee ja kiihtyy. Hallitsevana globalisaatiodiskurssina on pidetty maailmanlaajuisen taloudellisen globalisaation diskurssia, jota on kutsuu myös uusliberalistiseksi globalisaatiodiskurssiksi. Siinä yhteiskunnat liitetään osaksi samaa sosiaalista ja tuotantojärjestelmää, jossa markkinat korvaavat poliittisen toiminnan. (Lounasmeri 2010, 14.)

Suomalaisessa yhteiskunnassa alkoi 1980-luvulta alkaen korostua globaalien talouskilpailun näkökulma. Toimintaympäristön muutos tulkittiin tarpeeksi muodostaa kansallinen konsensus kilpailukyvyyn luomisesta ja ylläpitämisestä. Konsensus -käsitteelle ominaista on, että siinä erilaisia etuja sovitaan ennalta määriteltyyn yhteisetuun, kun taas kompromississa haetaan sopua erilaisten etujen välillä. Suomessa kansallinen konsensus on vanha ihanne, mutta globaalien toimintaympäristön välttämättömyyksiin sopeutumisen tarpeesta konsensuksen periaate sai uutta voimaa. (Kettunen 2010, 44.) Kilpailukyvyistä tuli näin eräänlainen mitta, jonka mukaan asioita arvioidaan. Esimerkiksi vielä 1980-luvun alun hallitusohjelmissa kilpailukyvyllä tarkoitettiin ennen kaikkea hintakilpailukykyä, mutta parikymmentä vuotta myöhemmin kilpailukyvyistä tuli käsite, jonka kautta eri politiikan lohkot perustelevat olemassaoloaan (Kantola 2004, 85). Mitä erilaisimpia asioita, vaikka pa hyvinvointivaltiota, perustellaan sillä, että ne palvelevat kilpailukykyä, ja toisaalta asioiden ”hyvyyttä” mitataan sillä, tekevätkö ne hyvää kilpailukyvyille. Tämä estää näkemästä ja asettamasta sellaisia kysymyksiä, jotka eivät mahdu kilpailukykykonsensuksen rajoihin. (Kettunen 2010, 44.)

Suomalaisen työmarkkinoiden sopimus- ja neuvottelujärjestelmän kannalta kilpailukyvyyn asettaminen ensisijaiseen asemaan kyseenalaistaa järjestelmän peruslähtökohdan symmetriasta, jossa molempien osapuolien intressit ovat erityisetuja. Kettusen mukaan elinkeinoelämän etujärjestöjen

kannanotoista löytää vaivatta ajatuksen talouden universaalista, yleisestä intressistä, jota kyseiset järjestöt edustavat ja niiden rinnalla työntekijöiden, poliitikkojen ja julkisen vallan edustajien intressit ovat vain yksipuolisia erityisintressejä. (Kettunen 2008, 196–197.)

Markkinalogiikan ulottuminen eri elämänalueisiin näkyi myös työntekijöiden asemoimisessa. Yritysten teksteissä henkilöstöä tarkastellaan vielä 1980-luvulla työmarkkinasuhteiden- ja sopimusten kautta, mutta 1990-luvulle tultaessa aletaan siirtyä me-puheeseen, yrityksen sisäisen yhteishengen luomiseen. Työntekijän on määrä sisäistää yrityksen yhteiset arvot. Samalla häivytetään ero omistajien, työntekijöiden ja yritysjohton välillä. (Kantola 2004, 140.) Työntekijän oli määrä omaksumaa yrittäjyyden arvoja paitsi sisäistämällä hänet työllistäneen yrityksen arvot suhteessa asiakkaisiin myös tarkastelemalla omaa elämäänsä projektina, jossa hän kehittää ja tuotteistaa itseään (Kettunen 2008, 124 –125). Ja siinä missä yritykset kilpailevat keskenään, myös työntekijät asetetaan ja he asettuvat suhteessa toisiinsa kilpailuasemiin.

Kun eri yhteiskunnat tulevat osaksi samaa sosiaalista ja tuotantojärjestelmää, myös niiden erilaiset tavat järjestää yhteiskuntiaan tulevat vertailtavaksi keskenään. Yksi yksinkertainen syy tähän on, että yksittäiset yritykset toimivat monissa maissa. Kauppinen (2006) esittää, että mahdollisuutena on työmarkkinasuhteiden eurooppalaistuminen globalisoituvassa maailmassa, mikä merkitsisi kollektiivisen sopimisen laajenemista. Sen haastajana on työmarkkinasuhteiden amerikkalaistuminen. ”Jos amerikkalaistuminen tapahtuu, silloin työnantaja määrää yksipuolisesti työsuhteen ehdot ja ammattiyhdistysliikkeellä on vain marginaalinen rooli.” (Kauppinen 2006.)²

Työnantajat siinä missä työntekijätkin pyrkivät tekemään strategisia valintoja sen pohjalta, mikä niille on edullisinta. Yhdysvaltaisten yritys kohtaisten neuvotteluosapuolten strategisia valintoja tutkinut Nordin sanoo työnantajien puolelta keskeisimpiä strategisiin valintoihin vaikuttavia tekijöitä olevan työntekijöiden korvattavuus paikallisesti ja globaalisti sekä kilpailu markkinoilla. Yhdysvaltain liittovaltion lainsäädännön mukaan täysivaltaisilla toimijoilla on oikeus tehdä sopimuksia valitsemillaan ehdoilla. Yksittäinen työntekijä voi siis sopia vapaasti työnantajansa kanssa työn teon ehdoista. Nämä yksilölliset sopimusneuvottelut suosivat pääsääntöisesti työnantajaa, koska sillä on mahdollisuus korvata työntekijä aina sellaisella, joka suostuu esitettyihin työehtoihin. (Nordin 2006, 2).

² Yhden esimerkin työelämäsuhteiden amerikkalaistumisesta tarjoaa vähittäiskaupparyitys Wal-Mart. (Wal-Mart – Globalisaation kova ydin 2006)

Sama logiikka pätee kuitenkin myös kollektiiviseen sopimiseen Suomessa. Mikäli työnantajapuoli voi siirtää tuotantoa helposti toisenlaisten ja edullisempien työehtojen piiriin joko maata tai työntekijöitä vaihtamalla, se vahvistaa työnantajan asemaa neuvotteluissa. Tämän mahdollisuuksia globalisaatio on lisännyt. Samoin työnantajien tilanne on neuvotteluissa vahva, jos työllisyystilanne on huono. Vastaavasti työntekijäpuoli on vahvoilla, jos tarvitunkaltaisesta työvoimasta on pulaa. 70-luvun Suomessa tulopolitiikan vahvistumista voi selittää Ruotsiin suuntautuneella muuttoliikkeellä, joka aiheutti työvoimapulaa Suomen teollisuudessa. Työntekijäpuoli oli silloin vahvoilla neuvottelupöydässä. Työnantajapuolen intressissä oli tulopolitiikan ylläpitäminen. (Bergholm 2012, 16– 17.) Bergholmin mukaan voi sanoa, että silloin Suomesta rakennettiin kilpailukykyistä yhteiskuntaa työntekijöille (Bergholm 2012b).

Vaikka globalisaatioon vetoamalla on toteutettu yhteiskunnallisia muutoksia, joiden on sanottu olevan sen väistämättömiä seurauksia (Lounasmeri 2010, 13–14), on ennen väistämättömien seurauksien toteuttamista kuitenkin luotu tilannearvio, johon muutoksilla vastataan. Globalisaation merkityksellistämistä on käyty yhteiskunnallista kamppailua, jossa panoksena on ollut mahdollisuus käyttää muodostuvaa tulkintaa omien tavoitteiden ja toiminnan legitimitoinnin välineenä.

Suomessa on luotu kansallisia globalisaatiostrategioita ja niihin on kytketty toimialoittaiset vuoropuhelut työmarkkinaosapuolten välillä. Logistiikka-alan vuoropuhelussa työmarkkinoiden toimivuuden kehittäminen on nostettu toimenpidelistalle. Sen on määritelty tarkoittavan työn tuottavuuden parantamista sekä vakaiden työpaikkojen ja työhyvinvoinnin turvaamista. (Talousneuvoston sihteeristö 2006.)

Tässä esiin on nostettu kaksi suomalaista tapaa käsittää asia: kilpailukykydiskurssi sekä sen rinnalla sopimusyhteiskuntadiskurssi, josta ammattiyhdistysliike ryhtyi puhumaan 2000-luvun alussa. Se sisällyttää itseensä Suomen kilpailukykytavoitteen ja yhdistää sen sopimisen perinteeseen ja ideoihin. Nämä ay-liike näkee vastapainona globalisaation voimille. (Kantola 2004,89). Näin työmarkkinoiden kollektiiviset sopimusjärjestelmät olisivat kilpailuetu, eivät kilpailukyvyn este. Työmarkkinoiden sopimusperiaate tuottaa sen mukaan sosiaalista turvallisuutta ja vakautta. Nämä taas esitetään kilpailukyvyn edellytyksinä. (Kettunen 2008, 222.)

Tiivistäen voi sanoa, että suomalainen pariteetti-ideologiaan perustuva neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä on globalisaation ja kilpailukykyvaltion rakentumisen myötä kamppailun kohteena. Kamppailua käydään määrittelyvallasta. Eri toimijoiden ja niiden keskinäisen vuorovaikutuksen esi-

tykset vaikuttavat niin itse järjestelmään ja siitä käytävään kamppailuun. Lakon esitykset ovat esityksiä paitsi itse lakosta myös tästä järjestelmästä. Samalla ne vaikuttavat molempiin. Seuraavassa luvussa esittelen tätä vuorovaikutusta sekä analyysimenetelmieni perusteita.

4. Sosiaalinen konstruktioismi

Kiinnittäydyn tutkimuksessani sosiaalisen konstruktioismin lähtökohtaan. Lähtökohtana se merkitsee, että asioilla ja tapahtumilla sinänsä ei ole itsestään selvää merkitystä, vaan merkitykset tuotetaan ja rakennetaan ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Se, mistä puhutaan tietona, on siis sosiaalisesti rakentunutta. Keskeinen merkitysten tuottamisen väline on kieli, jonka avulla ihmiset jakavat ja rakentavat merkityksiä; tuottavat asioista ja tapahtumista representaatioita eli esityksiä.

4.1. Sosiaalinen konstruktioismi ja diskurssi

Merkitysten tuottamisesta ja jakamisesta muodostuu kokonaisuuksia, diskursseja, joissa tiivistyy yksi tapa käsittää asia. Stuart Hall (1999, 98–99) muotoilee, että diskurssi on ryhmä lausumia, jotka tarjoavat kielen sitä varten, että voitaisiin puhua tietynlaisesta jostakin aiheesta koskevasta tiedosta. Tietyn diskurssin sisällä puhuminen tekee mahdolliseksi aiheen näkemisen jollakin tavalla ja samalla se rajoittaa tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää.

Tavanomaisessa ajattelussa toiminta, kieli ja käytäntö erotetaan toisistaan. Diskurssissa on kyse tiedon tuottamisesta kielen välityksellä. Mutta myös diskurssi itse on tiettyjen käytäntöjen tuottama. Se on 'diskursiivinen käytäntö', merkityksen tuottamisen käytäntö (em. 99). Käyttämäni diskurssin käsite ei siis viittaa vain representaatioon – tekstiin, vaan myös niihin sosiaalisiin käytäntöihin, joilla representaatio tuotetaan ja vastaanotetaan, sekä niihin vaikutuksiin, joita diskurssilla taas on sosiaalisiin käytäntöihin. Esimerkiksi journalismi on erityinen diskursiivinen käytäntö tekstin tuottamiseen ja vastaanottoon. Sillä taas on vaikutuksensa sosiaalisiin käytäntöihin. Kaikki tämä merkitsee, että diskursseissa käytetään valtaa.

Diskurssi-käsitettä käytetään tutkimuksessa kahdessa hieman toisistaan eroavassa päämerkityksessä. Norman Fairclough (2005b, 2 ja 10) luonnehtii ranskalaisen Michael Foucaultin inspiroiman diskurssikäsitteen rajaavan itsensä tunnistamaan teksteissä toistuvien, melko vakaiden ja kestävien diskurssien olemassaolot ja yhdistelmämuodot. Toinen – Faircloughin edustama – diskurssi-analyysin suuntaus taas pitää kohteenaan ei vain diskurssia sinänsä, vaan myös diskurssin suhdetta ei-diskursiivisiin elementteihin – esimerkiksi sosiaalisiin suhteisiin tai siihen, miten varallisuus jakautuu yhteiskunnassa – ja diskurssimuutosten vaikutusta tähän. Näitä ei-diskursiivisia elementtejä voi hahmottaa myös "todellisuutena". Jälkimmäinen käyttää tekstien analyysiin myös erilaisia lingvistisen analyysin muotoja. Tämä (Juppi 2004,147) suuntaus on avoimempi moninaisten, tilan-

teisten diskurssien analysoinnille. Diskurssin voi näin ymmärtää myös vaihtoehtoisina puhetapoina.

Käsillä olevassa työssä etsin nimenomaan näitä tilannesidonnaisia diskursseja, vaihtoehtoisia puhetapoja, jotka eivät kuitenkaan synny tyhjästä, vaan ne kantavat mukanaan vakiintuneita tapoja merkityksellistä asiaa. Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä on siltä osin tulkinnsani ei-diskursiivinen, että lainsäädäntö määrittelee miten työehdoista sovitaan ja järjestelmä toimii siitä huolimatta miten se diskursseissa merkityksellistetään. Erilaisilla diskursseilla voi olla kuitenkin vaikutuksia sen tuotoksiin ja siihen, millaiseksi järjestelmä jatkossa muodostuu.

4.2. Diskurssit kamppailevat

Yhteiskunnassa on samaan aikaan useita diskursseja ja ne ovat aina suhteessa toisiinsa. Ne kilpailevat siitä, millä niistä on oikeutus osoittaa, miten asiat pitää nähdä. Tällöin käydään siis kamppailua vallasta, määrittelyvallasta. Huomion kohdistaminen valtaan asemoi tutkimukseni osaksi kriittistä paradigmaa.

Stuart Hall (1992,166) sanoo:

”--- Mitä enemmän ihmisten toimintatapojen katsotaan riippuvan siitä, miten heidän toimintatilanteensa määritellään, ja mitä vähemmän voidaan olettaa, että kaikilla on luonnollinen merkityksensä tai että vallitsee yleinen yksimielisyys siitä, mitä asiat merkitsevät – sitä tärkeämpi on silloin niin sosiaalisesti kuin poliittisestikin se prosessi, jossa tietyt tapaukset merkitään toistuvasti erityisin tavoin. Näin on erityisesti silloin, kun maailmassa tapahtuvat asiat ovat ongelmallisia (toisin sanoen, ne ovat odottamattomia), kun ne särkevät maailmaa koskevan aikaisemman ajatuskehikkomme, kun asioihin on sekaantunut voimakkaasti yhteiskunnallisia etuja tai kun pelissä on jyrkästi vastakkaisia tai ristiriitaisia etuja. Kysymyksessä on ideologinen valta: valta merkitä tapauksia erityisellä tavalla.”

Aiempi lakkoja koskevan journalismin tutkimus on selvittänyt (kts. luku 2), että journalismin valtavirta näyttäisi merkityksellistävän lakkoja ennen kaikkea kuluttamisen ja lakon ulkopuolisten muun arkielämän häiriöinä tai (kansan)taloudellisina menetyksinä. Lakossa on aina kyse paitsi yhteiskunnallisista eduista, myös prosessin vaiheesta jossa neuvotteluosapuolet eivät ole löytäneet yhteisymmärrystä ja siten vastakkainasettelu on jyrkkä. Globalisaation myötä käsitykset myös sopimusjärjestelmän perimmäisistä toimintaperiaatteista ovat uudelleen kamppailun kohteena (kts. luku 3.) Finnairin matkustamohenkilökunnan lakon aikana siis kaikki sellaisten olosuhteiden tunnusmerkit täyttyivät, joissa merkitsemisvallasta käytävän kamppailun voi olettaa olevan kuuma.

Eri diskurssien välistä kisa merkitsemisvallasta voikin kutsua diskurssikamppailuksi ja samanaikaisen diskurssien keskinäistä suhdetta diskurssijärjestykseksi. Se diskursseista, jonka merkintätavat ovat yleisimpiä, on dominoiva. Muut asettuvat suhteessa siihen: tukemaan, haastamaan tai olemaan vaihtoehtoisia. Jotkut jäävät marginaalisiksi. (Fairclough 2003, 206).

4.3. Diskurssi muovaa meitä ja me diskurssia

Diskurssien taustalla on aina jokin ideologia, jota ei kuitenkaan julkituoda, vaan se sisältyy arkijärjestyksenä olettamana diskurssien taustalle. Koska yksi diskursseista on dominoiva, ovat myös sen alkuoletukset yhteiskunnassa dominoivia. Fairclough mukaan ideologian alkuoletukset luonnollistuvat. Median tapauksessa ideologia kätkeytyy toimittajien, yleisöjen ja kolmansien osapuolien tuntemiin luonnollistettuihin kielenkäyttötapoihin, tervejärjestyksiin alkuoletuksiin, joille diskurssin yhtenäisyys perustuu ja joihin nojautuen esimerkiksi haastattelut yleensä tehdään. (Fairclough 1997, 23–25, 64.)

Diskurssi saattaa puhua toimijan kautta ilman, että tämä tiedostaa sen. Hall (1992, 191) käyttää tällaisesta esimerkkinä monetarismin kauden toimittajaa, joka muotoilee haastattelukysymyksiä. Toimittaja pitää itsestään selvänä, että kasvavat palkkavaatimukset ovat inflaation yksinomainen syy. Näin toimiessaan hän samalla kertaa esittää 'vapaasti kysymyksen' yleisön puolesta että asettaa logiikan, joka on yhdensuuntainen yhteiskunnan hallitsevien etujen kanssa.

Dominoiva diskurssi siis määrittää kysymyksenasettelut, joita yhteiskunnassa yleisesti pidetään mielekkäinä. Näin ollen niitä vastustavien diskurssin on vaikea päästä esiin, koska niiden kysymyksenasetteluja pidetään asian vierestä puhumisena, epäasiallisena tai marginaalisena (kts. esim. Hall 1992, 182). Toinen seikka, joka vaikeuttaa dominoivan diskurssin haastamista, ovat median diskursiiviset käytännöt. Media kautta välittyy julkinen diskurssi ja median teksteissä useimmiten ääneen pääsevät eliitin edustajat. Myös merkinnän välineistä siis kamppaillaan. (em. 181.)

4.4. Aika muovaa diskursseja ja diskurssit aikaa

Tilanteet kuitenkin muuttuvat, ja aikanaan mielekkäänä pidetty kysymyksenasettelu ja merkintätapa saattaa menettää asemansa. Uusia kysymyksiä nousee esiin ja vanhat käytännöt eivät päde uusissa tilanteissa. Tällöin erilaiset yhteiskunnallisten toimijoiden ryhmät kehittävät muutosstrategioita, jotka ilmenevät diskursseissa. Niihin sisältyy näkemyksiä tulevaisuudesta ja usein melko yhtenäinen kertomus siitä, mitä on tapahtunut menneessä ja mitä saattaa tapahtua tulevaisuudessa.

(Fairclough 2005 a, 7–8) Alustavat, keskeneräiset ja ristiriitaiset kulttuuriset muutokset ilmenevät tiedotusvälineiden moniaineksisissa ja muuttuvissa diskurssikäytännöissä (Fairclough 1997, 73).

Diskurssien tasolla uusia diskursseja syntyy irrottamalla aiemmin toisiinsa liittyneitä merkityksiä toisistaan ja luomalla niistä uusia merkityskokonaisuuksia. Diskursseja koskeva taistelu koskettaa-kin sitä, miten eri diskurssit kytkeytyvät toisiinsa ja irtautuvat toisistaan. Se on merkitsemisen politiikkaa. (Hall 1992, 178.) Merkitykset eivät koskaan ole lopullisesti lukkoonlyötyjä, vaan ne liukuvat. Olemassa olevia merkityksiä kootaan uudelleen uusiksi merkityksiksi. (Hall 1997, 270.)

Se, mikä diskurssi saavuttaa dominoivan aseman, ei ole mitenkään selvää eikä sitä voi päätellä esimerkiksi siitä, miten ”tosi” diskurssi on. Diskurssi on tosi ja pätevä niin kauan kuin sitä pidetään totena ja pätevä. Näin ollen olennaisempaa on, onko diskurssilla käytännön vaikutuksia (Hall 1999, 105). Fairclough (2005b, 19–20) on tutkinut miten uusliberalismin diskurssi kotiutettiin entisiin sosialistimaihin. Yhteiskunnat ja niiden organisaatiot, esimerkiksi media, ovat kukin rakentuneet omalla tavallaan ja niillä on sen vuoksi omat erityiset tapansa sisäistää uudet diskurssit. Ne sovittavat uudet diskurssit suhteessa vanhaan, ja lopputulokset ovat erilaisia, yllätyksellisiäkin, transformaatioita. Se, saavuttaako diskurssi dominoivan, hegemonisen, aseman, riippuukin Faircloughin mukaan siitä, miten se istuu yhteiskunnan tai organisaation sisäisiin sosiaalisiin suhteisiin ja kamppailuihin.

Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmään liittyvien yhteiskunnallisten muutosten pitäisi siis näkyä lehtien moniaineksisissa ja muuttuvissa diskurssikäytännöissä. Niissä käytävän merkityksellistämiskamppailun tulokset taas palautuvat sosiaalisiin käytäntöihin sen mukaan, miten ne sopivat sen hetkiseen tilanteeseen, valtasuhteisiin ja -kamppailuihin

4.5. Journalismi diskurssina

Oma tutkimukseni kohdistuu journalismiin, tarkemmin sanoen printtimedian ajankohtaisjournalismiin. Journalismi itse aktiivisesti merkityksellistää ja konsturoi todellisuutta. Toimittaja tai jutun muu kirjoittaja on diskurssin omistaja, joka ottaa muiden diskursseja osaksi omaa diskurssiaan ja sijoittaa muiden diskursseja, vierasdiskursseja, oman diskurssinsa sisään. Journalistisen diskurssikäytännön sisällä käydään taistelua siitä, kuka pääsee esittämään oman merkityksellistämisensä median kautta välittyvään julkiseen diskurssiin. Journalismi on siis merkityskamppailun olennainen areena, jolla jotkut merkitsemistävät menestyvät, ja jotkut voivat jäädä kokonaan areenan ulkopuolelle.

Kootessaan eri diskursseja journalismi toimii myös eräänlaisena integraatiovoimana. Luostarisen (1994,31) mukaan se kokoaa julkisuustilassa yhteen erilaisia ryhmiä pitäen ne informoituna toistensa ajatuksista ja tavoitteista ja pakottaen niitä artikuloimaan omat intressinsä yhteisen edun kautta.

Yhteistä etua voi kuitenkin esittää vain määrittelemällä samalla sen, keitä ovat me ja keitä he: ketkä yhteisen edun piiriin lasketaan, ja ketkä toimivat tätä yhteistä etua vastaan. Yhteisen edun kautta artikuloiminen ottaa vahvasti mukaan myös yleisön, jolle rakennetaan paikkaa kuulua ja jota suostutellaan kuulumaan meihin.

Intressiryhmien kyky tavoitteidensa artikulointiin ei kuitenkaan ole samanlainen. Luostarisen mukaan journalismi usein vain orkesteroikin eliittiryhmien välistä peliä itsekään havaitsematta puuttuvia intresantteja (Luostarinen 1994, 30). Tämän voi yhdistää myös modernin aikakauden tulkitaan journalismissa, mikä näkyi kiinnittymisenä organisaatioiden yhteiskuntaan, jossa tärkeimmiksi journalismin lähteiksi muodostuivat hallinto, edustukselliset elimet, puolueet, etujärjestöt, yritykset, kansalaisjärjestöt jne. Kun maailmaa jäsennettiin tämän tulkinnan pohjalta, rakenteet olivat olennaisempia kuin yksittäiset ilmiöt (Luostarinen&Uskali 2004, 460–461).

Yleisesti hyväksytty käsitys on, että parin viime vuosikymmenen aika henkilö on noussut journalismissa esiin osin asioiden kustannuksellakin. Lakossa toimijoita ja toiminnan tasoja on useita, kuten järjestelmän luurankomallissa luvussa 3.2. pyrin esittämään. Työmarkkinajärjestöjen tai neuvotteluosapuolien edustajat toimivat neuvottelupöydässä, varsinaisen lakon toteuttavat yksittäiset työntekijät yksittäisissä yrityksissä. Huomioni kiinnitän erityisesti lakossa olijaan. Avainkäsite on identiteetti.

4.6. Rakennettu identiteetti

Ensiksi totean, että en tarkastele yksilön identiteettiä sellaisena kuin hän sen tuntee. Tarkemmin sanoen: en pohdi sitä, millaiseksi lakossa oleva lentoemäntä tai stuertti identiteettinsä, itsensä, koki. Siihen ei aineistoillani eikä journalismin tutkimusmenetelmillä päästä käsiksi. Yksilön itsestä lähtevä identiteetin rakentaminen ei silti ole tutkimuskohteeni kannalta merkityksetön seikka, sillä se, miten yksilöt itsensä kokevat, millaisia heille tarjoutuvia identiteettejä valitsevat ja miten niitä tulkitsevat, vaikuttaa siihen, miten he toimivat. Se taas vaikuttaa osaltaan yhteiskunnassa olevia diskursseja uusintavasti, uudistavasti tai heikentävästi. Ja niillä taas on vaikutuksensa yhteiskunnallisiin käytäntöihin.

Identiteetin nostamista erityishuomion kohteeksi puoltaa kuitenkin mielestäni useampikin seikka. Laajasti ottaen on kysymys yksilöllisyydestä ja kollektiivisuudesta. ”Jokainen on oman onnensa seppä” -ajattelu on lähtökohtaisesti vastakkainen kollektiiviselle toiminnalle, josta lakossa mitä suurimmassa määrin on kysymys, kuten sopimisjärjestelmää koskevassa luvussa kuvailin. Nämä mesotason diskurssit vaikuttavat erityisesti sopimusjärjestelmän välittäviin tasoihin. Samassa luvulla esittelin, miten työntekijöihin on istutettu yrittämisen eetosta, joka edellyttää itsensä tuoteistamista kaupaksi käyväksi tavaraksi työvoiman ostomarkkinoilla. Kilpailevia tavaroita ovat toiset yksilöt. 90-luvun lama-Suomen kokemuksetkin viittaavat siihen, että suomalainen yhteiskunta ei reagoanut työttömyyteen ja konkursseihin poliittisella protestilla, vaan yksilöllisellä sopeutumisella (Luostarinen&Uskali 2004, 505).

Lakko toimintamuotona perustuu modernin ajatukseen yhteiskunnasta luokkien ja luokkaristiriitosten näyttämönä. Ihmisten oletettiin identifioituvan luokkaansa ja tämä luokka-asema elettiin myös sosiaalisissa käytännöissä. Uusia yhteiskunnallisia liikkeitä tutkineet ovat luonnehtineet uusien yhteiskunnallisten liikkeiden haastavan tämän ’vanhojen’ liikkeiden identiteettiajatuksen. Woodward toteaa, ettei identiteettiä enää voi johtaa luokka-asemasta – semminkin kun se itsessään on ailahteleva (Woodward 1997, 26). Juppi (2004, 96) taas sanoo, että identiteetti on tullut yhteiskunnallisissa protesteissa aiempaa näkyvämmäksi siksi, ettei se ole enää samalla tavalla problematisoimaton, muuttumattomaksi ja olemukselliseksi oletettu kuin aikaisemmissa luokkapohjaisissa joukko-liikkeissä.

Itse arvioin, etteivät ammattiyhdistysliikkeen identiteettiajatukselta haasta niinkään uudet yhteiskunnalliset liikkeet, vaan yhteiskunnan ja kulttuurin muutos, joka muuttaa ihmisten tapaa identifioida itseään. Ammattiyhdistysliikkeen toimintaan osallistuminen perustuu toki työntekijä-asemaan, mutta yksilö voi identifioitua muullakin tavoin. Jäsensuhde ammattiyhdistysliikkeeseen ei ole samankaltainen kuin liikkeen syntyessä. Työntekijöillekin tarjoutuu monenlaisia identiteettejä, ja ne ovat osa diskurssikamppailua.

Stuart Hall sanookin, että subjektista, jolla aiemmin koettiin olevan yhtenäinen ja vakaa identiteetti, on tulossa pirstoutunut, postmoderni subjekti. Identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan kulttuurisissa järjestelmissä. (Hall 1999, 22–23). Kulttuuristen merkitysten ja representaatioiden järjestelmät tarjoavat ihmisille yhä enemmän identiteettejä, joihin samaistua.

Fairclough (2003, 160) kiistää kuitenkin käsityksen, että yksilön identiteetti olisi vain diskurssin tuosta, rakennettu diskurssissa. Käsitys hukkaa sen tosiasian, että ihminen on fyysinen olento, ja hänellä on tietty sosiaalinen, taloudellinen ja kulttuurinen asema, jotka osaltaan vaikuttavat siihen, millaisia identiteettejä hänelle tarjoutuu. Identifioitumista (Woodward 1994, 15) rajaakin siis paitsi representaatioissa tarjoutuvien mahdollisuuksien määrä, myös yhteiskunnalliset suhteet. Näin minäkin asiaa ajattelen.

Tässä työssä keskityn kuitenkin identiteetin julkiseen representaatiojärjestelmissä tuotettuun osaan. Representaatio sisältää merkityksellistämiskäytännöt ja symbolisysteemit, joiden avulla merkitykset tuotetaan ja jotka tuottavat subjektin aseman. Ne rakentavat paikkoja, joihin yksilö voi asemoida itsensä. Representaatiot tuottavat merkityksiä, joiden avulla saamme mielen kokemuksiimme ja siihen ketä olemme. Voi sanoa, että nämä symboliset systeemit luovat mahdollisuudet sille, mitä olemme ja mitä meistä voi tulla. (Woodward 1997, 14.)

Identiteettejä voikin kutsua pisteiksi, joissa kiinnitytään tilapäisesti niihin diskurssiasemiin, joita diskursiiviset käytännöt rakentavat. Siinä pisteessä yhdistyvät sosiaaliset käytännöt, jotka rakentavat ihmisestä puhuvan subjektin, ja ne sosiaaliset käytännöt ja diskurssit, jotka puhuttelevat ihmistä asettumaan tietylle paikalle diskurssin sosiaalisiksi subjektiksi. (Hall 1999, 253.)

Oleennaista on siis sekin, että diskurssi tarjoaa näitä pisteitä, joihin ihminen voi asettua. Jos representaatiot rakennetaan makrotason toimijoiden varaan, organisaatioiden yhteiskuntaan, identifioitumispaikat jäävät useimmiten syntymättä.

4.7. Identiteetti vaatii toisen

Identiteetti on suhteellinen. 'Toisen' konstruointi on olennainen osa identiteettien muodostumista, sillä voimme ymmärtää itsemme vain suhteessa toiseen (Hall 1992, 305). Näin ollen identiteetin konseptualisointi vaatii luokittelusysteemien tarkastelemista: miten suhteet on organisoitu – keitä ovat me, keitä he. Identiteetti ilmenee paitsi representaatioissa, joissa annamme mielen – merkityksen – sosiaalisille suhteille, tapahtumille ja käytännöille, se ilmenee myös itse näissä sosiaalisissa suhteissa (Woodward 1997, 12).

Samalla kun tehdään eroja, suljetaan pois 'toisia'. Pirita Juppi (2004, 110) tutki väitöskirjassaan eläinaktivisteille mediakamppailussa tuotettuja identiteettejä. Yhteisö tai yhteiskunta ovat pitkälti määrittelykysymyksiä ja media on areena, jossa vedetään näitä yhteisön rajoja ja konstruoidaan

identiteettiä. Yhteisön määrittely on väistämättä poissulkevaa, sillä meidän määrittely tapahtuu väistämättä toisen kautta.

Tämä toiseuden rakentaminen voi merkitä myös marginalisointia. Ankarimmillaan marginalisointi mediassa voi merkitä kokonaan poissulkemista julkisuuden areenalta. Tavallista on, että marginalisoiduille itselleen ei anneta ääntä, vaan muut, esimerkiksi asiantuntijat, puhuvat heistä. Toiseuden ja marginaalisuuden tuottamiseen on monia strategioita: eksotisointi, naurunalaistaminen, vähätely, trivialisointi tai jonkin asian vaarallisena esittäminen. (em. 119).

Yksi tapa rakentaa toiseutta on stereotyyppistäminen. Hallin mukaan (1999, 190–191) stereotyyppien rakentamisessa tartutaan muutamiin yksinkertaisiin, elinvoimaisiin, helposti muistettaviin ja ymmärrettäviin sekä laajalti tunnettuihin luonnehdintoihin ja niiden kohde pelkistetään muutamaksi liitoitelluksi ja yksinkertaistetuksi piirteeksi. Juppi toteaa (2004, 120), että stereotyyppiset käsitykset tiettyjen yhteiskunnallisten ryhmien ja samalla niiden toiminnan luonteesta sallivat myös niiden mielivaltaisen yhteen niputtamisen. Tällöin siis hävitetään erot toiseuden sisällä ja nähdään vain yksi ulkopuolinen ryhmä ”ne”.

4.7. Liikkeen julkinen identiteetti

Tutkimusaineeni kannalta olennainen lisä identiteetin käsitteeseen ja sen merkitykseen on Hank Johnstonin, Enrique Larañan ja Joseph Gusfieldin (1994) tekemä erottelu yhteiskunnallisen liikkeen identiteetin kolmesta – yksilöllinen, kollektiivinen ja julkinen – tasosta. Näistä jälkimmäinen eli julkinen taso muovaa kollektiivista ja yksilöllistä tasoa.

Yksilöllinen identiteetti viittaa yksilön itseymmärrykseen, käsitykseen siitä kuka hän. Kollektiivien identiteetti taas viittaa ryhmätason, eli liikkeen yhteisiin tilannemäärittelyihin ja jaettuihin käsityksiin muun muassa tavoitteista ja hyväksytyistä keinoista. Yksilöllinen ja kollektiivinen ovat vuorovaikutuksessa keskenään ja vaikuttavat siten toisiinsa. Näin ollen liikkeen kollektiivinen identiteettikin vaihtelee.

Julkinen identiteetti muodostuu siitä, miten ulkopuoliset liikkeen identiteettiä määrittelevät ja muokkaavat. Se vaikuttaa niin liikkeen jäsenten yksilölliseen identiteettiin kuin kollektiiviseen identiteettiinkin. Vaikutus on paitsi suoraa, myös epäsuoraa, sillä julkiset identiteetit vaikuttavat myös siihen, miten kanssaihmiset ja yhteiskunnalliset auktoriteetit liikkeen ja aktivistit näkevät ja

heitä kohtelevat. Koska julkiset identiteetit vaikuttavat liikkeen itseymmärrykseen, ne vaikuttavat myös liikkeen toimintaan. (Johnston ym. 1994, 18–19, 28.)

Tätä julkisten identiteettien vaikutusta käsittelin – tosin sitä niin nimeämättä – sopimusjärjestelmää koskevassa luvussa. Median valta lakkotilanteessa konkretisoituu yhdeltä osin lakossa olevalle tarjoutuvien identiteettien kautta. Se voi osaltaan vaikuttaa siihen, millaisia ratkaisuja työntekijä konkreettisessa työvoimansa myyntitilanteessa tekee – meneekö hän lakkoon – ja millaiseksi sen kautta muodostuu häntä neuvottelupöydässä edustavan liiton valtuutus. Sillä taas on itse tilanteessa vaikutusta osapuolten valtasuhteisiin ja tilanteen ratkaisuun, mutta tulevaisuuden kannalta osaltaan myös siihen, mikä on kyseisen järjestelmän kyky ratkoa sille omistettuja tehtäviä.

Analysoin siis käsillä olevasta tilanteesta rakennettuja representaatioita. Puhun kollektiiviseen toimintaan, lakkoon, osallistuvalla Finnairin lentoemännälle tai stuertille journalismin diskursiivisessa tilassa rakennetuista diskurssiasemista.

5. Tarkennetut tutkimuskysymykset, tutkimusmenetelmät ja -aineisto

5.1. Kysymykset

Tutkimuskysymykseni on: Lakossa oleville lentoemännille lehdissä rakennetut identiteetit osana työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää koskevaa merkityskamppailua.

Kriittisessä diskurssianalyysissä ollaan kiinnostuneita vallasta. Julkisuuden diskurssit tekevät symbolisesti jotain kohteelleen. Samoin ne paitsi rakentuvat sosiaalisen todellisuuden päälle myös muokkaavat sitä ja käsityksiämme siitä. Lakon aikana käydään siis kamppailua määrittelyvallasta paitsi itse tilanteessa myös tulevaisuutta ajatellen.

Osa tätä kamppailua on kamppailu mediatilasta, jonka jakaantumisessa valta on median käsissä. Tämän pohjalta ensimmäinen tarkennettu tutkimuskysymykseni on:

1. **Ketkä saavat äänen ja pääsevät tekemään itsenäisiä määrittelyjä aineistoni tarjoamassa julkisuustilassa? Miten moniäänistä julkisuus on?** Selvitän asiaa määrällisen sisällön analyysin keinoin. Samalla selvitän, **millaisiin journalismin genreihin lentoemäntien ja stuertien lakon käsittely lehdissä jakautuu?** Se osoittaa osaltaan, miten lakkoa käsiteltiin ja millaiseksi sen merkitys arvioitiin. Nousiko se esimerkiksi kansivinkkien aiheeksi, pääkirjoitukseen ja mikä osuus julkaistusta aineistosta oli muuten nk. mielipideaineistoa. Jälkimmäinen kertoo pieneltä osin myös moniäänisyydestä. Juttugenren käsitteeni vastaa pitkälle arkikielessä käytettyä juttutyypin käsitettä.

Kysymykseen lakossa oleville lentoemännille rakennetuista identiteeteistä pyrin vastaamaan käytämällä soveltaen diskurssianalyysin menetelmiä.

Diskurssit pitävät sisällään tilannemäärittelyn ja suuntaavat tulevaan. Ne kertovat, miten asiat ovat olleet, miten ne ovat nyt ja miten ne ovat tai miten niiden pitäisi olla jatkossa. Diskursseissa nimitään asioita, määritellään toimijoita ja suhteita näiden toimijoiden välille. Samalla diskurssin omistaja, kirjoittaja, määrittelee oman paikkansa diskurssissa. Fairclough'n mukaan kielenkäyttö rakentaa aina yhtä aikaa sosiaalisia identiteettejä, sosiaalisia suhteita ja tieto- ja uskomusjärjestelmiä (Fairclough 1997, 80). Mikä tahansa osa tekstistä samanaikaisesti representoi maailmaa, rakentaa

identiteettejä ja muodostaa suhteita (em. 14). Olennaista on, missä menevät meidät ja niiden rajat, eli erojen tekeminen ja se, millaisin keinoin yleisöä suostutellaan uskomaan representaatio validiksi.

Analyysini alussa keskityn näihin tekstin osiin, ”pikku” diskursseihin, jotka ilmentävät suurempia. Käyttökelpoinen termi niitä nimitessä voisi olla myös puhetapa. Lähestymistapani asiaan on kuitenkin enemmän käytännöllinen kuin puhdasoppinen. Osittain käyttämäni menetelmä lähestyy Robert Entmanin luomaa kehysanalyysin mallia. Sen mukaan kehikot määrittelevät ongelmia, diagnostisoivat syitä, tekevät moraalisia arvostelmia sekä ehdottavat ratkaisuja (Entman 1993, Karvonen 2004, 6 mukaan). Karvosen mukaan esimerkiksi diskurssin käsitettä voidaan käyttää melko lailla samaan tapaan kuin kehyksen käsitettäkin, ja nämä kaksi ovat alkaneet muistuttaa toisiaan, vaikka niiden juuret ovatkin eri suunnilla. Diskurssianalyysi ponnistaa kielitieteestä, strukturalismista ja semiotiikasta ja kehysanalyysi mm. fenomenologiasta, psykologiasta ja retoriikan tutkimuksesta. (Karvonen 2004,6.) Mallia analyysikysymyksiini olen hakenut Piritta Jupin eläinaktiivisista koskevasta tutkimuksesta (Juppi 2004, 137– 138).

Etsin teksteistä:

- 1) **lakon representaatiota:** miten toimijoita ja tapahtumia nimetään, millaisia metaforia ja analogioita sekä millaista erityissanastoa käytetään ja millaisia verbimuotoja käytetään?
- 2) **lakon selitystä ja tulkintaa:** mitkä esitetään lakon motiiveiksi ja syiksi, mikä nimetään varsinaiseksi ongelmaksi, mitä uhkia tai mahdollisuuksiin tilanteen esitetään liittyvän ja mitä ratkaisuehdotuksia tarjotaan?
- 3) **Identiteettejä ja suhteita:** miten diskurssin omistaja asemoi diskurssin kohteet ja itsensä, millaisia suostuttelukeinoja hän käyttää, miten me/ne eroavat tai samaistuvat sekä minkälaisia identiteettejä lakossa oleville tuotetaan?

Analyysin jatkossa selvitän: **Mikä on diskurssien keskinäinen suhde ja miten ne suhteutuvat yhteiskunnassa yleisiin tapoihin merkityksellistä sopimusjärjestelmää?** Sen lisäksi arvioin: **Mitä diskurssit tekevät symbolisesti käsissä olevassa tilanteessa osapuolille ja toisaalta tulevaisuuspuheena sopimusjärjestelmälle?** Molempien kysymysten taustalla on hahmottelemani malli sopimusjärjestelmän luonteesta ja siitä, miten sen eri osiin vaikuttaminen vaikuttaa järjestelmään. Osana tätä tarkkailen erityisesti mesotason diskursseja, joissa median valta erityisesti näkyi erityisesti esimerkiksi Tehyn työriitaa koskevan (Kts. luku 2.7.) tutkimuksen mukaan.

Eri lehtien osalta kiinnitän huomiota siihen, **mikä on kullekin lehdelle ominaista, miten se poikkeaa muista?**

5.2 Aineisto

Tutkimuksen pääaineistona on Helsingin Sanomien, Uutispäivä Demarin, Iltalehden ja Talouselämän Finnaireia, Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistystä (SLSY), niiden lakkoa ja lentoemäntiä ja stuertteja käsittelevät jutut 1.11.2010– 28.12.2010.

Oheisen lehtikimaran valitsin, koska se edustaa kattavasti suomalaisen julkisuuden ja journalismin eri puolia. Helsingin Sanomat on ylivoimaisesti laajalevikkisin Suomessa ilmestyvä sanomalehti. Uutispäivä Demari on SDP:n pää-äänenkannattajana viimeisimpiä puoluetustaa tunnustavia sanomalehtiä. Iltapäivälehtijournalismi edustaa omaa lajityyppiään. Ilta-Sanomien ja Iltalehden välillä valinta päättyi jälkimmäiseen paitsi siksi, että sillä on eri kustantaja kuin Helsingin Sanomilla, myös siksi, että se toimi aktiivisesti esimerkiksi Tehyn palkkakiistassa vuonna 2007 (kts. esim. Kunelius ym. 2010). Talouselämä edustaa aineistossa aikakauslehti- ja talousjournalismia. Sen enempää aikauslehtijournalismin määrittelyyn menemättä totean, että Talouselämästä oletan löytyvän päivittäin ilmestyviä uutislehtiä enemmän taustoittavaa ja tilannetta analysoivaa aineistoa. (Aikakauslehden määrittelyongelmista katso esimerkiksi Töyry 2005, 21–25)

Kuvat ovat olennainen osa julkisuutta ja merkitysten rakentamista. Päädyin kuitenkin loppuvaiheessa rajaamaan ne tarkasteluni ulkopuolelle pelkästään siksi, ettei tutkielma paisuisi. Samoin verkkolehdet ja verkkokeskustelut ovat aineiston ulkopuolella. Sen sijaan painettuun lehteen nostetut verkkokeskustelu kommentit ovat luonnollisesti aineistossani mukana.

Aikarajaus on tämä, koska SLSY jätti lakkovaroituksen 16.11. Oletus on, että ennen lakkovaroituksen jättämistä osapuolten väliset neuvottelut ovat tiiviimmillään, joten juttuja neuvotteluista voisi olla jo ennen lakkovaroituksen jättämistä. Tosiasiassa niitä ei kuitenkaan ollut, joten ensimmäiset aineistossani olevat jutut ovat ilmestyneet 17.11. Lakko päättyi 10.12. Viimeiset aineistossani olevat jutut ovat ilmestyneet 28.12. Tämä aikarajaus antoi mahdollisuuden sille, että lakon ja sen ratkaisun jälkiarviointit tulivat mukaan aineistooni.

Osan aineistosta keräsin jo lakon aikana. Helsingin Sanomien ja Iltalehden aineiston täydensin lehtien verkkoarkistosta ja Uutispäivän Demarin kävin täydentämässä toimituksen omasta arkistosta.

Ajanjaksoon osui myös yleisempiä lakkoja ja työmarkkinoiden neuvottelujärjestelmää koskevia juttuja, ja vaikka alkuun arvioin niiden olevan kysymyksenasetteluni kannalta relevantteja, päädyin lopulta kuitenkin rajaamaan aineistosta pois kaikki ne jutut, joissa ei selvästi viitata matkustamohenkilökunnan lakkoon. Lisäksi aineistossa on mukana lakon aikana ilmestyneet jutut toisen Suomessa operoivan lentoyhtiön lennolla tapahtuneesta sairauskohtauksesta, jossa lentoemännät elvyttivät ja pitivät matkustajan hengissä välilaskuun asti. Vaikka puhe ei siis käynytkään Finnairin matkustamohenkilökunnasta, tapaus näkyi jossain määrin myös lakkoa koskevassa aineistossa.

Aineistossa ovat mukana kaikki lehtien jutut, koska arvion, että eri juttutyyppeiden kautta saan kuvan julkisuuden kokonaisuudesta. Jutuksi eli yhdeksi havaintoyksiköksi koodasin jokaisen omalla otsikollaan olevan jutun, vaikka monet niistä muodostivatkin yhdessä isoja juttukokonaisuuksia. Toisaalta jutuksi tuli koodattua muutama pelkkä otsikko. Tällaisia oli osa etusivun vinkeistä. Lisäksi itsenäiseksi jutuksi luokittelin muutaman infografiikan, jotka sisällöllisesti ja omalla otsikolla olivat itsenäisiä kokonaisuuksia – eivät vain toisen jutun kuvituksia.

Näin laskien juttuja on aineistossani kaikkiaan 154. Niistä Helsingin Sanomissa on julkaistu 62, Ilta-lehdessä 61, Uutispäivä Demarissa 24 ja Talouselämässä 7 juttua. Pelkkä juttujen määrä ei kerro koko totuutta siitä, miten laajasti aihetta lehdissä on käsitelty, sillä mitä pilkotumpi tapa lehdellä on esittää asiansa, sitä enemmän juttuja sillä on laskutapani mukaan.

5.3. Tutkimuksen toteutus

Lähdin liikkeelle hyvin tekstilähtöisesti. Luin jokaisen aineistossa olleen jutun etsien siitä tekstissä nimetyt toimijat, toiminnan, uhat, varsinaisen ongelman ja ratkaisuehdotukset. Erotin omistajadiskurssin ja vierasdiskurssit ja sitä kautta sen, miten diskurssin omistaja asemoi itsensä ja kohteensa. Omistajadiskurssilla tarkoitan jutun kirjoittajan – toimittajan tai yleisönosastonkirjoituksissa ja vastaavissa sen kirjoittajan – tekstiä, johon hän ottaa sisään vierasdiskursseja. Suorien sitaattien lisäksi myös sellaiset epäsuorat lainaukset ja muut vierasdiskurssien transformaatiot, joiden alkuperäinen diskurssin omistaja on mainittu, olen tulkinnut vierasdiskursseiksi.

Tarkkailin käytettyä kieltä: sanastoa, metaforia ja analogioita. Näin rakentui myös käsitys siitä, miten MEitä rakennettiin ja ketä rajattiin ulkopuolelle NEiksi. Yksittäisissä jutuissa saatettiin nimetä useampiakin ongelmia ja ratkaisuehdotuksia. Nämä huomiot kirjasin ylös juttu jutulta tarralapuille.

Kun olin käynyt aineiston kertaalleen läpi, oli muodostunut käsitys koko aineistolle tyypillisistä tavoista käsitellä asiaa. Päädyin jaottelemaan diskurssit teemoihin sen mukaan, mistä näkökulmasta ne lakkoa tarkastelevat. Teemojen alla olevat diskurssit nimesin sen mukaan, mistä niiden mukaan lakossa on kysymys, mikä on olennaista. Tämän ja toimijaposition hahmotuksen pohjalta muotoutui lakossa olevien lentoemäntien julkinen identiteetti. Diskurssit muotoutuvat siis juttujen yli ja näin ollen yksittäisessä jutussa saattoi esiintyä ja yleensä esiintyikin aineksia useampaan diskurssiin.

Tämän jälkeen kirjoitin diskurssit kuvaillen niille tyypilliset piirteet ja kirjaten ylös, missä juttugenreissä ja missä lehdissä se tyypillisesti esiintyi. Vielä tässä vaiheessa yhdistin joitain diskursseja, sillä kun ryhdyin kuvailemaan niitä, huomasin samankaltaisuuksia, joita en ensimmäisellä luokittelukierroksella ollut hahmottanut. Tarkastelen diskurssien suhteita teemojen sisällä sekä teemoittain hallitsevien diskurssien suhdetta toisiinsa.

Vasta tämän jälkeen päädyin yhdistämään diskurssit ”isompiin” diskursseihin. Alun perinkin tästä olisi kenties voinut lähteä liikkeelle, mutta uskoakseni sen myötä olisin kadonnut osa nyansseista. Sellaisenaan, ilman yhdistämistä, ne taas olisivat jääneet liian kuvaileviksi ja olisivat jättäneet tutkimuskysymykseni vastaukset liian avoimiksi. Isompiin diskursseihin kytkeytymistä tarkastelen luvussa 8.

Aukottomaksi ja ongelmattomaksi ei diskurssien rakentaminen näin osoittautunut. Lakon päättäneen sovintoratkaisun käsittely toi julkisuuteen ja sen diskursseihin jonkinlaisen katkon. Sovintoratkaisusta tehdyissä jutuissa tuli esiin asioita, joita ei ennen sitä oltu käsitelty. Arvioita siitä, tulivatko nyt aiemmin esitetyt uhat torjuttua, ei juuri esitetty. Tulkinta on aina tulkintaa ja valintojen tekemistä. Joillain toisilla valinnoilla kuva voisi olla vähän toisenlainen.

6. Ääni ja genre

6.1. Kuka pääsee ääneen?

Median vallan ydintä on, että se hallinnoi julkisuustilaa ja päättää, ketkä pääsevät julkisuuteen merkityksellistämään asioita. Kävin sisällönanalyysin keinoin läpi aineistoni. Tutkin, ketkä pääsivät ääneen. Tulkitsin ääneen pääsemiseksi paitsi selkeät suorat sitaatit, myös sellaiset toimittajan omaan diskurssiinsa sulauttamattomat vierasdiskurssit, joiden lähde on määritelty. Jos siis diskurssin omistaja sanoo: ”Vehviläinen on pettynyt”, Vehviläinen ei tämän tulkintani mukaan pääse itse ääneen, vaan kyseessä on diskurssin omistajan määrittely. Jos taas diskurssin omistaja sanoo: ”Vehviläinen kertoo olevansa pettynyt”, Vehviläinen on päässyt itse määrittelemään tekstissä tunnetilaansa.

Tällaisen logiikan mukaisesti ryhmittelin ääneen pääsijät ja laskin heidän esiintymisensä tutkimusaineistossa.

Työntekijäpuoli		YHT	Työnantajapuoli		Virkakunta/poliitikot	
SLSY:n pj	18		Työnantajaliitto, muut	15	Valtakunnan sovitt.	6
SLSY:n muu	2				Poliitikko	7
SLSY	18	38			Asiantuntija	5
muu ay-liike	24	24				
YHT		62		15		18

Taulukko 1: Makrotason äänet lakkojulkisuudessa

Työntekijäpuoli		Työnantajapuoli		Muu	
Lentoemäntä, lakossa	1	Finnair tj	13	Kuluttaja	24
lentoemäntä, ei lakossa	1	Finnair muu	22	Muu elinkeinoelämä	17
lentoemäntä, ei tietoa	1	Finnair	30		
SLSY:n pj:n suku	1				
YHT	4		65		41

Taulukko 2: Mikrotason äänet lakkojulkisuudessa

Oheisista taulukoista näkee, että oman äänensä julkisuuteen saivat erityisesti SLSY ja Finnair, vaikka SLSY:n virallisena neuvottelupartnerina oli Palvelualojen toimialaliitto. Julkisuudessa siis osapuoliksi rakennettiin SLSY ja Finnair, jonka työntekijöihin noudatettavista työehdoista lakossa olikin kysymys. Finnairin ääni kuului selvästi SLSY:tä enemmän. Näiden välillä on myös selvä rakenteellinen ero: siinä missä SLSY:n ääni on sen puheenjohtaja, on Finnairin henkilögalleria selvästi

laajempi. Työntekijäpuolella SLSY:n rinnalla on vahvasti äänessä myös muu ay-liike. SLSY on vain noin kolmanneksen useammin äänessä kuin muu ay-liike. Finnairin rinnalla työnantajajärjestöjen ääni kuuluu selvästi vähemmän.

Muun mikrotason, elämisen maailman, ääni kuuluu aineistoissa kaikkiaan enemmän kuin makrotason ääni, mutta tavalliset lentoemännät eivät saaneet ääntä julkisuudessa. Äänen pääsivät kuluttajat ja yritykset, jotka taulukossa ovat kategoriassa muu elinkeinoelämä. Mikrotason osuutta lisää se, että Finnair oli lakon ja neuvottelujen osapuoli. Samalla sen suhde työntekijöihin on suora. Tähän asetelmaan viittasin jo luvussa 3.

Tulokset eivät ole yhdenmukaisia viimeaikaisten suomalaisia lakkoja ja muita työriitoja koskevien tutkimusten kanssa. Esimerkiksi Tehyn työtaisteluissa on vuodesta 1995 lähtien työntekijöiden puhetila ylittänyt työnantajien saaman tilan Helsingin Sanomissa ja nimenomaan hoitajat saivat tuolloin myös ääneen. Vuoden 2007 Tehyn työriidassa osapuolet saivat samanveroisen kohtelun. Paperin työkiistassa myönteisimmin kohdeltiin tavallisia paperityöläisiä ja pääluottamusmiehiä. Eniten samankaltaisuutta on aiemmin samana keväänä toteutuneen ahtaajien lakon mediajulkisuuden kanssa. Siinäkin ei peruslakkolainen saanut juuri ääntä, mutta AKT:n ääni kuului – tosin eri medioissa eri tavoin.

Osa median valtaa on julkisuustila sääätely. Lakon tapaisessa konfliktissa osapuolten valtaresursseihin vaikuttaa, millaista materiaalia niillä on julkisuustilaan tarjota. Finnairin ja SLSY:n tapauksessa resurssien epäsuhta materiaalin – tiedotteiden, lausuntojen hiomisen, tiedotustilaisuuksien järjestämisen jne – tuottamisessa on ilmiselvää. SLSY:llä oli lakon aikaan yksi palkattu työntekijä, johon nähden Finnairin viestintähenkilökunnan määrä on monikertainen. 9.4.2012 yhtiön verkkosivujen mukaan pelkästään viestinnässä on 10 varsinaista tiedotuksen ammattilaista (Finnairgoup 2012). Tutkimuksessani rajasin ulos sen erittelyn, missä määrin ja miten osapuolien tuottama materiaali ui journalistiseen diskurssiin.

6.2. Juttutyypit

Analysoin aineiston genrejä pilkkomalla niitä juttutyypeiksi, joiden rajaaminen ei ollut mitenkään itsestään selvää. Päädyin ratkaisuun, joissa juttutyypeinä ovat uutinen, fakta, vinkki, lukijan mielipide, toimituksen mielipide, haastattelu, infografiikka ja asiantuntija-artikkeli.

Jutut, jotka eivät ole varsinaisia uutisia ja jotka voisivat näin olla myös esimerkiksi ajankohtaisjuttu-nimikkeen alla, ovat luokittelussani kaikki uutisia. Faktoja ovat toisen jutun yhteyteen tehdyt info-, fakta- tai muulla samantyyppisellä tunnisteella merkityt laatikot, joissa perinteisesti kerrotaan joi-tain kutakuinkin kiistattomia ei-tulkinnallisia taustatietoja. Aineistoni juttuja luokitellessani havait-sin, että erityisesti Iltalehdessä oli sisällöllisesti tavanomaisen uutisen virkkeet pilkottu ja taitettu näihin faktalaatikkoihin. Luokittelussani tyydyin kuitenkin sijoittamaan ne faktoihin, sillä muu rat-kaisu olisi edellyttänyt tarkkaa sisällön erittelyä, jota en tässä yhteydessä pitänyt mielekkäänä. On kuitenkin sinänsä mielenkiintoinen kysymys, vaikuttaako tällainen ratkaisu juttujen luentaan, vas-taanottoon. Tässä yhteydessä en kysymykseen kuitenkaan pureudu.

Vinkkejä ovat lehtien kanteen tai sitä vastaavalle (Helsingin Sanomissa 3. sivulle) sivulle tehdyt tii-vistykset tärkeänä tai muuten mielenkiintoisena pidetyistä juttuaiheesta. Haastatteluihin on sijoit-tettu selvät yhden henkilön haastattelut tai jutut, jotka oli toteutettu kysymys–vastaus -tekniikalla. Monissa muissakin jutuissa tiedonhankintamenetelmänä on toki voinut olla haastattelu ja osa siitä on päätynyt journalistisessa prosessissa tehtyjen valintojen jälkeen eri muodoissa tekstiin. Mieli-pidejuttu -luokassa päädyin erottelemaan toimitukselliset ja lukijoiden mielipiteet. Toimituksellisiin mielipiteisiin olen luokitellut niin pääkirjoitukset, toimittajien uutiskomentit, kolumnit kuin Iltalehden Päivän sähkeenkin, jonka lehti osoittaa kulloinkin ajankohtaiselle henkilölle. Lukijan mieli-piteitä taas ovat perinteiset yleisönosastokirjoitukset ja erilaiset verkkokeskusteluista tehdyt nostot. Infografiikkaksi luokittelin graafiset esitykset, jotka itsenäisesti esittivät jonkin aiheeseen liittyvän asiakokonaisuuden. Tällöin grafiikat eivät siis ole jonkin jutun kuvitusta, vaan itsenäisiä juttuja.

Oheisessa taulukossa juttutyypit ovat yleisimmysjärjestyksessä.

Uutinen	65
Fakta	23
Vinkki	20
Lukijan mielipide	17
Toimituksen mielipide	16
Haastattelu	7
Infografiikka	5
Asiantuntija-artikkeli	1

Taulukko 3: Juttutyypit

Perusteelliseen diskurssianalyysiin kuuluisi myös eri genrejen tarkka huomioon ottaminen analyysin osana. Sitä en tee, mutta diskurssianalyysin puolella kerron kuitenkin joistain genreihin liittyvistä havainnoistani. Samoin suorien sitaattien lähdetietoihin merkitsen, mistä juttutyypistä ne on poimittu. Siellä erottelen vielä pääkirjoitukset muista toimituksen mielipiteistä.

Tässä tapauksessa genreihin eli juttutyyppeihin luokittelu osoittaa aineiston monipuolisuutta eli sitä, miten moninaista työmarkkinajulkisuus tänä päivänä on, ja joiltain osin matkustamohenkilökunnan lakolle annettua arvoa, kun media käyttää valtaansa päiväjärjestysten laatijana.

Vinkkien suuri määrä osoittaa, että julkisuus nosti matkustamohenkilökunnan lakon tärkeäksi tapahtumaksi. Talouselämässä, jonka kansi rakennetaan yleensä yhdellä kuvalla, se ylsi myös kansiaiheeksi.

Journalistisen julkisuuden muuntuminen aiempia vuosikymmeniä moniäänisemmäksi näkyy juttutyypeissä. Lukijoiden mielipiteitä ja erilaisia toimituksellisia mielipiteitä on yhteensä likipitään viidesosa jutuista. Valtaosa erityisesti lukijoiden mielipiteistä on kuitenkin lyhyitä nostoja verkkokeskusteluista, joten juttujen määrästä ei voi lukea, että ne kattaisivat käytetystä tilasta noin viidesosan.

7. Diskurssit

Olen jakanut lentoemäntien ja stuerttien lakkoa käsittelevän tutkimusmateriaalin sen mukaan, mistä teemasta ne ponnistavat lakkoa representoidessaan. Representoinnissahan valitaan aina, mitä kuvaukseen sisällytetään, mitä jätetään pois ja mikä asetetaan ensisijaiseksi (Fairclough 1997, 13). Näin osoitetaan näkökulman valinnalla, mikä lakossa on keskeistä. Julkisuus siis ohjaa meitä tarkastalemaan lakkoa tietyistä näkökulmista. Tietyn diskurssin sisällä puhuminen tekee mahdolliseksi aiheen näkemisen jollakin tavalla ja samalla se rajoittaa tapoja, joilla aihe voitaisiin esittää (Hall 1999, 98–99). Teemat edustavat julkisuuden diskurssikamppailun merkityskamppailun ensimmäistä astetta: mihin katseemme työmarkkinoiden sopimusjärjestelmän yhdessä osassa, lakossa, kohdistamme.

Jaotteluni vastaa kutakuinkin journalismin tavanomaisia tapoja lähestyä mitä tahansa asiaa. Journalismi kysyy jutuissaan: mistä on kysymys, mihin se vaikuttaa, ketkä ovat osallisia ja miten tilanne voidaan ratkaista. Samat elementit löytyvät yleensä yksittäisen jutunkin sisältä. Jaotteluni pyrkii tässä tapauksessa kuitenkin nostamaan esiin sen, mikä nimenomaisesti representoidaan keskeiseksi, mihin katse tarkennetaan. Onko keskeistä esimerkiksi matkustajien kärsimykset, taitamattomat johtajat vai Finnairin pärjääminen globaalissa kilpailussa? Tällöin myös keskeiseksi nostettuun asiaan liittyvät ratkaisuehdotukset ovat erilaisia, mikä sekin on osa merkityskamppailua. Tämän teeman sisällä keskiöön valitun asian mukaan olen myös nimennyt diskurssit. Diskurssin nimi on tiivistys analyysikysymykseni Lakon selitys ja tulkinta -vastauksesta.

Näkökulmat tuottavat lakossa oleville erilaisia identiteettejä sen mukaan, mihin he diskurssin mukaan toiminnallaan vaikuttavat tai millaisia ratkaisuja diskurssissa tarjotaan siinä määriteltyn ongelmaan. Huomion arvoista on se, että lakossa olijat ovat mykkiä toimijoita. Heistä puhutaan, mutta he eivät puhu. Koko aineistossani ääneen pääsi kerran lakossa oleva lentoemäntä (kts. taulukko 2). Identiteettien luonnehdinnat ovat siis pitkälti omaa tulkintaani siitä, millaisen identiteetin muut lakossa olijoille tuottavat.

Yhteiskunnallisesta määrittelyvallasta mediassa käytävässä kamppailussa olennaista on yleisön rooli. Tässä tutkimuksessa vastaanottoon ei pureuduta. Sen sijaan pyrin analysoimaan sitä, millainen positio lukijalle rakennetaan. Puhutellaanko häntä esimerkiksi kuluttajana, kansalaisena vai nimenomaan tapahtumia median välityksellä seuraavana yleisönä ja kenen kanssa häntä kutsu-

taan liittymään yhteen. Nämä puhuttelut ja kutsut ovat osa diskurssien suostuttelevia elementtejä, joilla Fairclough'n (1997, 64) mukaan pyritään saamaan lukija näkemään asia valitulta kannalta. Tämä muodostaa diskurssien sisään MEitä ja NEitä. ME muodostamme yhteisön, NE ovat toisia, kuten luvussa 4.7. esitin. Näiden MEiden ja NEiden rakentuminen on olennainen osa diskurssien symbolista vallankäyttöä. Ne määrittelevät asemiamme suhteessa käsittelyssä olevaan asiaan, mutta samalla ne ennakoivat sitä, miten asemoimme itseämme jatkossa.

Diskurssien kuvailussa puhun omistaja- ja vierasdiskursseista. Omistajadiskurssi on tällöin jutun kirjoittajan – toimittajan tai yleisönosastonkirjoituksissa ja vastaavissa sen kirjoittajan – tekstiä, johon hän ottaa sisään vierasdiskursseja. Suorien sitaattien lisäksi myös sellaiset epäsuorat lainaukset ja muut vierasdiskurssien transformaatiot, joiden alkuperäinen diskurssin omistaja on mainittu, olen tulkinut vierasdiskursseiksi. Tällä pyrin löytämään merkkejä siitä, miten diskurssin omistaja asemoi itsensä ja kohteensa.

Diskurssit, puhetavat, muotoutuvat siis juttujen yli ja näin ollen yksittäisessä jutussa saattaa esiintyä, ja yleensä esiintyykin, aineksia useammasta diskurssista. Samoin yksittäinen diskurssi esiintyy useissa tutkituissa lehdissä. Koska näin on, diskurssin omistajan positiota suhteessa diskurssiin on toisinaan vaikea määritellä.

Mainitsen diskurssien yhteydessä, missä juttugenreissä ja missä lehdissä se tyypillisesti esiintyi. Pyrin kiinnittämään huomiota myös siihen, että tekstinäytteiden perusteella olisi hahmotettavissa, mihin seikkoihin tulkintani perustuu. Alleviivauksilla kiinnitän huomiota olennaisiin sanoihin tai asioihin. Tekstissä kursivoitut kohdat ovat diskurssille ominaisia yksittäisiä ilmauksia; sitaatteihin lähdeviittein merkityt taas ovat pidempiä varsinaisia suoria lainauksia. Jos kyseessä on vierasdiskurssi, mainitsen myös kenen tai mihin ryhmään kuuluvasta vierasdiskurssista on kyse. Lehdistä käytän lyhenteitä HS (Helsingin Sanomat), TE (Talouselämä), UD (Uutispäivä Demari) ja IL (Iltalehti).

Pitkin matkaa olen yhdistänyt diskursseja, mutta joukkoon olen jättänyt myös joitain kokonaisuuden kannalta marginaalisiksi jääneitä diskursseja. Pidän tärkeänä saada näitä pienempiäkin diskursseja esille, sillä juuri ne voivat haastaa vallitsevia diskursseja tai olla osoituksena muutoksesta, jossa jonkin diskurssin asema muuttuu. Kunkin teeman lopussa esittelen, mitkä ovat diskurssien suhteet toisiinsa.

Diskurssit

Lakon aiheet

Finnairin kilpailukyky

Suomen kilpailukyky

Yksipuolinen kilpailukyky

Työntekijän jaksaminen

Työntekijöiden valtapyrkimykset

Työnantajien valtapyrkimykset

Lakon vaikutukset

Matkustajan pettymykset

Yritysten menetykset

Lakon osapuolet

Finnairin turhautuminen

Finnairin ärjyminen

SLSY:n petollisuus

Lentoemännän huikentelevaisuus

Naisen työteliäisyys

Omistajan vaikeneminen

Sopimisen järjestelmä

Järjestelmän käytön hienosäätö

Pelisääntöjen noudattaminen

Yksilön oikeudet

Muutoksen välttämättömyys

7. 1. Lakon aiheet

Lakon aiheet -teeman alla käsitellään sitä, mistä lakossa varsinaisesti kamppaillaan.

7.1.1. Finnairin kilpailukyky

Lakossa kamppaillaan ensisijaisesti Finnairin kilpailukyystä, kuului heti lakon alettua lehtiin ilmaantuneen diskurssin viesti.

Diskurssille on ominaista ja erityistä, että siinä käytettiin vahvasti aikaan liittyvää sanastoa. Vanhaa aikaa luonnehditaan *sääntelyn ajaksi, kansallisten lentoyhtiöiden ajaksi, kartelliajaksi, suljetuksi ajaksi, paksukatteisen liiketoiminnan ajaksi*. Uutta aikaa taas leimaa *lentoyhtiöiden välinen pudotuspeli, tarve sopeutua uuteen ansaintalogiikkaan ja halpalentoaika*.

Siirtymää vanhasta ajasta uuteen aikaan kuvataan *kivuliaaksi*. Maailman sanotaan muuttuneen *olennaisilta osin*. Käsissä oleva tilanne, lakko, taas on *rajapyykki, tienhaara* ja tilanne, jossa yhtiöltä *uhkaa loppua elintila*. Muutos nimetään välttämättömäksi. Finnairin tilannetta kuvaillaan toistuvasti *ahdingoksi tai kannattavuusahdingoksi*, jonka aikojen muuttuminen on tuottanut. Finnairin on sopeuduttava tähän aikojen muutokseen, ja se tapahtuu kilpailukykyä parantamalla. Finnair etsii ratkaisua tähän pulmaan esittämillään työehtojen heikennyksillä. Jos ne eivät toteudu, seuraa uhkia: lentoyhtiön vararikko, yhtiön toiminnan lopetus, kaukolentoliikennetoiminnan myynti, työpaikkojen menetys, uuden yhtiön perustaminen, yhtiön itsenäisyyden menetys tai vaihtoehtojen hakeminen suomalaiselle työvoimalle.

Yhtiössä voimassaolevat työehdot olivat diskurssin mukaan muodostuneet vanhaan aikaan, eivätkä ne enää vastanneet uuden ajan vaatimuksiin.

Toimijoiksi diskurssissa nimettiin Finnair, maineikas lentoyhtiö, kansallinen lentoyhtiö, toimitusjohtaja Mika Vehviläinen, lentoemännät ja stuerit, SLSY, jokainen liitto, oma henkilökunta, henkilökunnan edustajat.

Finnair nähtiin hallitsemattomien voimien kohteena. Se oli kriisiyhtiö, joka *ajautuu* selkkauksesta toiseen, tai yksi kansallisista lentoyhtiöistä, joita *kulurakenteet pakottavat* muuttamaan toimintaansa. Lakon kerrottiin maksavan yhtiölle 2,5 miljoonaa euroa päivässä. Näin *”Marginaalien ohuudesta kertoo se, että lyhyt lakko suistaa Finnairin vuosituloksen miinukselle”* (TE 2.12. haast.). Sanavalinnoilla Finnairin harteilta riisutaan asioita haluavan osapuolen viittaa. Sen on toimittava pakon edessä ja vastuu siirtyy poikkitelon asettuvalle henkilöstölle. Finnair itse tosin vierasdiskursseissa pyrkii korostamaan toimeliaisuuttaan.

Diskurssille on tyypillistä, että matkustamohenkilökunnan lakko esitetään vain yhtenä lakkona Finnairin työriitojen ketjussa. Finnairin kilpailukyvyn näkökulmasta niitä merkityksellistettäessä niillä kaikilla pyrittiin estämään Finnairin kilpailukyvyn kehittymistä.

Diskurssin ehdottama ratkaisu Finnairia koskevien uhkakuvien estämiseksi on, että työntekijät suostuvat työehtojen heikennyksiin. Vaihtoehtoja ei oikeastaan ole, sillä niin tapahtuu kuitenkin. *”Yhtiön johto on päättänyt ajaa muutokset läpi”*(HS 1.12. toim.mielipide). *”Myös henkilöstön on tehtävä uhrauksia”*(IL 2.12. toim.mielipide).

Ratkaisun esteenä on työntekijöiden tai heidän edustajiensa vajavainen ymmärrys. Usein kyseessä on Finnairin, sen toimitusjohtajan tai muun edustajan vieraskurssi tai sen eri tavoin transformoitu muoto osaksi omistajakurssia. *”Meidän on järkiinnyttävä porukalla.”*(TE 2.12. F:n johto haast.) *”Ymmärrystä ei näytä sille olevan, että maailma muuttuu moneen suuntaan.”*(HS 8.12 F:n johto uut.) Myös lehtien omistajakurssissa erityisesti mielipidegenressä esiintyy sama tulkinta. *”Lakkoilu on mainio tapa sahata omaa oksaa”*(IL 2.12. toim.mielipide) *”Yhtiön henkilöstölle ei voi antaa korkeita arvosanoja tosiasioiden ymmärtämisestä. Vanhassa roikkuminen ei pelasta.”*(TE 10.12 pk.) *”Lentomäntien ja stuerttien olisi viisaampaa yrittää nähdä muutoksen väistämättömyys ja yrittää sopeutua siihen.”*(IL 7.12. pk.)

Diskurssi esiintyi käytännössä kaikissa genreissä. Vahvana se oli pääkirjoituksissa, kommenteissa ja uutisissa. Informaatiografiikalla ja taulukoilla esitettiin tyypillisesti henkilöstökulujen eroja eri yhtiöiden välillä. Erityisesti pääkirjoituksissa ja kommenteissa diskurssin omistaja otti position, jossa se selosti tilannetta Finnairin kannalta. Uutisissa tyypillistä taas oli, että diskurssin omistaja päästi Finnairin, sen edustajien tai aineistossa esiintyneen yksittäisen rikkurin³ ääneen. Diskurssi esiintyi kaikkien lehtien uutisaineistossa. Uutispäivä Demarin mielipideaineistosta se puuttui.

Lehtien muissa genreissä rakentama diskurssi näyttää siirtyneen sanavalintoja myöten myös yleisönosastoihin: *”Lentoemäntien asema runsaine etuineen on jääne menneestä maailmasta.”*(IL 11.12 mielipide)

Rakentamalla vanha aika–uusi aika -asetelman diskurssi korostaa muutoksen suuruutta. Suostuttelun elementtinä se on vahva, sillä ratkottavana eivät ole tavanomaiset työehtoihin liittyvät kysymykset, vaan kokonaiset aikakausien erot. Lukija valitsee samaistumisensa sen mukaan, haluaako hän liittyä vanhaa vai uutta aikaa edustavien joukkoon. Diskurssissa ME edustamme uutta aikaa ja sen välttämättömyksiä, NE ovat vanhan ajan edustajia: lakossa olijoita ja ammattiliittoja.

³ Rikkuri –sana on tyypillisesti työntekijäpuolen käyttämä sama lakon alaista työtä tekevästä, lakkoa rikkovasta henkilöstä. Vastaavaa neutraalia, yksittäistä sanaa, ei ole, joten käytän sitä itsekin tässä työssä.

Lakossa olevalle lentoemännälle diskurssi tarjoaa Finnairin kilpailukyvyyn ja sitä kautta koko yrityksen tuhoajan identiteetin. Toiminnallaan hän lisää mahdollisuuksia diskurssissa lueteltujen uhkien toteutumiseen. Lakossa oleminen osoittaa ymmärryksen puutetta. Hänen ja muun henkilöstön välillä tehdään ero: lakossa oleva ei kuulu Finnairin ”oikeaan” henkilökuntaan, sillä oikea ymmärtää tilanteen. Lisäksi hänet niputetaan yhteen muiden aiemmin lakossa olleiden kanssa. Näin kyse ei ole lakossa olijan omista työehdoista, vaan finnairilaisten ammattiliittojen yhteisestä toiminnasta työnantajansa kilpailukyvyyn vaurioittamiseksi.

7.1.2. Suomen kilpailukyky

Suomen kilpailukyky -diskurssi tulkitsee lakossa ratkottavan koko maan kilpailukykyä, Suomen menestymistä. Se on Finnairin kilpailukyky -diskurssin laajennus. Diskurssi toteaa liikenneyhteyksien olevan kansallisen menestyksen osatekijä, ja jos ne heikkenevät, koko Suomen menestys on uhattuna. Taustalla vilahtaa myös yhtiön omistuspohja. Valtiolla on yhtiöstä enemmistö, ja valtio luokittelee Finnairin omistajuuden strategiseksi.

Näkökulma laajenee koko Suomea koskettavaksi myös maineenhallinnan näkökulmasta. Finnair määrittellään *sinivalkoiseksi yhtiöksi*, jonka *maine saa lakosta tahrana*. Puhdas valkoinen siis likaantuu. Ongelma koskee erityisesti Finnairille tärkeitä Aasian yhteyksiä. Vieraskurssissa Finnairin edustaja kertoo: *”Eurooppalaiset ymmärtävät lakkomeininkiä eri tavalla, mutta Aasiassa sen ymmärrys on heikompaa.”*(IL 1112 F:n johto, uut.)

Diskurssissa asettuu vastakkain Suomen kansallinen etu ja lentoemäntien ja stuarttien vapaapäiväjärjestelmä. Tästä vertailukohdasta on melko ilmeistä, kumpi asioista näyttää toissijaiselta. Diskurssin omistaja osoittaa kiistan arvon sanavalinnoillaan. *”Aika on käytetty vapaapäiväjärjestelmästä kinaamiseen.”*(HS 1.12. pk). Vakavasti otettavista erimielisyyksistähän ei kinata, vaan niistä esimerkiksi neuvotellaan.

Ratkaisuksi diskurssi tarjoaa kahta vaihtoehtoa: sopimista *”Kiista ei ulkopuolisesta tunnu ylittämättömältä.”*(em.) tai *”Pitäisikö valtion luopua Finnairista, ellei sopeutuminen ympäröivään todellisuuteen muuten onnistu.”*(IL 7.12 pk). Jälkimmäisen ratkaisun myötä päästäisiin diskurssin omistajan mukaan ratkomaan kotimaan liikenne puhtaalta pöydältä.

Diskurssissa lakossa olevien lentoemäntien identiteettiä määritellään tavallista selkeämmin: *”Suomalaiset ovat innolla joukolla vaurioittamassa syrjäisen maansa suoria yhteyksiä maailmalle.”*(HS 8.12. pk.) He tekevät siis hallaa maalleen, vaurioittavat sen kilpailukykyä. Edellä olevassa laina-

uksessa diskurssin omistaja tekee pääkirjoituksessa mielenkiintoisen kaiken ulko- tai yläpuolelle asettumisen. Hän itse ei kuulu edes suomalaisiin, sillä lauseen suomalaisethan vaurioittavat nimenomaan oman syrjäisen maansa yhteyksiä sen sijaan, että he vaurioittaisivat maamme suoria yhteyksiä. Tällöin diskurssin omistajakin kuuluisi joukkoon.

Diskurssi suostuttelee näkemään lakon kansallisena kysymyksenä puhumalla myös sinivalkoisesta lentoyhtiöstä. Tällä nimeämisellä ei viitata vain Finnairin brändiväreihin, vaan se liitetään osaksi kansallista symboliikkaa. ME muodostuu suomalaisista, joiden menestymisen edellytyksiä NE, eli lakossa olevat lentoemännät, vaurioittavat.

Diskurssi jää melko marginaaliseksi. Se esiintyy kuitenkin jossain määrin kaikissa lehdissä Uutispäivä Demaria lukuun ottamatta.

7.1.3. Yksipuolinen kilpailukyky

Yksipuolinen kilpailukyky -diskurssissa kilpailukykyvaatimusta ei sinänsä kyseenalaisteta. Diskurssin ytimessä on kysymys, kenen ehdoilla ja millaisin menettelyin yhteiskunnassa kilpailukykyä rakennetaan. Puhe käy siis vallasta määrittellä mitä kilpailukykyyn ylläpito vaatii. Diskurssi rakentaa tietyllä tapaa siltaa lentoemäntien ja yrityksen lakon perimmäisiksi kysymyksiksi määrittelemien asioiden välille.

Diskurssissa toimijoiksi nimetään työnantajat, yritykset, suomalaiset ja suomalaiset työntekijät.

Eurofoundin tuoreen työolotutkimuksen mukaan suomalaiset työntekijät edustavat työaikajoustoissa EU:n kärkeä. Diskurssin mukaan työnantajat vaativat työntekijöiltä yhä suurempaa joustavuutta. Diskurssin omistaja kytkee EUn tilastot joustoista lentoemäntien ja stuerttien lakkoon toteamalla, että joustoista on kysymys lentoemäntien ja stuerttien lakossakin.

Varsinaiseksi ongelmaksi diskurssi tulkitsee tasapainon puutteen: joustot eivät tapahdu vastavuoroisesti, vaan työnantajat hyötyvät yksipuolisesta joustosta. Takana on tulkinta kilpailukykyvystä.

”Kuinka pitkälle suomalaisten työntekijöiden pitää kansallisen kilpailukykyyn nimissä venyä?” (UD 30.11. as.tunt. uut.) Samalla diskurssissa luodaan tilanne, jossa suoritetaan kansainvälistä vertailua ja kysytään, millainen maa Suomi on työntekijöiden kannalta suhteessa muihin EU-maihin: onko se kilpailukykyinen.

Diskurssi esiintyy yhdessä uutisessa ja pääkirjoituksessa vain Uutispäivä Demarissa.

Uutisessa diskurssin omistaja esittelee tutkimustulosta ja antaa SAKn asiantuntijan tulkita tulosta. Pääkirjoituksessa diskurssin omistaja luonnehtii tilanteen lukijoille. *”Tämä linja on kestävä.”* (UD 1.12. pk.) Jos linja nimetään kestävämmäksi, tulkitsemme, että ratkaisuksi tarjotaan linjan muutosta.

Diskurssi suostuttelee lukijoita kannalleen puhumalla suomalaisista, suomalaisista työntekijöistä. Näin siis ME olemme suomalaisia, suomalaisia työntekijöitä, ja NE ovat yrityksiä ja työnantajia. Koska me olemme nimenomaan suomalaisia työntekijöitä, muiden maiden työntekijät rajataan ulos. Lakossa oleville lentoemännille muodostuu identiteetti osana MEitä. He ovat lakossa, koska jaksamisen ja joustamisen välillä ei ole tasapainoa.

7.1.4. Työntekijän jaksaminen

Työntekijän jaksaminen -diskurssi nousi esiin heti, kun lakkovaroitus annettiin. Sen esilläolo jatkui jossain määrin lakon loppuun saakka, mutta sen voima suhteessa muihin heikkeni lakon jatkuessa. Kyseessä oli lakossa olevan osapuolen lakon syyksi nimeämä asia.

Diskurssissa diskurssin omistaja nimeää tavallisesti varsinaiseksi ongelmaksi lentoemäntien ja stueritien työajat – vapaapäiväjärjestelmän, palautumisvapaat, ansaintavapaat, vapaapäivät, lomajärjestelmän – joihin työnantaja on esittänyt muutoksia. Omistaja jättää pääasiassa vierasdiskurssin varaan muutosten merkityksen avaamisen. Vierasdiskurssi on peräisin SLSY:n puheenjohtaja Thelma Åkersilta, eli osapuolen annetaan pääasiassa itse todistaa asiansa puolesta. Se on selkeä ero suhteessa Finnairin kilpailukyky -diskurssiin, jossa journalistisen diskurssin omistajat asettuivat myös itse tulkitsemaan tilannetta Finnairin kannalta.

Diskurssissa toimijoiksi nimetään lentoemännät ja stuerit, matkustamohenkilökunta, SLSY, Finnair, työntekijäpuolet, osapuolet – neutraalia nimeämistä siis. Toimintaa luonnehditaan lentoemäntien ja stueritien osalta *vapaapäivien puolustamiseksi, työaikamuutosten vastustamiseksi ja torjumiseksi sekä niiden tuskalliseksi kokemiseksi*. Työnantaja taas esittää, *vaatii, haluaa karsia*. Lisäksi esiintyy passiivisia ilmauksia: *työaikajärjestelmää ollaan romuttamassa, sovintoesitys antaa mahdollisuuden lomajärjestelmän romuttamiseen*.

Diskurssin mukaan työaikamuutosten merkitykset piilevät siinä, että lentoemännät eivät enää toipuisi työstä, joten *ei ole muutoksiin varaa*, että tavoite pitkistä työurista romuttuu, että *inhimillisen jaksamisen rajat ovat vastassa* tai ollaan *äärirajoilla*. SLSY:n toimistoon kerrotaan *tulvineen* viestejä väsymisestä. Lisäksi esiin nostetaan kansamme vähäväkisyyden kortti: *”Jos (Aasiassa, lisä-*

ys AK) on miljoonia ja miljoonia ihmisiä, niin ei ole niin vakavaa, jos väkeä poltetaan loppuun. Mutta meillä työnantajat miettivät, miten saataisiin pitkät työurat, eli samalla asialla ollaan.” (HS 3.12. SLSY:n johto uut.)

Työnantajan järjestelmään esittämiä muutoksia kuvataan vierasdiskurssissa *massiiviseksi, merkittäviksi ja kohtuuttomiksi*. Diskurssin omistaja ei niitä arvioi. Ainoastaan yhdessä Helsingin Sanomien uutisessa ja siihen liittyvässä isohkossa infografiikassa pyritään konkreettisesti avaamaan yhden aidon esimerkin kautta pitkiä lentoja lentävien lentoemäntien työ- ja vapaa-ajan kokonaisuutta. Vasta päivä lakon jälkeen Helsingin Sanomat julkaisee asiantuntija-artikkelin, jossa käsitellään vuoro- ja yötyön tutkittuja vaikutuksista ihmiseen sekä työaikajärjestelmiä, joilla näitä vaikutuksia voidaan minimoida. Artikkelin mukaan matkustamohenkilökunnan lepoajat olivat turhan niukat.

Diskurssin tarjoama ratkaisu oli alkuun melko lailla mekaaninen: *sovinto löytyy, päästään sopimukseen, sovittelussa edetään*. Vasta lakon alkaessa Thelma Åkers nimeää vierasdiskurssissa ratkaisuksi, että sen hetkistä työehtosopimusta ei heikennetä.

Diskurssin omistajan positio lentoemäntien työaikoihin on melko lailla neutraali – erimielisyys työaikakirjauksista nimetään lakon uhan ja myöhemmin lakon syyksi. Sanavalinnoilla – *vapaapäivien puolustaminen, työaikamuutosten vastustaminen tai työaikajärjestelmän romuttaminen* – omistaja osoittaa kuitenkin ymmärrystä lentoemäntien lakon syyksi nimeämälle asialle. Lentoemännät ovat siis puolustuskannalla, eivät hyökkäämässä tai vaatimassa.

Raja/ääriraja -metaforilla rakennetaan uhan tunnelma, jossa MEiksi kutsutaan myötätuntoa tuntevaa lukijaa, joka kenties itsekin kokee väsymystä. Työnantaja esityksineen on NE, joka uhkaa viedä mahdollisuuden lepoon. Viittaamalla tavoitteeseen työurien pidentämisestä ja yhdistämällä se palautumisvapaisiin Åkersille annetaan tila vedota yleiseen – ei erityis – intressiin. NE eli työnantaja toimii tätä yleistä tavoitetta vastaan ja ajaa työntekijää väsymyksen ääri rajoille. Kun lentoemäntien määritellään puolustavan vapaapäiviään, he sotasanaston mukaan puolustautuvat – eivät hyökkää. Ensin mainittua pidetään hyväksyttävänä. Myös aasialaiset työntekijät tulevat rajattua MEn ulkopuolelle, koska heitä riittää, vaikka jokunen palaisikin loppuun.

Lakossa olevien lentoemäntien identiteetti diskurssissa muodostuu osana MEitä. Toiminta katsotaan oikeutetuksi itsensä puolustamiseksi.

Diskurssi esiintyy ennen kaikkea uutisgenressä kaikissa lehdissä. Uutispäivä Demarissa se esiintyy myös pääkirjoituksessa. Talouselämässä ei diskurssia esiinny.

7.1.5. Työntekijöiden valtapyrkimykset

Valtapyrkimyksiin keskittyvät diskurssit lähestyvät lentoemäntien ja stuerttien lakkoa puhtaasti valtanäkökulmasta. Ne representoivat lakon taisteluksi tai peliksi, jossa tavoitteena on voiton saaminen omalle joukkueelle tai sen asemien vahvistaminen seuraavia eriä ajatellen. Lakossa ei siis välttämättä ole kysymys työriidan aiheiksi nimetyistä asioista. Diskurssi näkyy esimerkiksi journalistissa ratkaisuisissa, joissa sovintoratkaisun tulos puretaan neuvotteluvoitoiksi.

Tyypillistä diskursseille tuntuu olevan, että vierasdiskurssin omistaja näyttää olevansa kamppailun toisen osapuolen vallan laajentamispyrkimysten kohteena ja diskurssin omistaja asettuu selostamaan valtataistelua. MEitä pyritään rakentamaan kuvailemalla vallan tavoittelijan toimia epäilyttäviksi ja samalla tämä määritellään NEiksi.

Työntekijöiden valtapyrkimykset -diskurssissa kiistetään työntekijöiden lakon syyksi nimeämä jaksamisongelma ja sen sijaan nostetaan lakon keskeiseksi motiiviksi ja syyksi valtapolitiikka. Jaksaminen olisi näin vain työntekijöiden valtapyrkimysten *keppihevonen*.

Diskurssi on vahvasti esillä Finnairin edustajien vierasdiskursseissa. Diskurssi nimeää toimijoiksi Finnairin lentoemännät, työntekijöiden edustajat, eläkeläiset, virkaiältään vanhimmat, emot, työnantajat ja Finnairin. Valtapolitiikka liittyy mukaan Ilmailualan Unionin IAU:n, Auto- ja kuljetustyöntekijöidenliitto AKT:n ja ay-liikkeen.

Diskurssin ensimmäinen perusviesti on, että oikeasti jaksaminen ei ole lentoemäntien ongelma. Finnairin johdon annetaan esittää tulkintansa, mistä on kysymys: *”Vehviläisen mukaan työntekijöiden edustajat ”ratsastavat” työssäjaksamisella, koska faktat kertovat ihan muuta.”* (TE 3.12. haast.). Diskurssin omistajat tukevat: *”Myös työssäjaksaminen on osin subjektiivinen käsite. Mutta jos katsotaan numeerisia mittareita, niin Finnairin matkustamohenkilökunta näyttää viihtyvän työssään.* (HS 1.12. toim.mielipide) Tässä tapauksessa numeerinen mittari on, että vain 1,4 prosenttia matkustamohenkilökunnasta irtisanoutuu vuosittain, vaikka kaikista Finnairin työntekijöistä irtisanoutuu 4,5 prosenttia. Lisäksi diskurssissa viitataan työnjakoon, jossa aikaero- ja kaukolennoja osoitetaan kokeneimmille *virkaiältään vanhimille* lentoemännille, joille näitä lennoista sanotaan muodostuneen *erioikeus*.

Lentoemäntien työaikakysymystä selvitetään myös haastattelemalla nimettömänä pysyttelevää rikkuria ja tutkailemalla muutama kuukausi aiemmin Finnairin sivulla julkaistua lentoemännän blogia. Rikkuri kertoo Iltalehdessä 9.12., että monilla lentoemännillä on toinen työpaikka, joten jakaminen ei voi olla ongelma. IL kertoo 3.12., että blogikirjoituksen mukaan Finnairin lentoemäntä ei juuri lepää kaukolennon jälkeisenä vapaapäivänä.

Kysymys on siis muusta. *”Ay-liike on saanut yhdestä yhtiöstä kuristusotteen.--- Tässä jylläävät nyt muut voimat kuin henkilöstön edunvalvonta”* (HS 7.12. F:n johto uut.) *”Välillä tuntuu, ettei päätöksiä tehdä pelkästään SLSY:n ja Finnairin välillä, vaan jostain muualta toimintaa ohjataan. Katse kääntyy Hakaniemen ja muiden kuljetusliittojen suuntaan.”*(HS 0812 F:n johto haast.)

Myös diskurssin omistajat ottavat toisinaan omakseen Finnairin näkemyksen: *”Finnair on ollut tiukasti Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistyksen SLSY:n ja sitä tukevien kuljetusalan liittojen kuristusotteessa.”* (TE 10.12. uut.)

Finnairia kuristamiselle diskurssin omistajat esittävät kaksi tulkintaa. Joko se nähdään kuljetusliittojen yhdistymishankkeen esinäytöksenä tai se kiinnitetään sanavalinnoilla osaksi työn ja pääoman ristiriitaa: *”Tuette Finnairin lentoemäntien luokkataistelua”* (IL 4.12 toim.mielipide osoitettu AKT:n puheenjohtaja Timo Rädylle.)

Jälkimmäisen voi toki lukea myös ironisena heittona, mutta silloinkin se vähättelee lentoemäntiä, heidän lakkoaan ja sille ilmoitettua motiivia sekä liittää lakon taisteluun vallasta.

Diskurssin metaforat valtapyrkimyksistä ovat kaikkiaan suostuttelevina elementteinä voimakkaita: *kuristusote, voimat jylläävät ja luokkataistelu*. Kuristusote ei ole sallittu edes painissa ja kun voimat jylläävät, järki häviää. Ne onnistuvat luomaan kuvan vallan tavoittelusta itsessään epäilyttävänä toimintana.

Diskurssin NE ovat lakossa olevat lentoemännät, joiden väitteiden oikeellisuutta diskurssin omistaja ja tämän ääneen päästämät vierasdiskurssit MEidän puolestamme arvioivat. ME muodostumme yleisöstä, joka arvostaa toden puhumista ja halveksii valheesta kiinni jäämistä.

Lakossa oleville lentoemännille diskurssi tarjoaa pelinappulan osan kuljetusalan liittojen valtapelissä, joka kuristaa lentoemäntien omaa työnantajaa. Lisäksi he saavat valehtelijan identiteetin. Osa on kuitenkin henkilöstön edustajien huiputtamia ja hyväksikäytettäviä. He ovat lakossa vain joidenkin toisten etuoikeutettujen oikeuksien säilyttämiseksi.

Diskurssi esiintyy laajimmin Iltalehdessä ja Talouselämässä. Helsingin Sanomissa se vilahtaa, mutta Uutispäivä Demarissa sitä ei ole. Genreistä se esiintyy uutisissa, haastatteluissa ja mielipidekirjoituksissa.

7.1.6 Työnantajien valtapyrkimykset

Lakon työnantajien valtapyrkimysten ilmentymänä representoiva diskurssi kumoaa puolestaan Finnairin näkökulmaa puoltavia argumentteja.

Diskurssissa määritellään toimijoiksi työnantajat, yhtiöt, SLSY, SAK:n ja isot pojat.

Diskurssi kyseenalaistaa Finnairin esittämiä perusteluja. Se nostaa esiin vähemmällä huomiolla olleen Finnairin lakkoa edeltäneen kvartaalin tuloksen, joka oli yhtiön kaikkien aikojen paras. Se arvuuttelee lentoemäntien henkilöstökulujen todellista merkitystä lentämisen kokonaiskustannuksista. Julkisuudessa esitetyt vertailut eri lentoyhtiöiden matkustamohenkilökunnan palkkauksesta taas todetaan vinoiksi, sillä Finnairin kustannukset näyttävät suurilta, jos niitä vertaa halpalentoyhtiöihin. Toiminnan luonne ja strategiat ovat erilaisia niihin nähden ja siksi vertailu pitäisi tehdä samankaltaisiin yhtiöihin.

Uutissivuilla diskurssi esiintyy kertaalleen kysymys–vastaus -muotoon uloskirjoitetussa haastattelussa. Siinä diskurssin omistaja osoittaa kysymyksillään epäilyjä Finnairin kilpailukyky -diskurssia kohtaan. Vastaajana on SLSY:n puheenjohtaja Thelma Åkers. *”Ovatko Finnairin työehdot paremmat kuin muissa yhtiöissä, kuten yhtiö väittää? --- Eli teillä on huonommat edut? --- Miten ne yhtiöt sitten pärjäävät kilpailussa? --- Ette usko heidän (Finnairin, lisäys AK) ruikutukseensa?”* (IL 8.12. haastattelu). Åkers tyytyy kuitenkin rajaamaan yhtiön strategiaan ja kilpailukykyyn liittyvät asiat yhtiön johdon asioiksi. Lentoemäntien argumentti suhteessa kilpailijayhtiöiden leposysteemeihin tiivistyy tunnereaktioksi. *”Me itkemme, kun luemme Lufthansan tessiä”* (sama, SLSY:n johto)

Representaatio lakosta työnantajien valtapyrkimyksenä esittää, että työnantajat hakevat lentoemäntien työehtokiistasta ennakkotapausta, jolla *”näytetään, millaisiin ehtoihin on suostuttava, jos ei halua tulla korvatuksi”* (IL 8.12. toim.mielipide). Työnantajat ryhtyivät tähän, koska lakon oli julistanut pieni liitto, joka oli helppo murtaa. Diskurssin omistajan mukaan *”SAK haistoi operation takaa vahvan EKn hajun”* ja koska SAK:lla ei viime aikoina ollut ollut voittoja, niitä haettiin nyt. *”Ruudinsavu houkutteli mukaan myös Toimihenkilöunionin.”* Näin ollen *”Finnairin lakossa taistelevat nyt isot pojat.”*(sama).

Diskurssi selvittää tapahtumia pelinomaisina vastasiirtoina toisen osapuolen toimintaan. Finnair ilmoitti heti lakon alettua harkitsevansa toimintojensa ulkoistamista. Diskurssin omistaja tulkitsee tilanteen: *”Tietä sovintoon ei valitettavasti lainkaan tasoita Finnairin toimitusjohtaja Mika Vehviläisen yhtiön koko järjestäytyneeseen henkilöstöön kohdistama uhittelu rakenteellisilla vastatoimilla. (alleviivaus AK)”* (UD 1.12. pk.) Vieraskurssissa näkyy sama esimerkiksi rikkurityövoiman värväämis -kysymyksessä. *”Rivien kokoaminen on meidän vastauksemme”* (HS 0312 SAK:n johtouut.)

Rivien kokoaminen osoittaa diskurssin pitävän sisällään ajattelun kaikkien työntekijöiden yhteistä edusta suhteessa työnantajiin. *”Sen sijaan liitot tukevat toisiaan tilanteissa, joissa yksittäinen liitto on niin sanotusti jäämässä jyrän alle”* (HS 9.12. PAUn⁴ johto mielipide) Kyse voi olla myös pysyvistä työn ja pääoman ristiriidasta. *”Suomessa tarvittaisiin lisää lakkoja eri aloille, joita työnantajat ovat voineet vapaasti riistää viimeiset 20 vuotta.”* (IL 11.12. mielipide)

Diskurssi saa vahvistusta kolumnista, jonka mukaan globalisaation myötä työnantajille on tarjoutunut mahdollisuus uhata muutolla ulkomaille, ja työsuhteen heikennykset *kiihottavat* työnantajien mieliä. Tulkintaa laajennetaan myös yleisempään yhteiskunnallisten valta-asemien arviointiin. Tässä yhdistetään poliittinen ja ammatillinen työväenliike ja niiden vastaparina työnantajat ja kokoomus. Analogiat ja ratkaisuehdotukset etsitään historiasta. *”Nyt työnantajaliitoista suurin osa on kokoomuslaisten kauppakamaripoikien johtamia --- kuvitellaan, että heillä on kaikki valta --- Työnantajat tuntuvat ottavan oppia 20-luvusta, jolloin työrauhaa ylläpidettiin suojeluskuntien ja Lapuan liikkeen avulla, muilutuksilla ja mustilla listoilla.”* (IL 11.12. kolumni.)

Diskurssille on tyypillistä toimijoiden nimeäminen organisaatioiksi tai ryhmiksi. Se ei juuri houkuttele yleisöä samaistumaan mihinkään toimijoista. Diskurssin omistaja selostaa lakkoa pelinä ja kutsuu yleisöä seuraamaan sitä. Pelin esitetään olevan pelaajien vietti, ruudinsavu houkuttelee mukaan. Näin ME muodostuu yleisöksi ja NE ovat lakon osapuolia ja yleisemminkin työmarkkinoiden osapuolia. Työnantajien motiiveiksi esitetään kuitenkin halu heikentää työehtosopimuksia, joten peliä seurattaessa heikennyksiä pelkäävä saattaa tuntea sympatiaa työntekijäpuolta kohtaan.

Lakossa oleva lentoemäntä saattaa diskurssissa jäädä itsekkin yleisön joukkoon. Hänelle rakentuu identiteetti organisaation tai kollektiivin osana ja sitä kautta osana työntekijöiden ja työnantajien

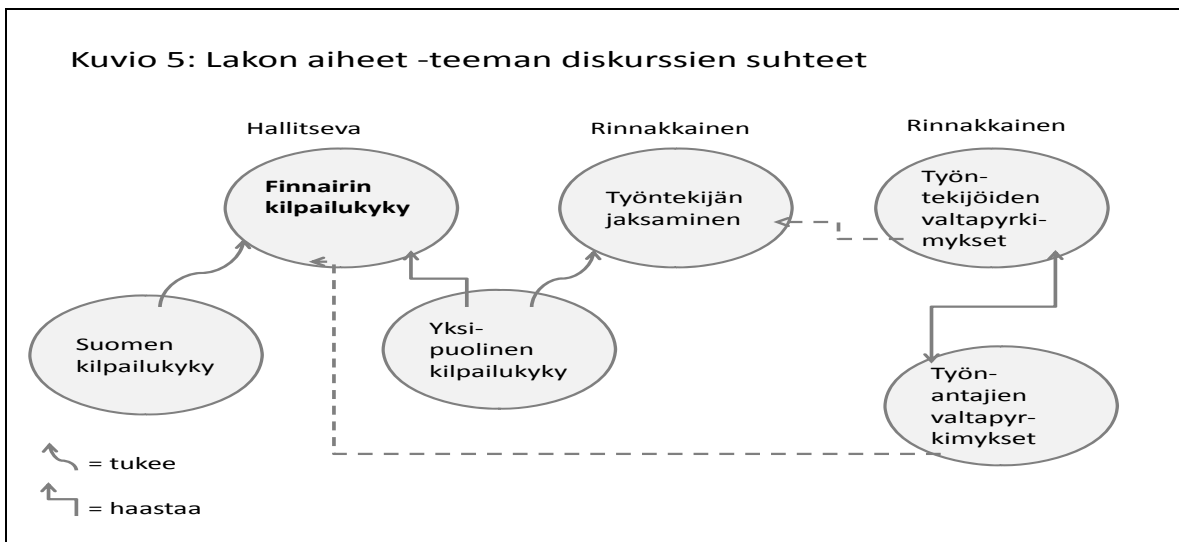
⁴ PAU = Posti- ja logistiikka-alan Unioni

valtataistelua. He ovat myös työnantajien mahdollisten työehtosopimusheikennysten kohteita ja lakkolaisia – naisia, joiden lakko on helppo murtaa, ja jonka taistelua käyvät ”isot pojat”.

Diskurssi on kokonaisuudessaan marginaalinen. Se esiintyy pääasiassa mielipidekirjoituksissa – uutiskommenteissa, kolumneissa ja yleisönosastoilla. Uutis-genressä se vilahtaa lähinnä osapuolien toiminnan nimeämisenä pelitermeillä. Vahvimmillaan diskurssi on Iltalehdessä.

7.1.7. Diskurssien suhteet

Lakon aiheet -teemassa julkisuudessa tavallisin, eniten esiintyvä, diskurssi on Finnairin kilpailukyky, jota Suomen kilpailukyky tukee. Työntekijän jaksaminen on sille rinnakkainen, sillä siinä ei puhuta kilpailuvyvystä. Sen sijaan yksipuolinen kilpailukyky -diskurssi haastaa Finnairin kilpailukyky -diskurssia ja tukee työntekijän jaksaminen -diskurssia. Valtapyrkimys -diskurssit rakentavat merkitykset vallantavoittelun kautta ja haastavat toisensa. Argumentaation tasolla työntekijöiden valtakymykset -diskurssi haastaa työntekijän jaksaminen -diskurssin ja työnantajien valtakymykset Finnairin kilpailukyky -diskurssin. Marginaalisia diskursseista ovat Yksipuolinen kilpailukyky ja Työnantajien valtakymykset, jotka molemmat haastavat yleisintä, Finnairin kilpailukyky -diskurssia. (Kuvio alla)

7.2. Lakon vaikutukset

Oma diskurssien joukkonsa keskittyy tarkastelemaan lakkoa sen välittömien vaikutusten näkökulmasta eli siitä näkökulmasta, mitä aiheutuu siitä, että lentoemännät ja stuerit keskeyttävät työnsä tekemisen.

Diskurssit rakentavat esityksenä elämisen maailmasta, mikrotasolta.

7.2.1. Matkustajan pettymykset

Matkustajan pettymykset -diskurssissa lakkoa käsitellään näkökulmasta, jossa ensisijaisesti kysytään, miten lakko ihmisten arkeen eli käytännössä matkustajiin vaikuttaa. Tyypillisesti diskurssin omistaja rakentaa tilanteen kertomalla ensin, että lentoemäntien ja stuerttien lakon takia lennot peruuntuvat. Sitten hän kääntyy lakon vuoksi peruuntuneiden lentojen uhriksi määrittelemänsä matkustajan puoleen. Kyse ei ole vain peruuntuneesta lennosta tai hankalammaksi käyneistä matkajärjestelyistä, vaan pilalle menneistä unelmista, pitkän valmistelun menemisestä hukkaan.

”Harmittaa ihan hirveästi, koska menetetään yksi kokonainen ilta viikon matkasta” (HS 0212 matkustaja, uut.) *”Kesästä asti oltiin reissua suunniteltu, hotellit ja kaikki oli varattuna.* (IL 1.12. matkustaja, uut.)

Diskurssi tavallaan nostaa matkustajat lakon osapuoleksi, koska se vaikuttaa heihin. Tämän myötä heille tulee erityinen oikeus mielipiteeseen asiasta. Mielipiteitä kysellään nimenomaan liikennepaikoilla. Näistä vierasdiskursseista paljastuu, että kansalaiset joutuvat arpomaan sitä, mistä identiteettiasemasta he lausuntoaan antaisivat. Vastaaja tunnistaa, että kansalaisena – esimerkiksi työntekijänä tai suomalaisena – hänellä pitäisi olla tietynlainen kanta, mutta kuluttajana se on vaikea omaksua. Identiteettiään valitessaan hän samalla rajaa sitä, ketkä muodostavat diskurssin MEN ja ketkä hän rajaa ulos NEihin. *”Aina pitäisi kotimaista suosia, mutta yhtiö on päästänyt tilanteen tällaiseksi. Ei yhtään ole antanut periksi.”* (HS 1.12. matkustaja uut.) *”... on vaikea tuntee sympatiaa lakkoilevia lentoemäntiä ja stuertteja kohtaan.”* (IL 9.12.) Toisinaan kuluttajan asema muuttuu uhriutetuista matkustajasta toimijaksi, joka kinastelee lentoyhtiön kanssa matkajärjestelyistä. Lentoyhtiöstä tulee tällöin tilivelvollinen. *”Tämä on käsittämätöntä asiakkaiden pompotte- lua.”* (HS 0312, matkustaja uut.)

Diskurssin omistaja houkuttelee lukijaa näkemään asian uhriutetun näkökulmasta kuvailemalla erilaisia matkanteon vaikeuksia, reitityksiä ja matkustamiseen peruuntuneiden lentojen takia kulunutta aikaa. Diskurssin omistaja on matkustajan apuna myös kertoen tai antaen lentoyhtiöiden kertoa, mikä osuus lennoista kyetään lakosta huolimatta lentämään. Tyypillisesti tekstissä *Finnair lupaa, Blue1 lupaa, Finnair yrittää, Finnair pystyy yhä hoitamaan.* Toisinaan kerrotaan tarkemmin, mihin nimenomaisiin suuntiin lennot pyritään hoitamaan.

Pulmana ovat siis lentämättömät lennot ja ratkaisuna se, että lentoyhtiö kovasti yrittää. *”Emme pysty millään auttamaan näitä tuhansia, jotka eivät pääse mihinkään.”* (HS 0712 Blue1, uut.).

Matkustajien informoinnin tavoite täyttyy, kun kerrotaan yksilöidysti minne päin ollaan lentämässä. Pelkillä lentojen määrillä ei matkustaja kuitenkaan kykene tulevaisuuttaan suunnittelemaan. Lennettyjen lentojen määrät ovat kuitenkin viesti lakossa oleville ja yhtiön omistajille siitä, miten lakko puree. Toisaalta tämä on osa epäjärjestyksen uutisten (kts luku 1. Greenberg 2004) logiikkaa: lennettyjen lentojen määrä kertoo, missä määrin epäjärjestys vallitsee. Diskurssin omistajat eivät kuitenkaan jälkikäteen kerro, miten lentoyhtiöt pyrkimyksissään onnistuivat, mikä olisi lakon vaikutusten arvioinnin kannalta olennaista.

Samalla diskurssin omistaja kertoo tai antaa lentoyhtiön kertoa, millä keinoin yhtiö pitää lennot ilmassa eli miten se korvaa lakossa olevia työntekijöitä. Käytännössä tämä nostaa esiin myös työntekijä- ja työnantajapuolen ikaikaisen kiistakysymyksen siitä, ovatko työt vai työntekijät lakossa. Perinteisessä työntekijäpuolen diskurssissa korvaavaa työvoimaa on kutsuttu rikkurityövoimaksi, joka loukkaa työntekijöiden keskinäisen solidaarisuuden periaatetta. Diskurssin omistaja ei tämän diskurssin sisällä ongelmaan viittaa ja diskurssin tyyli on hyvin toteavaa: sanastoltaan ja metaforiltaan neutraalia. Sotilaskieli kuitenkin vilahtaa. *”Kokoon oli haalittu runsaan 100 lentoemännän ja stuertin reservi. Ruodussa olivat järjestäytymättömien lentoemäntien ohella noin sata Aasiasta vuokrattua ja Finnairin jo kouluttamaa lentoemäntää.”*(HS 8.12. uut.) *”Työt on hoidettu esimiesvoimin tai siirretty käsipareja muualta konsernista tarvittaviin hommiin.”* (HS 9.12. uut.)

Lakossa oleville heitä korvaavien järjestelyjen esittely antaa kaksi viestiä. Akuutin tilanteen, lakon, osalta se kertoo uhasta, ettei lakolla pystytä painostamaan työnantajaa, vaan tämä kykenee tekemään järjestelyjä, joilla tuotanto hoituu. Pidemmälle menevä viesti on, että heidän työvoimansa on korvattavissa muutenkin. Uhka työpaikan menetyksestä vahvistuu.

ME olemme matkustajan pettymykset -diskurssissa pääasiassa kuluttajakansalaisia, joita lentoyhtiö parhaansa mukaan yrittää lakosta huolimatta palvella tai jotka olemme ylipäätään kiinnostuneita siitä, miten normaali elämä sujuu. NE ovat tällöin lakossa olevia lentoemäntiä, jotka tämän kurjimuksen meille aiheuttavat. NE voivat olla kuitenkin myös työriidan molemmat osapuolet, jos lakko nähdään molempien osapuolien aiheuttamana. Toisinaan ME–NE -pariksi muodostuu matkustajat–lentoyhtiöt. Lukijat samaistuvat matkustajiin. Lakossa olevat lentoemännät eivät ole varsinaisesti toimijoita.

Lentoemännille diskurssi tarjoaa paitsi matkustajille pettymysten ja hankaluuksien aiheuttajan myös helposti korvattavissa olevan -identiteetin. Kun lentokentän aiempia työriitoja käsitellään osana matkustajille tuotettua harmia, lakossa olevat lentoemännät tulevat niputetuksi samaan ryhmään muiden lakossa olleiden kanssa. Koska lakkojen syytä ei eritellä, se korostaa näkökulmaa, jonka mukaan niissä on kyse nimenomaan kuluttajille tuotetusta harmista eikä siis esimerkiksi erilaisista työehtoja koskevista erimielisyyksistä. Käsipari -käsite korostaa sitä, että työnantaja ei niinkään tarvitse kokonaista työntekijää, vaan työvoimaa. Käytännössä päivittäin toistettuna tiedot lennettyjen lentojen määrästä ovat oletettavasti omiaan horjuttamaan uskoa myös siihen, että lakolla olisi vaikutusta. Syntyy epäily turhasta lakosta. Toisaalta silloin, kun Finnair käsitetään NEksi, joka tuottaa pettymyksen väärillä lupauksillaan, tai kun NE ovat työriidan molemmat osapuolet, lakossa olevan lentoemännän identiteetiksi jää ”normaalin” työtaistelulogiikan mukainen rooli haitan tekijänä työnantajalleen.

Diskurssi esiintyy julkisuudessa lähes päivittäin lakon alettua. Se on mukana kaikissa lehdissä, mutta Uutispäivä Demarissa ja Talouselämässä vähemmän kuin Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä. Diskurssi on ominainen nimenomaan uutisgenrelle.

7.2.2. Yritysten menetykset

Yritysten menetykset -diskurssissa kysytään, miten lakko vaikuttaa muissa yrityksissä. Mikrotasolla operoiva diskurssi todentaa makrotasolla elinkeinoelämän, tässä tapauksessa matkailu- ja kuljetusalan, verkostomaista luonnetta. Samalla sen on mahdollista tarjota ainesta argumentaatiolle, jossa eri ryhmien lakko-oikeutta arvioidaan sillä perusteella, kuinka paljon sen käyttö haittaa muun elinkeinoelämän toimintaa.

Diskurssi ilmaantui julkisuuteen, kun jo lakon vaikutuksia oli näkyvissä. Se esiintyi pääasiassa uutisissa, mutta myöhemmin myös mielipidejutuissa.

Uutisgenressä diskurssin omistaja kysyy matkatoimistoilta, matkailuyrittäjiltä tai muulta kuljetus-alalta, mitä vaikutuksia lakolla on. Samalla hän luonnehtii tuntemuksia: *”Peruuntuneet matkat ja lentojen uudelleenjärjestelystä aiheutuva lisätyö tuskastutti matkatoimistoja”* (HS 4.12. uut.). Vieraskurssissa Lapin hiihtokeskusten tilannetta luonnehditaan *”katastrofiksi”*, mutta toisaalta kerrotaan, kuinka turistit ovat löytäneet muita keinoja saapua perille. VR kertoo junien olevan täynnä, linja-autoliikenteen edustaja sanoo liikenteen hiljentyneen, koska lentokentille ei enää

matkusteta. Myöhemmin toimitusten omissa mielipidekirjoituksissa todetaan faktana, että lakko on vaikeuttanut Lapin hiihtokeskusten toimintaa.

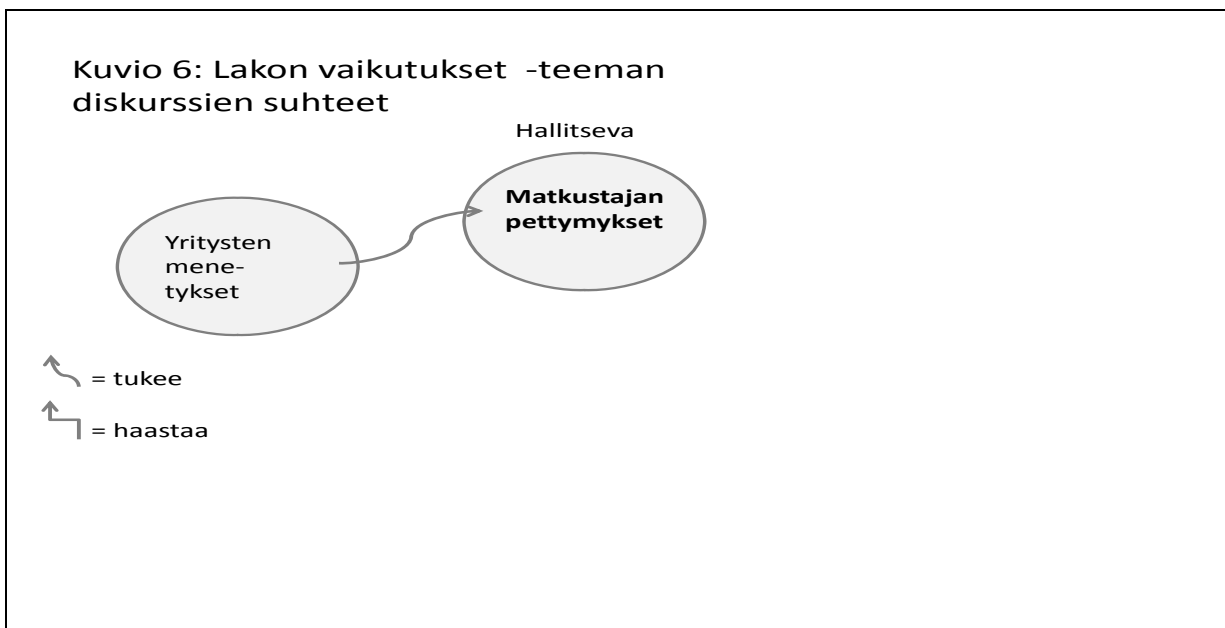
Diskurssissa lakossa olevat lentoemännät saavat häiriön tuottajan identiteetin. Tällä kertaa häiriön kohteena ovat muut yritykset. NE ovat siten lentoemäntiä. Lukijoita ei erityisesti puhutella, mutta ME muotoutunee meistä, jotka pidämme normaalin elämänmenon ja yritysten normaalin toiminnan jatkumista tärkeänä. Tälle kannalle meitä suostutellaan representoimalla lakon aiheuttamia tuskastuttavia lisätöitä tai koko tilannetta *katastrofiksi*.

Diskurssi esiintyi kaikissa tutkituissa lehdissä.

7.2.3. Diskurssien suhteet

Matkustajan pettymykset on hallitseva lakon vaikutuksia käsittelevän teeman alla. Yritysten menetykset -diskurssi tukee sitä.

(kuvio alla)

7.3. Lakon osapuolet

Lakon käsittely julkisuudessa on itsessään osapuolten toiminnan käsittelyä. Lakon osapuolten toimintaan ja ominaisuuksiin keskittyville diskursseille tunnusomaista on se, että ne näkevät tai nostavat jonkin nimenomaisen toimintatavan tai ominaisuuden olennaiseksi ja erityiseksi lakon kannalta. Diskurssit rakentavat kuvaa osapuolista neuvottelijoina, lakon osapuolina, mutta näissä dis-

kursseissa määritellään myös työn ja ammattiryhmän luonnetta. Diskurssit operoivat mikrotasolla ja luovat mesotason käsityksiä, joita esimerkiksi median valtaan paneutuvassa tutkimuksessa (Kunelius ym, 2010) pidettiin tärkeänä julkisuuden valtaresurssina työtaistelutilanteessa.

Julkisuus myös henkilöi asioita. Finnair työnantajana henkilöityi paljolti toimitusjohtajaansa, Mika Vehviläiseen, ja Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistys puheenjohtajaansa Thelma Åkersiin. Finnairin esiintyjäkavalkadi julkisuudessa oli kuitenkin selvästi laajempi kuin SLSY:n, josta puheenjohtajan lisäksi esiintyi vain kerran liiton työntekijä ja kerran yksi hallituksen jäsen.

7.3.1. Finnairin turhautuminen

Finnairia ja sen toimitusjohtaja Mika Vehviläistä käsittelevässä diskursseissa työtaistelu kulminoitui pitkälti Vehviläisen persoonaan ja hänen toimintaansa. Vaikka muitakin henkilöitä esiintyi julkisuudessa Finnairin nimissä, he niputtuivat toimintaa arvioivissa teksteissä usein Finnairin johdoksi. Diskurssin toimijana oli Vehviläinen, minä, Finnairin johtoon kuuluvia henkilöitä ja Finnairin johto, joita diskurssin omistaja määritteli.

Lakon alkaessa Vehviläinen tulee juttuihin vierasdiskurssin omistajana kuvailemaan oma tunnetilaansa. *”Olen turhautunut”* Myös diskurssin omistajat ottavat Vehviläisen luonnehdinnan tunnetiloistaan omiin nimiinsä: *Vehviläinen on turhautunut.*

Diskurssin omistajat taustoittavat Vehviläisen turhautumista. Hänet oli valittu ay-liikettä julkisuudessa kovin sanoin arvostelleen ja turhautumisestaan puhuneen toimitusjohtaja Jukka Hienosen jälkeen tehtävänsä ja tuosta haettiin analogiaa. *”---nyt hänen (Vehviläisen merk. AK) puheensa alkavat muistuttaa edellisen toimitusjohtaja Jukka Hienosen puheita. --- Hän tuli Finnariin sovinnontekijänä, joka näki kritiikkiin aihetta myös yhtiön aiemmassa henkilöjohtamisessa. Mutta nyt mitta on täynnä.”* (HS 1.12. pk)

”...aloititte tositoimissa helmikuussa --- nyt saatte esittää osaamistanne juuri siinä, miksi teidät valittiin eli kriisijohtajana. Olette vaikean, kenties mahdottoman tehtävän edessä.--- Myös henkilöstön on tehtävä uhrauksia.” (IL 2.12. toim.mielipide osoitettu Vehviläiselle.)

Diskurssin omistaja sympatiseraa Vehviläistä, ja kutsuu meidät tuntemaan samoin, koska mies on *vaikean tehtävän edessä*. Turhautumis-sanankäyttö antaa ymmärtää, että hän tuntee tehneensä kaikkensa, mutta ei pääse eteenpäin, koska lakkoileva henkilöstö estää sen.

Diskurssissa rakennetaan kuvaa paternaalisesta työnantajasta, joka näkee kaikkien parhaiten kaikkien – myös työntekijöiden – edun. *”Finnairin johto puolestaan katsoo jo tuoneensa neuvotte-
lupöytään paketin, joka olisi ottanut huomioon sekä henkilökunnan jaksamisen että yhtiön kilpai-
lukyvyn. Kun sitä ei hyväksytty, uutta tarjottavaa ei ole ja lakko voi jatkua pitkäänkin.”* (IL 1.12. fakta)

Aiemmista lakkoa koskevissa tutkimuksissa on kiinnitetty huomioita sanastoon, jossa työntekijät vaativat ja työnantajat tarjoavat, vaikka työnantajien tarjoukseksi nimetty esitys olisi tosiasia-
jonkinlainen työehtojen heikennys. Tässä aiempi havainto saa uuden muodon, jolla rakentuu luki-
jalle kuva työnantajan sovinnon halusta ja samalla työnantajan ensioikeudesta työehtojen määrit-
telyyn. *”Finnair olisi jopa suostunut perääntymään suurta vastustusta herättäneistä aikeista karsia
matkustamohenkilökunnan vapaapäiviä pitkien lentojen välissä.”* (IL 7.12. uut.)

Alunperinhän Finnair oli siis esittänyt heikennystä työaikajärjestelmiin, mitä työntekijät vastusti-
vat. Finnairin sovinnon halua osoitetaan sillä, että tämä oli valmis *perääntymään* esityksestään.
Näin ollen ajatus on, että työnantaja on esityksellään jo merkinnyt alueen itselleen, ja siitä luopu-
minen on merkittävää perääntymistä.

Lakossa olevan lentoemännän identiteetiksi muodostuu Vehviläisen turhautumisen aiheuttajan
identiteetti. Hän on siis syyppä sille, ettei Vehviläinen kykene suoriutumaan tehtävästään, joka
taas on Finnairin kriisin selvittäminen, mikä ratkeaisi henkilöstön uhrautumisella. Analogian hake-
misella edellisestä toimitusjohtajasta osoitetaan, että Vehviläisen tunteelle on perusteita – näin on
tuntenut edeltäjäkin – ja lakkoilevat lentoemännät osana henkilöstöä ovat hylänneet sovinnonte-
kijän tarjoaman kädenojennuksen.

ME seuraamme ja tunnemme sympatiaa Finnairin johtoa kohtaan. NE ovat lakkoilevat lentoemän-
nät, jotka estävät Finnairin johtoa selviytymästä vaikeasta tehtävästään.

7.3.2 Finnairin ärjyminen

Finnairin turhautuminen -diskurssille muodostuu vastadiskurssiksi Finnairin ärjyminen -diskurssi.
Ne esiintyvät alkuun osin yhtä aikaa, mutta varsinkin lakon loppupuolella Ärjyvä johto -diskurssi
valtaa alaa.

Toimijat ovat samat kuin Finnairin turhautuminen -diskurssissakin.

Heti alkuun Vehviläisen turhautumisen tunnetta katsotaan toisesta suunnasta. *”Finnairin toimitusjohtaja Mika Vehviläinen kävi tiistaina lämpöisenä yhtiön järjestämässä tiedotustilaisuudessa”*. (UD 1.12. uut.) Diskurssin omistaja asettuu tilanteessa Vehviläisen tunnereaktion yläpuolelle ja nimeää sen lämpöisenä käymiseksi. Diskurssin omistaja kutsuu meidät hieman huvittuneena seuraamaan Vehviläisen toimintaa. NE – ulkopuolinen – on siten Vehviläinen. Lakossa olevan lentoemäntä on osa meidän porukkaa. Sama MEihin ja NEihin jako läpäisee diskurssin. Myöhemmin MEihin kutsutaan myös paheksumaan neuvotteluilmapiirin heikentämistä ja huonoa käytöstä.

Diskurssi lähtee siitä, että osapuolet vaikuttavat myös käyttäytymisellään sovinnon mahdollisuuksiin ja siihen, miten elämä jatkuu lakon jälkeen. Ärjyvä johto -diskurssissa Finnairin johto vastuutetaan näiden mahdollisuuksien heikentämisestä. *”Hän (Vehviläinen merk. AK) on antanut rajuja ja provosoivia lausuntoja, jotka eivät varmasti edistä osapuolten keskinäisen luottamuksen rakentamista. --- Åkers ei liioin ole profiloitunut harkittujen lausuntojen antajana.”* (HS 8.12. pk.) Ay-liikkeen vierasdiskursseissa toimitusjohtajan toistuvia luonnehdintoja SLSY:sta ei pidetä kovin tyylikkäänä, Finnairin johdon kommentteja nimetään *pöyristyttäviksi ja nykyaikaan sopimattomiksi*. Yhtiössä sanotaan olevan jotain *pahasti pielessä* ja johdon toiminnan arvioidaan uhkaavan *yhteisen tulevaisuuden rakentamista*. Esitetään, että Vehviläinen ei ymmärrä neuvottelutoimintaa. *”Omasta tavoitteesta tinkimistä ei neuvottelutoiminnassa ole kuitenkaan pidetty mainitsemisen arvoisena myönnytyksenä. --- Suomalainen työehtotoiminta on tähän asti perustunut neuvotteluun ja sopimiseen, ei saneluun.”* (HS 9.12. PAUn puheenjohtaja, mielipide.)

Myös diskurssin omistajat suostuttelevat jakamaan tätä käsitystä. *”Finnairin johto on esiintynyt uhmakkaasti. Etenkin puheet rikkurien käytöstä ovat punainen vaate.”* (TE 10.12. uut.) Julkisuudessa rakennettu kuva harkitsevasta ja sopua hakevasta kriisijohtajuudesta kiistetään kaikkiaan. *”Älä ärjy Mika --- Kylmähermoisuudesta on nyt aika vähän näyttöä---Jokainen päivä vittuuntumista maksaa...”* (IL 9.12. kolumni.)

Ilta-lehti kertoo lakon päätyttyä Finnairin rikkureille järjestämästä kiitosjuhlasta. Siinä näyttäytyy hienosti, miten diskurssin omistaja käyttää kysymys–vastaus -haastattelua suostutteluun. Hän esittää kysymyksellään, että Finnairilla olisi oltava hyvä pelisilmä. Vaikka haastateltava väistää, lukijalle jää edelleen mahdollisuus pohtia asiaa diskurssin omistajan ehdottamalla tavalla. *”Kuinka hyvää pelisilmää Finnair mielestäsi osoitti järjestämällä juhlan? – En näe sitä vakavana tai isona asiana ainakaan henkilökohtaisesti.”* (IL 16.12. SLSY:n johto haast.)

Lakkoilevat lentoemännät jäävät kutakuinkin ulkopuolelle diskurssin ilmiössä. He ovat kuitenkin välillisesti Vehviläisen ja Finnairin muun johdon toiminnan johdosta pakotettuja jatkamaan lakkoa, koska näiden toiminta estää neuvotteluratkaisun löytämistä. Samoin työnantajan huonoksi leimatun käytös antaa oikeutusta lakossa ololle.

Diskurssi esiintyy kaikissa lehdissä. Se on ennen kaikkea mielipidejuttujen sisältöä, mutta esiintyy myös uutis/ajankohtaisjutuissa. Vahvimmillaan se on Iltalehdessä.

7.3.3. SLSY:n petollisuus

Diskurssin fokus on lentoemäntiä ja stueretteja neuvotteluissa edustavassa SLSY:ssä ja sen johdossa. Diskurssissa toimijat nimetään seuraavasti: SLSY, liitto, lakkovahdit, SLSY:n vastuuhenkilöt, henkilöstö, edunvalvojat, lentoemännät, IAU, Baronan⁵ työntekijät, Thelma Åkers, kujakollit, Finnair, Vehviläinen.

Alkuun julkisuudessa käsiteltiin sitä, että Baronan työntekijöiden ja IAU:n edustajia oli SLSY:n mukana lakon sovittelussa. Nämä *valvoivat lentoemäntien kanssa*. Uutispäivä Demarin jutussa (UD 1.12. uut.) lentoemäntien kerrottiin saavan ”*konsulttiapua kokeneilta työtaistelijoilta*.” Työnantajien kerrottiin *valitelleen*, että SLSY neuvottelijat ovat kokemattomia. Vieraskursseissa työnantajan edustajat päästettiin kummastelemaan tilannetta.

Tässä kohtaa ongelmaksi nimetään SLSY:n kokemattomuus ja osaamattomuus. Ratkaisuna on asiantuntija-apu IAU:lta, jonka luonne ammattiliittona lyödään kiinni *kokenut työtaisteilija* -sanavalinnalla. Edellä olevassa esimerkissä työnantajan toiminnan nimeäminen *valitteluksi* tuo kuitenkin konnotaation turhasta nurinasta, joka nyt kostautuu.

Samoihin aikoihin julkisuuteen tuli Finnairin vieraskurssi, jossa kerrottiin, miten lentoemännät ovat vain IAU:n ja AKT:n *lyhytnäköisen valtapolitiikan välikappaleita*. Myöhemmin Finnairin edustajat luonnehtivat toimijoita ja niiden välisiä asemia nimeämällä lentoemäntien tueksi ilmoittautuneet kuljetusalan liitot *kujakolleiksi*, jotka ovat *liittyneet lentoemäntien rintamaan potkimaan maassa makaavaa Finnairia*.

⁵ Barona on muun muassa matkatavaroiden huolehtimisesta lentokentällä vastaava henkilöstövuokrausyritys.

Vahva piirre lakon aikaisessa työntekijäpuolta koskevista diskursseista oli, että niissä lentoemännät ja stuertit ja heitä neuvottelujärjestelmässä edustava SLSY pyrittiin erottamaan erillisiksi toimijoiksi. Tämä tapahtui enimmäkseen Finnairin vierasdiskursseissa. *”Olen tavannut satoja lentoemäntiä ja stuertteja, enkä ole vakuuttunut siitä, että liitto edustaa suurta hiljaista enemmistöä.”* (TE 2.12. Finnairin johto haast.) Asia nousi esiin paitsi Finnairin vierasdiskursseissa myös rikkurin vierasdiskurssissa, jonka mukaan työpaikat vaarantuvat sen vuoksi, ettei SLSY suostu luopumaan kohtuuttomista eduista. *”Liitto ei suinkaan ole ajamassa kaikkien työntekijöiden asiaa.”* (IL 9.12. uutinen rikkuri)

Ainoassa lakossa olevan esiintymisessä julkisuuden diskursseista käy myös ilmi jako rivijäseniin ja johtoon. Lakossa olija kertoo pitäneensä alkuun lakkoa täysin perusteltuna. Sitten arvio lakon jatkuessa muun muassa toimeentulo-ongelmien vuoksi on horjunut. Töihin paluu kuitenkin arveluttaa. *”Lakkovahdit varmaan ristiinnaulitsivat, jos menisin lentokentän lähellekään.”* (IL 7.12. uutinen lakkolainen). Samassa yhteydessä diskurssin omistaja asettuu lakossa olevien lentoemännän positioon ja esittää heidän puolestaan kysymyksen Finnairin lakon jatkumisesta SLSY:n puheenjohtajalle.

SLSY:n puheenjohtajasta, Thelma Åkersista, oli aineistossani yksi pelkästään hänen persoonaansa keskittyvä juttu, Iltalehdessä julkaistu henkilökuva, joka oli rakennettu Åkersin henkilöhistorian ja hänen siskonsa haastattelun varaan. Åkersia kuvataan *kovaksi luuksi ja lakkokenraaliksi*. Hän on *harvinainen liittopuheenjohtaja*, koska tekee edustamansa alan töitä. Mutta: tästä johtuen myös hänen asiantuntemuksensa on huteraa, hän on *puoliamatööri*, ja siksi tarvitaan IAU:n ja AKT:n tukea.

Jutussa kerrottiin Åkersin vieneen vuosikymmenen alussa työnantajansa oikeuteen syrjinnästä epäiltynä. Åkersia ei oltu hyväksytty esimieskurssille, ja Åkers epäili sen johtuneen hänen toiminnastaan ay-liikkeessä. Åkers hävisi oikeudessa.

”Lakkokenraalin tausta: haastoi Finnairin oikeuteen, kun ei päässyt pomoksi.” (IL 10.12. uut.) Diskurssin omistaja ei suoraan sano, että aiempi oikeustapaus, jonka määritellään kumpuavan pettymyksestä, olisi lakon taustalla. Tämä tulkinta ja diskurssin muikin ajatusketju kuitenkin tiivistyy Iltalehdessä seuraavana päivänä julkaistussa yleisönosastokirjoituksessa.

”Tässäkin lakossa todennäköisesti vain vanhimmat lentoemot olivat lakon takana. Liiton puheenjohtaja katkeruuttaan taistelee, kun ei päässyt purserikurssille.” (IL 11.12 lukija miel.pide)

Kaiken kaikkiaan diskurssissa rakennetaan kolmiportainen hyväksikäytön ketju. Kuljetusalan miesvaltaiset liitot käyttivät hyväkseen naisvaltaista SLSY:tä. Tämä on mahdollista, koska SLSY:n johto nimetään osaamattomaksi, kokemattomaksi ja puoliamatööriksi. SLSY:n johdon taas näytetään käyttävän hyväkseen heitä nuorempia lentoemäntiä ja stueretteja edistääkseen omia intressejään työaikakysymyksissä työehtoneuvotteluissa. Eroa nk. kentän ja johdon välillä rakennetaan myös asetelmalla, jossa toimittaja kysyy lakossa olevan puolesta kysymyksiä SLSY:n johdolta. Herätetään myös epäily, että lakon syynä olisi Åkersin henkilökohtaiset pettymykset ja niiden hyvittämiseksi oltaisiin nyt lakossa. Finnairin toiminta työnantajana jää tässä ketjussa toissijaiseksi taustatekijäksi.

Diskurssin NE on ilman muuta SLSY ja sen johto, sekä sitä tukevat ammattiliitot. Niiden esittämät motiivit kyseenalaistetaan ja näin koko lakolta viedään pois uskottavuutta. ME seuraamme. Vaikka lakossa olevista lentoemännistä rakennetaan petettyjä, erityistä suostuttelua ei tehdä, jotta voisimme nähdä heidät viattomina uhreina. Hekin ovat siis NEitä. MEihin voisi mahtua myös Finnair, joka on kaiken tämän huiputuksen kohteena. Oletan kuitenkin, että Finnairin käyttämät rajut kielikuvat ovat omiaan etäännyttämään MEitä myös Finnairista. Se ei kielenkäyttönsä vuoksi ole uskottava uhri.

Lakossa oleville lentoemännille luodaan identiteettiä ammattimaisen lakkoilijoiden suojatteina, avuttomina siis, ja samalla kolmeen kertaan hyväksikäytettyinä ja petettyinä. Samalla he kuitenkin edistävät toiminnallaan, lakossa olemisella, hyväksikäyttäjien epäilyttäviksi osoitettuja motiiveja. Lisäksi työnantaja rajaa heidät pois henkilöstöstä, määrittelee heidät ei-henkilöstöksi, sillä henkilöstö ymmärtää, missä mennään. Yksittäisen lakkoilijan identiteetti voi olla myös pelosta toimivan identiteetti. Hän on pakotettu jatkamaan lakkoa SLSY:tä ja lakkovahteja kohtaan tuntemansa pelon vuoksi.

Diskurssi käyttää lakkotilanteessa valtaa murentaakseen SLSY:n uskottavuutta paitsi yleisön, myös SLSY:n jäsenten silmissä. Koko järjestelmää koskevassa merkityskamppailussa diskurssi kohdistuu välittävään jäsenyys-mekanismiin, johon kollektiivinen edunvalvonta perustuu.

Diskurssi esiintyy uutisissa, ajankohtaisjutuissa ja haastatteluissa. Se näkyy kaikissa tutkituissa lehdissä, Uutispäivä Demarissa kuitenkin selvästi vähiten. Siinä kuitenkin korostuu muiden liittojen tuki SLSY:lle.

7.3.4. Lentoemännän huikentelevaisuus

Diskurssissa representoidaan lentoemännän ja stuerin työtä sekä sitä, millaisia kyseisen ammatin harjoittajat ovat. Sen pohjalta diskurssi asettuu pohtimaan lakossa esitettyjen vaatimusten perusteluja sekä työn arvoa ja sitä, ovatko lentoemännille ja stuerteille maksettavat palkat oikeudenmukaisia. Kysymyksen asetteluun sisältyy uloskirjoittamaton oletus, että palkkojen pitää olla jossain suhteessa työn vaativuuteen ja jos näin on, palkkaerot ovat hyväksyttäviä. Globalisaation vaikutus näkyy siinä, että myös eri maiden – eri lentoyhtiöiden – työntekijöiden palkkaa verrataan keskenään. Tällöin kuitenkin yhteiskuntien sisäinen vertailu poistuu ja analyysissäni ne asettuvat Finnairin tai Suomen kilpailukyky -diskursseihin.

Työ joko vastaa tai ei vastaa sille kuuluvaa ”oikeudenmukaista” palkkaa. Vastaavuuteen pääsemiseksi palkkaa on muutettava johonkin suuntaan. Diskurssi rakentuu mikrotasolta mesotason diskurssiksi, joita jo aiemmin mainitsemissani Kunelius ym (2009) tutkimuksessa pidettiin merkittävinä.

Fokuksen suuntaaminen palkkaan matkustamohenkilökunnan lakossa, jonka työntekijäosapuoli sanoi koskevan ennen kaikkea työaikoja työntekijöiden jaksamisen kannalta, voi olla osoitus journalismin perinteisestä lakkokäsikirjoituksesta, vaikkakin työaikajärjestelyt toki osaltaan vaikuttavat myös työvoimakustannuksiin.

Toimijana diskurssissa ovat pääasiassa Finnairin lentoemännät.

Diskurssiin sisältyvä selkeä palkkavertailulla avataan otsikolla ”*Lentoemännät kymppikerhossa*” (IL 2.12.) Ingressin mukaan lakossa olevan Finnairin lentoemännät kiilasivat kymmenen kärkeen. Palkkatietojen lisäksi jutussa verrataan esimerkiksi hoitajien, optikoiden, lentoemäntien ja siivoojien palkkausta, tehtävien vaativuutta ja vaadittua koulutusta. Palkkauksessa Finnairin lentoemännät ovat tässä listassa 10:ntenä.

Diskurssin omistajan näkökulma on, että lentoemäntien palkat eivät ole kohdallaan. Sanan kiilaminen käyttö antaa ymmärtää, että lentoemännät eivät ole noudattaneet yhteisiä sääntöjä ja heidän peräänsä jääneet ovat epäoikeudenmukaisuuden uhreja: näinhän on, kun joku kiilaa esimer-

kiksi jonossa tai liikenteessä. Tekstissä omistaja suostuttelee lisää näkökulmansa kannalle: *”Kymmenettä sijaa voi pitää pienenä yllätyksenä.”* (IL 2.12. uut.)

Otsikon ”kymppikerho” kertoo nimellisesti lentoemäntien sijoittumisesta palkkauksessa kymmenen parhaan joukkoon, mutta Kymppikerho, ”Mile high club”, on ilmaus, jolla yleensä tarkoitetaan seksiä lennon aikana harrastaneita. Samanniminen oli myös joku vuosi sitten Suomessakin esitetty tv-sarja, jossa matkustamohenkilökunta joi ja harrasti seksiä eri puolilla maailmaa. Käsitteen tai ohjelman tunteville annettiin siis vahva vihje ammatinharjoittajien työn luonteesta.

Ammatin luonnetta representoidaan myös ulkonäöllä. Lehden julkisuustilaan nostetussa verkkopöytäkirjassa diskurssin omistaja kertoo, kuinka ulkomaisen lentoyhtiön lennolla häntä palvelivat *”pitkäsääriset silikonimallit”*, joiden *”rinnat kolisi poskille”*, kun he nähtivät niiasivat. *”Jatkossa lennän vaan finskillä niin ei ole tuollaista vaaraa.”* (IL 16.12. lukija)

Vitsin kautta siis kerrotaan, että Finnairin lentoemännän työssä olennaista ei olekaan suorittava työ, vaan työnä on (miehen) katseen ja halun kohteena oleminen. Finnairin lentoemännät eivät siis ole tässä suhteessa päteviä. Tällainen pätevyyden arviointi on hyvin tavanomainen eri ammateissa toimiviin naisiin kohdistuva vallankäytön muoto.

Diskurssi lentoemäntien ja stuerttien olemuksesta täydentyy muutamaa kuukautta ennen lakkoa Finnairin verkkosivuilla julkaistun lentoemännän blogikirjoituksen nostamisesta journalistiseen julkisuustilaan *”blogipaljastuksena”*. Diskurssin omistaja kytkee kirjoituksen keskusteluun lentoemäntien jaksamisesta. Omistaja antaa tulkintaohjeen otsikossa ja ingressissä: *”Finnairin lentoemäntä ei bloginsa mukaan juuri lepää kaukolennon jälkeisenä vapaapäivänä.”* *”...lakon yksi suurimmista kynnyskysymyksistä liittyy aikaero- ja kaukolentojen jälkeisiin vapaapäiviin.”* (IL 3.12. uut.) Sitten hän antaa passiivia käyttävän vierasdiskurssin puhua puolestaan. *”--- harhauduin ostamaan yli 200 dollarilla kaiken maailman purkkeja ja purnukoita --- Lähdetään lennolta suoraan -- --hosutaan läpi shampoo-ostokset ... huomioidaan Material girl -mallisto ... nukkuminen pitkään ei lännessä ole vaihtoehto”* (IL 3.12. lentoemäntä, uut.) Diskurssi viestii kykenemättömyydestä hillitä (osto)impulsseja.

Lentoemäntien ja stuerttien varsinainen työ tiivistyy diskurssissa tarjoiluun. Yksi työn osa, joka ei yleensä näy, ilmaantuu kuitenkin lakon aikana julkisuuteen. Uutisessa kerrotaan toisen Suomessa operoivan lentoyhtiön lentoemäntien elvyttäneen lennon aikana naismatkustajan ja pitäneen hä-

net hengissä, kunnes kone pääsi laskeutumaan. Tämä uutinen vaikutti jossain määrin julkisuuden diskursseihin.

Palkkauksen oikeudenmukaisuutta ja työtaistelun oikeutusta arvioitiin erityisesti yleisönosastoilla. *”Lentoemäntien työ on pienin poikkeuksin verrattavissa ravintolatyöntekijöiden työhön, mikä ei heijastu heidän palkkoissaan ja muissa eduissaan.”* (IL 11.12. lukija) *”Lentoemäntiä on ruvettu lakon takia halveksimaan. Heitä pidetään pelkkinä tarjoilijoina.--- Onnettomuudessa kukaan ei sano lentoemäntiä tarjoilijoiksi. He ovat parhaassa tapauksessa hengenpelastajia.”* (IL 9.12. lukija)

Diskurssi tarjoaa lentoemäntien identiteetiksi tarjoilijan kaltaista työtä tekevän identiteettiä, jolle työhön nähden maksetaan liikaa palkkaa. Kun työn nähdään pitävän sisällään myös valmiutta työskennellä onnettomuus- ja tapaturmatilanteissa, se lisää arvostusta. Identiteetiksi tarjotaan myös ei-kauniin, ostohimoisen, sukupuoli- ja muultakin moraaliltaan hieman epämääräisen ammatin harjoittajan identiteettiä. Samalla lakossa oleva lentoemäntä osoittautuu valehtelijaksi, sillä lakon perusteeksi mainittu levontarve aikaero- ja kaukolennoilla ei näytä pitävän paikkaansa. Lakossa oleminen on näillä määrityksillä koko lailla vaikea hyväksyä.

ME emme hyväksy kiilaamista emmekä epäoikeudenmukaista palkkausta. Siten NE ovat lentoemäntiä. Samoin epäluuloamme NEitä kohtaan voi lisätä, jos tunnistamme diskurssin esiin nostamat kulttuurin pohjavirrassa elävät uskomukset lentoemäntien työstä ja heidän moraalisistaan. ME saatamme asettua tilanteeseen myös mahdollisina matkustajina ja lentolakosta mahdollisesti kärsivinä kuluttajina. MEissä on herätetty kysymys, miten tuollaisella menolla selvitään työpäivistä, ja tuon takaamiseksi kaikki se vaiva ja pettymykset, mitä lentojen peruuntuminen on aiheuttanut.

7.3.5. Naisen työteliäisyys

Naisen työteliäisyys -diskurssi syntyy ennen kaikkea SLSY:n edustajien vierasdiskursseista. Journalistisen diskurssin omistajat antavat tilaa SLSY:n määrittelylle lentoemännistä ja stuerteista.

Diskurssissa puhutaan korostetun selvästi monikon ensimmäisessä persoonassa, jolla rakentuu kuva yhtenäisestä lentoemäntien ja stuerttien joukosta. Parhaassa tapauksessa rikkuritkin mahtuvat mukaan joukkoon. Näin käy, kun kysytään kohottaako Finnairin rikkureille järjestämät kiitosjuhlat yhteishenkeä. Arvio on, etteivät juhlat siihen juuri vaikuta: *”Meillä on matkustamossa aika hyvä henki.”*(IL1612 SLSY:n johto haast.) Työntekijät kaikkineen ovat yhtä, ulkopuolelle jää näin työnantaja touhuineen.

Muuten diskurssi normalisoi lentoemäntiä ja lentoemäntien lakkoa. Se tuntuisi viittavaan kulttuurissa elävään työteliään naisen ideaan. Lentoemännistä rakennetaan kuvaa tavallisina naisina, jotka tahtovat tehdä työnsä kunnolla. Samalla diskurssi ottaa etäisyyttä useammin lakkoilleisiin ja heistä luotuihin mielikuviin. Lakkoon on jouduttu, siihen ei ole haluttu. *”Me olemme kunnollisia, kilttejä ja tunnollisia naisia, emmekä ole tottuneet siihen, että joutuisimme menemään työtaisteluun”* (IL 7.12. SLSY:n johto, uut.)

Diskurssi kiistää lakolle julkisuuden muissa diskursseissa esitettyjä esimerkiksi valtopolitiikkaan liitettyjä motiiveja. Kuvaa työteliäistä naisista tiivistetään. *”Me ollaan 2000 kiltin naisen porukka, joka taistelee siitä että jaksetaan tehdä töitä.”* (HS 8.12. SLSY:n johto, haast.)

Diskurssi irrottautuu julkisuudessa käydystä keskustelusta, joka koskee työnantajan kilpailukykyä, sen mahdollisuuksia selvittää lentoliikenteen kilpailutilanteessa ja työntekijöiden panoksesta tässä. Diskurssi vetoaa edelleen omaan työhön keskittymiseen. Diskurssin vastuuttaa työntekijät työnsä tekemisestä, johtajat ja omistajat johtamisesta. *”Työntekijät kantavat vastuun omasta työstään, ja johto ja omistajat strategiasta”* (HS 8.12. SLSY:n johto, haast.) *”Luotan siihen, että yhtiön johto tietää, minkälaisia päätöksiä he tekevät.”* (IL 8.12 haast. SLSY:n johto)

Lakossa olijan rooli ei diskurssin omistajienkaan mielestä oikein istu lentoemännälle. Meitä lukijojakin hän suostuttelee sille kannalle. *”Erikoiselta tuntuu, että lentoemännät saavat nyt, ahtaajien sijasta, toimia työväenluokan sankareina.”* (IL 8.12. toim.mielipide) Diskurssin omistaja ei kuitenkaan tarkenna, mikä tekee lentoemännistä erikoisia työväenluokan sankareita. Mahdollisuuksia voi olla monia. Naiset eivät sovi työväenluokan sankareiksi, lentoemäntien ammatti ei päteviä työväenluokan sankariksi tai yksinkertaisesti ei ole totuttu siihen, että lentoemännät lakkoilevat. Kyse voi olla myös tavanomaiseen lakkokäsikirjoitukseen sopimattomasta roolituksesta, johon Greenberg (2004) viittasi tutkiessaan Kanadan opettajalakon mediaesityksiä.

Diskurssin puhe meistä rakentuu siis vahvasti lentoemännyyteen. Lukijoina houkutellaan liittymään meihin tavallisuudella ja työteliäisyydellä. Uskoakseni vahva me -muodossa puhuminen sulkee lukijat kuitenkin ulkopuolelle. ME muodostuu pikemminkin tarkkailijajoukoksi, joka seuraa miten NE itseään määrittelevät. ME saatamme myös odottaa, että NE vastaisivat jollain lailla työnantajan raskaan luokan väitteeseen, että NE vaurioittavat yhtiön kilpailukykyä. Väitteen väistäminen luo kuvaa vastuuttomuudesta tai toiminnasta, jonka toteuttaja ei ymmärrä tekojensa seurauksia.

Lakossa olevan lentoemännän identiteetti määrittyy siis tavalliseksi, tunnolliseksi, työtätekeväksi naiseksi, joka on pakotettu lakkoon, koska työnantaja uhkaa esityksillään työnteon mahdollisuuksia. Identiteettiä voisi luonnehtia myös alamaisen tai ainakin rajoihinsa tyytyvän identiteetiksi, johon ei kuulu yhtiön strategioiden pohdinta, vaan siinä nojataan yhtiön johtoon ja omistajiin. Koska johdon kanssa kuitenkin ollaan poikkiteloin, luottamus ei tunnu uskottavalta.

7.3.6. Omistajan vaikeneminen

Omistajan vaikeneminen -diskurssi oli yksi lentoemäntien ja stuerrettien lakon ominaispiirre siitä yksinkertaisesta syystä, että valtio omistaa yhtiöstä yli 50 prosenttia. Julkilausumaton lähtökohta diskurssissa on, että valtio on omistajana erilainen kuin muut omistajat. Tämän erityisyys puretaan diskurssissa kahdeksi erilaiseksi toimintasuositukseksi.

Diskurssi näki ongelmaksi lakon sekä sen pitkittymisen. Ongelman ratkaisuna oli joko valtion puuttuminen tilanteeseen tai sivulla pysyttelemine, jolloin asian ratkaiseminen jää toimivan johdon ja SLSY:n sekä valtakunnansovittelijan vastuulle.

Toimijoiksi diskurssi nimesi omistajaohjauksesta vastaavan ministerin, Finnairin pääomistajan Suomen valtion, hallituksen, henkilökunnan ja poliittisen vasemmiston.

Yleinen tilannemäärittely diskurssissa on, että valtio on ollut hiljaa, *pysynyt visusti taustalla*. Diskurssin omistaja suostuttelee lukijoita pitämään tätä viisaana, koska yhtenä syynä lakon taustalla piilee valtio-omistajuus. Se on historian myötä saanut yrityksen työntekijät *tuudittautumaan vääränlaiseen itsevarmuuteen*. ”Luotetaan siihen, että valtio tulee lopulta aina pelastamaan oman yhtiönsä pinteestä.” (IL 7.12. pk.) Valtion, hallituksen, edustaja tulee vierasdiskursseissa useampaan kertaan todistamaan, että näin ei kuitenkaan tule tapahtumaan. ”--- valtio ei halua politikoida (alleviivaus AK). Sillä ei ole mitään tuotavaa neuvottelupöytään, ei rahaa eikä vinkkejä siihen, miten Finnairin tulisi kannattavuuttaan hoitaa.” (TE 10.12. ministeri Häkämies uut.) Lukija komppaa. ”Valtio on viime vuosina hoitanut omistajarooliaan johdonmukaisesti ja näkyvästi välttänyt astumista muiden osakkeenomistajien varpaille. Poliittinen vasemmisto on kuitenkin aina vaatinut puuttumista yrityksen sisäisiin asioihin (alleviivaus AK) heti, kun yrityksen johto suunnittelee tai toteuttaa rakenteellisia muutoksia toiminnan jatkuvuuden turvaamiseksi.” (HS 0912 lukija).

Politikoinnilla on epäilyttävän, hieman likaisen puuhan maine, joten tulemme suostutelluksi pitämään puuttumattomuutta oikeana ratkaisuna. Samoin kenen tahansa sisäisiin asioihin puuttumi-

nen ei kuulosta hyvältä. ME olemme tätä mieltä, ja NE haluavat valtion sorkkimaan Finnairin asioita. NE ovat henkilökuntaa ja poliittista vasemmistoa.

Toisaalta diskurssissa valtiolta odotetaan toimia. Ajatuksena on, että omistamisella on syynsä ja omistajalla vastuu. *”Vasemmistopuolueet arvostelivat (eduskunnan kyselytunnilla merk. AK) kovin sanoin Finnairin henkilöstöpolitiikkaa ja tuomitsivat toimitusjohtajan puheet siitä, että yhtiössä selvitetään töiden siirtämistä halvemman työvoiman maihin.”* (UD 3.12. uut.) Valtionyhtiönä Finnairilla sanotaan olevan muitakin tehtäviä kuin kaupallinen toiminta. *”Valtiolla on erityinen rooli ja mahdollisuudet tilanteen ratkaisemiseksi.”* (IL 8.12. toim.mielipide.) *”Kuinka moni normaali pörssi-yhtiö katselisi vieressä kahden miljoonan menetyksiä, jotka syntyvät ainakin osin siitä, että kommunikointi ei lisää ymmärrystä, vaan pikemminkin vähentää sitä.”*(IL 9.12. kolumni)

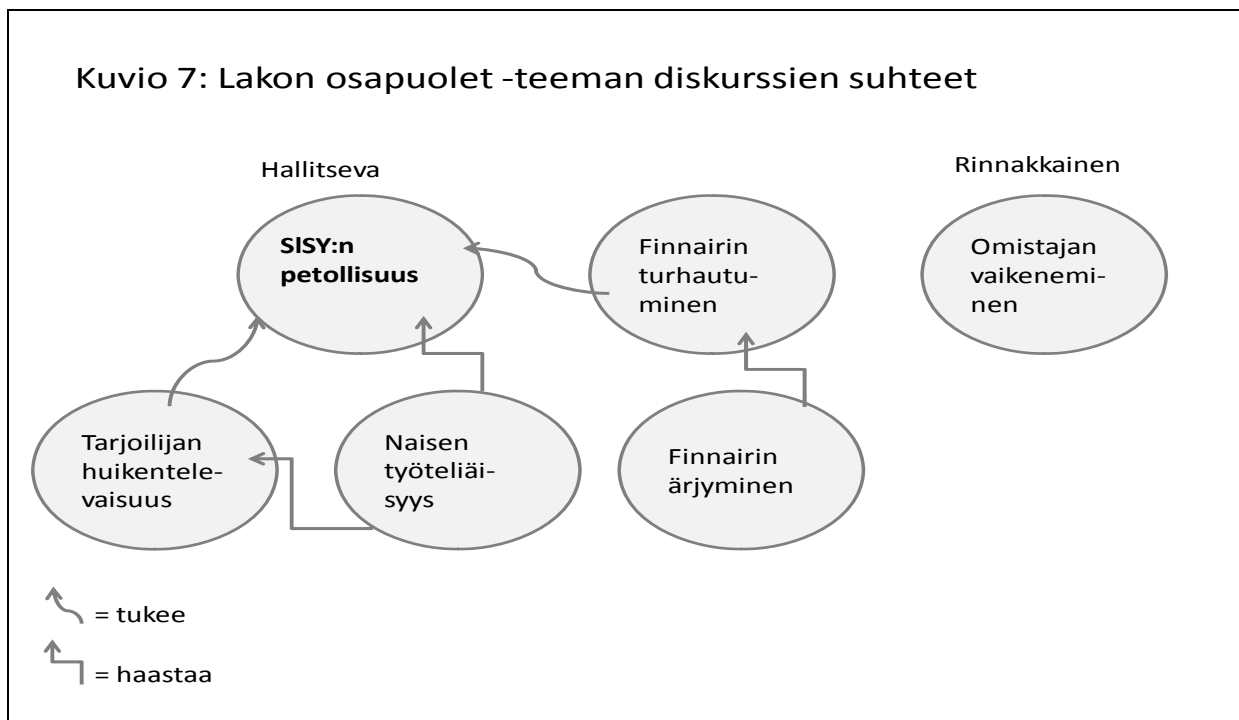
Diskurssin omistajat vetoavat osapuoliin ja normaaleihin pörssi-yhtiöiden tapoihin. ME emme tule erityisesti suostutelluksi. ME muodostamme yleisön, joka seuraa osapuolia ja valtiovaltaa, NEitä.

Lakossa olevan lentoemännän valtio-omistajaan keskittyvä diskurssi jättää melko lailla vaille roolia. Hän on osa ongelmaa, jonka pitäisi ratketa. Osana henkilökuntaa hänen kuitenkin arvellaan tuudittautuneen kiristämisen mahdollisuuteen, joka syntyy keskeisestä roolista suomalaisten liikenneyhteyksien toteuttajana.

7.3.7. Diskurssien suhteet

Useimmin esiintyvä diskurssi lakon osapuolia käsittelevän teeman alla on SLSY:n petollisuus. Muut teeman diskurssit ovat suhteessa toisiinsa, mutta omistajan vaikeneminen -diskurssi jää rinnakkaiseksi ja suhteessa muihin irralliseksi. Hallitsevaa diskurssia tukevat Finnairin turhautuminen ja lentoemännän huikentelevaisuus. Finnairin ärjyminen -diskurssi haastaa Finnairin turhautuminen – diskurssin, mutta ei varsinaisesti asetu haastamaan Pettävää SLSY:tä. Hallitsevan diskurssia ja sitä tukevan Huikentelevan tarjoilijan haastaa myös Naisen työteliäisyys. Marginaalisimpaan rooliin ai-neistossani jää Lentoemännän huikentelevaisuus siinä mielessä, että se esiintyy käytännössä vain Iltalehdessä. Siinä se tosin on esillä näyttävästi.

Kuvio 7: Lakon osapuolet -teeman diskurssien suhteet

7.4. Sopimisen järjestelmä

Työmarkkinajärjestelmä -diskurssit tarkastelevat matkustamohenkilökunnan lakkoa työmarkkinoiden neuvottelu-, sopimus- ja sovittelujärjestelmän näkökulmasta. Ratkaisu lakkoon löytyy, kun tämä kone jyllää oikealla tavalla. Oikeaa tapaa määrittellään tähän joukkoon kuuluvissa diskursseissa ja samalla käytetään määrittelyvaltaa sen suhteen, mikä neuvottelujärjestelmän rooli on. Se taas on vallankäyttöä myös tulevaisuuden suuntaan.

7.4.1. Järjestelmän käytön hienosäätö

Järjestelmän käytön hienosäätö -diskurssissa ollaan makrotasolta asioita katsovan journalismin ytimessä. Siinä journalismi raportoi, miten järjestelmä toimii. Diskurssissa toimijat katoavat usein passiiviin, toimijana on järjestelmä tai toimijat nimetään järjestelmälähtöisesti osapuoliksi. Diskurssin osa, jossa raportointi on kaikkein mekaanisinta, on tyypillisintä perusuutisille, mutta se esiintyy myös mielipideteksteissä. Muuten toimijoiden nimeäminen laajenee SLSY:ksi ja Finnairiksi tai yhteiseksi mutta myös lentoemänniksi ja Finnairin työntekijöiksi. Lisäksi toimijoina ovat päätöksiä tukilakoista tehneet ammattiliitot.

Tekstin asettama ongelma on tyypillisesti, että sopua ei ole löydetty. Sen myötä uhkana on lakon alkaminen, jatkuminen tai laajeneminen. Uhat tulevat torjutuksi, jos ja kun päästään sopuun, so-

pimus saadaan kasaan tai kun osapuolet löytävät yksimielisyyden. Sama mekaaninen tapa rakentaa esitystä ilmenee myös puhuttaessa tukilakoista. Diskurssin omistaja kertoo, että päätös tukilakosta on tehty; kuvaa, miten mahdollinen tukilakko ilmenee ja toteaa sen toteutuvan, jos sopua ei löydy. Toimijoina ovat ay-liike tai tukilakon toteuttavat ammattiliitot. Perusteluja tukilakoille ei yleensä kerrota. Samalla tavalla asiaa lähestyvät niin valtiovallan kuin keskusjärjestöjen edustaja, kun ne esittävät osapuolille vetoamuksia. Esimerkiksi pääministerin kerrotaan vedonneen osapuoliin, että nämä löytäisivät pikaisesti ratkaisun.

Diskurssin omistaja kirjaa uskollisesti aikatauluja: *sovittelua jatketaan/jatkettiin valtakunnansovittelijan johdolla eilen/tänään/huomenna*. Samoin kerrotaan osapuolten päätöksiä tekevien elinten kokousaikatauluja tai aikatauluja niiden koolle saamiseksi. Uhkaa luodaan aikataulujen pettämistä ja uskoa ratkaisun löytymiseen sillä, että aikataulut toimivat. Toiveikkuutta lisännee myös, jos diskurssin omistaja pystyy kertomaan, että osapuolet ovat pitäneet yhteyttä keskenään: *”Vaikka virallisista neuvotteluista ei ole tietoaakaan, kulisseissa tapahtuu koko ajan.”* (UD 8.12. uut.) Ennen matkustamohenkilökunnan lakon alkua julkisuudessa käytiin keskustelu valtakunnansovittelijan osallistumisesta maanpuolustuskurssille. Silloin lakkoa ei soviteltu, ja siten aikataulut uhkasivat pettää.

Diskurssissa määritellään koko sovittelujärjestelmän tarkoitusta: lakot itsessään ovat haitallisia, joten niitä yritetään torjua. Kovin olennaista ei näytä olevan, onnistutaanko lakon taustalla olevat ristiriidat ratkaisemaan, *”Lakkoa yritetään torjua sunnuntaina jatkuvissa neuvotteluissa valtakunnansovittelijan johdolla.”* (HS 21.11. uut.) Matkustamohenkilökunnan lakon ja sen tukilakkojen ehkäiseminen on yleinen etu. *”Neuvottelupöytään pitäisi palata jo yleisen edun vuoksi pikimmiten ja tosi tuumin.”* (UD 1.12. pk.)

Useimmiten yleinen etu rakennetaan kuluttajan kautta. Yleinen etu on häiriöttömän lentomatkustamisen turvaamista. Kun lakon sovittelun alun katsottiin mediassa viivästyneen valtakunnansovittelijan maanpuolustuskurssin vuoksi, se sai tulkinnan: *”Sovittelija sivuutti lentomatkestajat. --- He seuraavat henkeään pidättäen, miten riidassa käy.--- Samaan aikaan lentoyhtiöissä pelätään valtavia taloudellisia tappioita ja menetettyä mainetta. --- Maanpuolustuskurssin hengessä voisi sanoa, että valtakunnansovittelijalla on varsin kummallinen marssijärjestys.”* (HS 24.11. toim.mielipide)

Aikataulujen kirjaamisella diskurssin omistaja toki hankkii kuluttajalle myös tietoa, jonka perusteella voimme arvioida lakon alkamisen ja loppumisen - eli lentojen peruuntumisen – todennäköisyyttä.

Järjestelmän käytön hienosäätö -diskurssissa julkilausumattoma taustaoletuksena ovat neuvottelu- ja sovittelujärjestelmän lähtökohdat, joita jo käsittelin luvussa 3.2.. Ne voi tiivistää molempien osapuolien oikeutetuiksi erityisintresseiksi, joista osapuolet yrittävät keskenään neuvottelemalla löytää kompromissin. Jos ne eivät siinä onnistu, valtakunnansovittelija ryhtyy johtamaan kompromissin hakua, joka taas kaikkineen on yleinen etu. Näistä lähtökohdista diskurssissa esitetään syitä neuvottelujen ja sovittelun hitaan etenemisen ja sitä kautta lakon alkamisen/jatkumisen pulmaan. Esimerkiksi heti lakon alussa sovittelun alun katsottiin viivästyneen. *”On jopa aiheellista kysyä, kuinka aitoa sovittelu oli. Laitettiin siinä todella molemmat osapuolet yhtä lujille sopimukseen pääsemiseksi.”* (UD 1.12. pk.)

Puhe käy alkuun siitä, ovatko nämä toimijat *aidosti neuvottelemassa*, osoitetaanko *neuvottelutahtoa*, ollaanko valmiita *keskustelemaan mistään vai sanellaanko ja jyrätäänkö*. Puhutaan myös *tasapuolisuudesta ja vastavuoroisuudesta*.

Julkisuuden vierasdiskursseissa niin Finnairin kuin SLSY:n edustajatkin päästettiin rakentamaan itsestään kuvaa sovunrakentajana ja toisesta osapuolesta sen estäjänä. Lakon pitkittyessä varsinaiseksi ongelmaksi – siis siksi mistä oikeastaan on kysymys, miksi lakko ei lopu – nimettiin osapuolten taitamattomuus. Ne eivät osanneet rajata riitaansa ja siten käyttivät järjestelmää väärin. *”Yksi edellytys sovittelun onnistumiselle on se, että osapuolet kykenevät rajaamaan riitansa soviteltavan kokoiseksi.”* (HS 8.12. pk.) Sovittelijaan turvaututaan myös liian helposti. *”Valtakunnansovittelijaan tulisi turvautua vasta äärimmäisessä hädässä.”* (HS 28.12. pk.)

Lakon ratkettua diskurssi ilmenee sovintoesityksen luonnehdintana. *”Hyväksytty sopimus oli kompromissi”* (HS 10.12. vinkki). Tuloksen esittelyssä diskurssin omistaja antaa Finnairille ja SLSY:lle tilan kertoa, mitä kumpikin katsoo ratkaisussa saaneensa.

Syvemmin sopimisen luonnetta ja mahdollisuuksia pohditaan mielipidegenressä. *”Suomalaisessa työelämässä on tehty vaikeitakin ratkaisuja ja leikkauksia. Tällaiset ratkaisut edellyttävät luottamuksellista neuvotteluilmapiiriä, tahtotilaa ja neuvottelutaitoa.”* (HS 09.12. PAUn johto, mielipide)

”Finnairissa tarvittaisiin nyt pikemminkin taitoa sopia ja rakentaa yhtiöön kokonaan uudenlaista kulttuuria, jolla alan murros voidaan kestää” (HS 8.12. pk.)

Diskurssissa diskurssin omistaja asettautuu ulkopuolelle kertomaan MEille, kuinka järjestelmä toimii. Voimakkaimmin MEihin haetaan yhteyttä matkustajina silloin, kun valtakunnansovittelija, eli järjestelmän toimija, ohittaa MEidät. NE ovat järjestelmän osia, osapuolia ja sovittelija. Sanasto on pääosin hyvin korrektaa, aihetta tosin yritetään toisinaan tehdä helpommaksi juttelunomaisilla metaforilla: *sopimusta ei ole saatu kasaan*. Pääasiassa osapuolten vierasdiskursseissa yleisöä suositellaan näkemään vierasdiskurssin omistaja neuvottelunhaluisemmaksi ja myönnytyksiin kykenevämmäksi kuin mitä toinen osapuoli on. NE on silloin kompromisseihin kykenemätön osapuoli. Kun molemmat osapuolet nimetään syyttelijöiksi, ne ovat NE, ME seuraamme.

Lakossa olevat lentoemännät jäävät tässä diskurssissa itsekin yleisön joukkoon. Samoin käy tukilakkoon meneville. Kellään heistä ei näyttäisi olevan osaa eikä arpaa tilanteeseen. Lentoemännät tulevat ainakin kertaalleen rajattua jopa ay-liikkeen ulkopuolelle otsikolla: *”Lentoemännille tukea ay-liikkeeltä”* (HS 3.12. vinkki). Lakossa olevien toimijaposition jää lakkovaroituksen tai lakon taakse. Toisaalta diskurssi ei erityisesti syyllistäkään heitä: lakko ja tukilakot ovat järjestelmän laillinen osa ja sitä kautta sitä on lakossa oleminenkin.

Diskurssi esiintyy kaikissa lehdissä, mutta Talouselämässä se jää melko marginaaliseksi. Vastaavasti Uutispäivä Demarissa se on vahva. Diskurssin sanasto on pääosin hyvin neutraalia, sodankäynnistä lainattua sanastoa on kuitenkin myös käytössä.

7.4.2. Pelisääntöjen noudattaminen

Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssissa neuvottelu- ja sovittelujärjestelmän luonne ja toiminta otetaan edelleen annettuna ja tarkastelun kohteeksi nostetaan lainsäädännön päälle muotoutunut tapakulttuuri, pelisäännöt.

Diskurssi nousee esiin lakon alkupäivinä ja pysyy jossain määrin esillä koko lakon ajan. Diskurssi hahmottaa ongelmaksi, että joku rikkoo vallitsevia pelisääntöjä. Niiden rikkomisen johtaa työmarkkinahäiriöihin yleensä ja lentoemäntien ja stuerttien lakon yhteydessä lakon alkamiseen tai jatkumiseen. Ratkaisu olisi näin ollen pelisääntöjen noudattaminen, jotta ei heikennettäisi neuvotteluilmapiiriä.

Pelissäntöjen noudattaminen -diskurssissa puhutaan erityisesti Finnairin toiminnasta lakon aikana, jonka toimijat – useimmiten tukitoimia harkitsevat ammattiliitot – tuomitsevat tai eivät hyväksy. Finnairin tapa toimia nimetään esimerkiksi *uhittelukulttuuriksi*.

Toimijoiksi nimetään siis paitsi varsinaiset osapuolet ja osapuoleksi ryhtyneet tukilakolla uhkaavat ammattiliitot myös vahvasti ammattiliittojen keskusjärjestö SAK ja sen edustajat. Vastakkain asetetaan usein SAK ja Finnair: *Finnair ja SAK nokkapokassa, SLSY ja SAK syyttävät Finnairia rikkureiden värväämisestä*.

Kyse on pääasiassa lakon aikana tehtävästä työstä. Tyypillisesti diskurssin omistaja nimeää lakon aikana tehtävän työn *rikkurityöksi ja työntekijät rikkurityövoimaksi*. Rikkurityövoiman käytön taas on kerrottu olevan yksi syy tukilakoille. Samalla diskurssin omistaja antaa ay-liikkeen edustajille tilan arvioida työnantajan toimintaa rikkureiden hankkimiseksi tai kertoo, miten ay-liikkeen edustajat tähän suhtautuvat. *”Finnair lähetti kaikille matkustamotyöntekijöilleen sähköpostin, jossa se kannusti yksityiskohtaisilla ohjeilla työntekijöitä tulemaan lakon aikana rikkuritöihin. SAK:n järjestöjohtaja Matti Tukiainen tuomitsi tuoreeltaan Finnairin rikkurityövoiman värväystoimet.”* (HS 3.12. uut.) *”Aktiivinen rikkurien värväminen paitsi vaikeuttaa tilannetta on myös yleisesti hyväksytyjen työmarkkinapelissäntöjen vastainen, Tukiainen paheksuu torstaisessa kannanotossaan.”*(UD 3.12. uut.) *”Emme voi hyväksyä liioin rikkurityövoiman käyttöä työtaistelun aikana, Hautamäki (IAU:n johto merk.AK) toteaa.”* (UD 8.12. uut.)

Diskursseissa osoitetaan valta-asetelmia: kuka voi sanoa tai tehdä mitään. Pelissäntöjen noudattaminen -diskurssissa tuomitsemisesta ja hyväksymisestä puhuminen osoittaa, että teon subjekti ottaa ja toisaalta hänelle myös annetaan asema, jossa hänellä on kyky tai oikeus tuomitsemiseen ja hyväksymiseen työmarkkinatoiminnan pelissäntöjen osalta.

Diskurssi sisältää laajenemia SLSY:n lakosta yleisempään työmarkkinailmapiiiriin, SLSY:n lakko on siis tapaus, jonka pohjalta tehdään laajempia johtopäätöksiä. *”Nyt työnantajaliitoista suuri osa on kokoomuksen kauppakamarinulikoiden johtamia, ja se näkyy työelämässä jatkuvina konflikteina. Ei ole opittu työmarkkinaelämän pöytätapoja.”* (IL 11.12. kolumni)

Diskurssin sanastoa leimaa ammattiyhdistysliikkeen lakkosanasto, joka lainaa sotilassanastosta esimerkiksi värväämisen ja lakon (vastarinnan) murtamisen. Myös diskurssinomistajat käyttävät sitä, vaikka he eivät ota yleensä sinänsä kantaa pelissäntöihin. Tämä osoittaa, että diskurssin omis-

tajat ovat ottaneet sanoihin liittyvän tulkinnan omakseen. Toisaalta pöytätavoista ja yleisesti hyväksytyistä pelisäännöistä puhuminen tuo diskurssin sisällöllisesti lähelle hyviä tapoja. Hyviä tapoja pidetään sivistyneen yhteisöelämän perustaitoina, jolloin jutun MEiksi suostutellaan kaikkia, jotka sivistynyttä käytöstä pitävät arvossa. NE eivät niiden päälle ymmärrä.

Toisaalta käsitteet rikkuri, rikkurien värvääminen ja lakon murtaminen pitävät sisällään erityisen ammattyhdistysliikkeen tunnelatauksen, joka sekä kutsuu että karkottaa. Toimijoiden nimeämisen kautta diskurssi käsittelee aihetta hyvin organisaatiolähtöisesti, jolloin MEille tarjoutuu lähinnä seuraajan osa. NE ovat *nokkapokassa*.

Lakossa olevat lentoemännät Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssi rajaa myös pitkälti ulos. Kun vastakkainasettelu on SAK ja Finnair -linjalla ja puhe käy yleensä ottaen pelisäännöistä, joiden noudattamatta jättämisen tulkitaan heikentävän neuvotteluilmapiiriä, jäävät lakossa olevat lentoemännät kutakuinkin seuraajan osaan julkisuuden diskurssissa.

Lakon murtamisesta puhuttaessa ollaan lähempänä lakossa olevan lentoemännän maailmaa. Tällöin vastakkain ovat lakossa olevat lentoemännät ja heidän työnantajansa, joista jälkimmäinen vastaa lakkoon paitsi hankkimalla vuokratyöntekijöitä myös houkuttelemalla lakon piirissä olevia työntekijöitä palaamaan työhönsä. Näin ollen lakossa olevan identiteetiksi muodostuu lakossa olevien kollektiivin jäsen ja työnantajan vastapari, jonka toiminnan vaikutuksia työnantaja pyrkii mitätöimään ja samalla rikkomaan kollektiivia.

Diskurssi esiintyy Helsingin Sanomien, Uutispäivä Demarin ja Iltalehden uutisissa ja Iltalehden mielipidekirjoituksissa.

7.4.3. Yksilön oikeudet

Yksilön oikeudet -diskurssi on eräänlainen vastadiskurssi Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssille. Toimijoiksi siinä nimetään Finnair ja lentoemännät ja stuertit. Diskurssi ponnistaa osin samoista tapahtumista kuin Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssikin, mutta tekstin pintatasolla se sivuuttaa kokonaan pelisääntökysymyksen. Siinä ei siis argumentoida, onko pelisääntöjä noudatettu vai ei, ja näin se ei ole tunnistavinaan niiden olemassaoloakaan.

Diskurssi näkyy uutis- ja haastattelugenressä Finnairin vierasdiskursseissa, kun puhutaan Finnairin toimista sen värvätessä lentoemäntiä ja stuertteja rikkuritöihin, sen julkitulleista suunnitelmista

käyttää lentäjiä lentoemäntien lakon rikkureina sekä Finnairin lakon jälkeen järjestämästä kiitosjuhlasta rikkureille.

Diskurssin omistaja yleensä kertoo tai antaa vierasdiskurssin kertoa ensin, mitä on tapahtunut. Sen jälkeen Finnair saa vierasdiskurssissa selittää asian. Selitys on rakennettu siten, että pulma on, etteivät työntekijät tiedä heillä olevan oikeus ja mahdollisuus tulla lakon aikana töihin. Ratkaisuna Finnair kertoo mahdollisuudesta tai kiittää mahdollisuuden käyttämisestä.

Esimerkiksi SLSY:n vierasdiskurssissa kerrotaan, että Finnair oli lähettänyt SLSY:n jäsenille hyvin yksityiskohtaisen sähköpostiviestin, miten työpaikalle voi tulla tekemään rikkurityötä. *”Finnairin mukaan viesti oli osa normaalia henkilöstöviestintää. Yhtiö sanoo halunneensa kertoa työntekijöille, että jokaisella on mahdollisuus tehdä omat valintansa asiassa.”* (UD 3.12. uut.) Iltalehti kertoo kiitosjuhlista, jotka Finnair järjesti lakon jälkeen rikkureille. Finnair kiistää rikkurikäsitteen. *”Rikkuri on syrjivä termi. Kyse on ihmisistä, joilla on oikeus tehdä töitä. He laittoivat itsensä likoon.”* (IL 16.12. Finnairin johto uut.) Samalla kiistetään kiitosjuhlan erityisyys: se nimetään työkuulttuurin kuuluvaksi debriefing-tilaisuudeksi. *”Tarkoituksena on purkaa kokemuksia.”* (em.)

Yksilön oikeudet -diskurssi rakentaa samaa uusi aika–vanha aika -akselia, joka oli käytössä myös kilpailukyky -diskursseissa. *”Finnairin toimitusjohtajan synkän tiistain pelasti lakkoon mennyt finnairilainen. Tämä ilmoittautui töihin. – Hän sanoi rakentavansa mieluummin uutta Finnairia kuin muistelevansa vanhaa”, Mika Vehviläinen sanoo.”* (TE 3.12. haastattelu.)

Lakossa olevalle lentoemännälle diskurssi rakentaa massan mukana menevän identiteettiä. Ne, jotka eivät lakossa ole, ovat tehneet yksilöllisen oman valinnan. Samalla periaatteella suostutellaan ME–NE asetelmaan. ME teemme itsenäisiä valintoja, NE menevät joukon mukana.

Diskurssi toimii korostetun puhtaasti mikrotasolla. Se pyrkii heikentämään akuutissa tilanteessa työntekijöiden lakon voimaa, mutta samalla se mesotasolla tölvii neuvottelujärjestelmän perusteita.

7.4.4. Muutoksen välttämättömyys

Muutoksen välttämättömyys -diskurssissa kiinnitetään huomiota sopimus- ja sovittelujärjestelmän ongelmiin. Ratkaisuksi tarjotaan – jos tarjotaan – muutoksia järjestelmään. Toinen vaihtoehto on, että herätetään ainoastaan epäily tai osoitetaan ongelma, mutta siihen jätetään vastaamatta.

Diskurssissa kieliopillisen toimijan roolin saa usein järjestelmä. Sen lisäksi toimijana on Finnair ja ay-liike. Tavallisinta on kuitenkin passiivissa puhuminen, jolloin toimijat katoavat: *kehittämistä pitää jatkaa, järjestelmä on läpikäytävä jne.*

Pulmia on neljässä asiassa: 1) siinä millaisia työehtosopimuksia järjestelmä tuottaa, 2) siinä, että järjestelmä sallii tukilakot, 3) siinä, miten se kykenee erilaisia lakkoja ratkomaan sekä 4) siinä, että lakkoja ylipäätään pääsee syntymään.

Tyypillisesti uutisjutuissa diskurssin omistaja antaa tilan vierasdiskurssille ja sallii sen omistajan melko lailla vapaasti nimetä asioiden tilaa ottamatta itse kantaa nimeämisiin tai avaamatta niitä.

Viallisia työehtosopimuksia käsittelevä diskurssin osa on pääasiassa Finnairin vierasdiskurssia. Osapuolten normaalissa järjestyksessä sopima vanha työehtosopimus on tavalla tai toisella viallinen, siis ongelma. Varsinainen syy on työehtosopimusjärjestelmä, joka tällaisen sopimuksen on tuottanut. Vierasdiskurssissa ratkaisua ei varsinaisesti tarjota, mutta mielikuvaksi jää, että jotain olisi ongelman ratkaisemiseksi tehtävä. *”On perverssiä, että alan suurin toimija maksaa työstä eniten.” (TE 2.12. Finnairin johto, haastattelu.) ”Työehtosopimus on tilkkutäkki, joka on täynnä mitä kummallisimpia rajoituksia.” (IL 9.12. Finnairin johto, uut.)*

Sen paremmin vierasdiskurssin omistaja kuin diskurssin varsinainen omistajakaan eivät selvennä, miksi on perverssiä, että Finnair maksaa eniten. Olisiko esimerkiksi vähemmän perverssiä, jos alan suurin toimija maksaisi vähiten. Sekään ei selviä, mitä mainitut rajoitukset ovat, ja mikä tekee niistä mitä kummallisimpia. Diskurssi viestii kuitenkin, että vierasdiskurssin omistajilla on valta ja pätevyys lausua nämä arviot.

Diskurssin tukilakkoja käsittelevässä osassa tukilakot ovat ongelma ja varsinainen pulma se, että järjestelmä ne sallii ja ratkaisu, että järjestelmä on tältä osin muutettava tai vähintäänkin arvioitava. Tyypillisesti diskurssin omistaja välttää tarkan kantansa muotoilemista ja näkee tarpeen nimenomaan järjestelmän *läpikäyntiin*. Kun ympärillä olevat vierasdiskurssit kuitenkin korostavat tukilakkojen ongelmallisuutta, kokonaisuus vähintäänkin kallistuu tukilakkojen rajoittamiseen. *”Finnairissa nähty todistaa, että työrauhajärjestelmä ja sopimusjärjestelmä kaipaavat selvästi läpikäyntiä”, sanoi Tamminen (EK:n puheenjohtaja merk.AK) Kauppalehden haastattelussa 14.12. ”Voi hyvällä syyllä kysyä myös, onko tukilakkojärjestelmä oikein”, hän jatkoi.--- Neuvotteluihin olisi syytä palata jollain aikavälillä. Varsinaista kiirettä asialla ei ole.” (HS 28.12. pk.) ”EK:n työmarkki-*

*najohtaja Eeva-Liisa Inkeroinen pohtii nyt mahdollisuutta arvioida uudelleen tukilakkoilua. ---
‘Tukitoiminen laillisuus on ilmiselvä puute työrauhassa’, Inkeroinen sanoo.” (TE 10.12. uut.)*

Lisäksi diskurssin pitää sisällään keskustelun, jonka mukaan Finnairin työkiista osoittaa kokonaisuudessaan, ettei järjestelmä nykyisellään kykene ratkaisemaan Finnairin kaltaisia kiistoja. *”Finnairin kärjistynyt tilanne tukee Inkeroinen (EK:n työmarkkinajohtaja merk. AK) mukaan käsitystä, että sopimus- ja työrauhajärjestelmän kehittämistyötä pitää jatkaa.”(UD 21.12. uut.)*

Diskurssissa viitataan ajan myötä muotoutuneisiin menettelytapoihin, jotka eivät sinänsä ole osa lainsäädäntöön perustuvaa järjestelmää. Tällainen on esimerkiksi työmarkkinakeskusjärjestöjen eräänlainen välittäjän rooli silloin, kun työnantaja- ja työntekijäliitot eivät kykene etenemään asiassa. *”EK-SAK-asetelma on nyt niin kärjekäs, että keskusliittojen tukeen tuskin voi luottaa konfliktin nopeassa ratkaisussa.” (IL 8.12. toim.mielipide)*

Pisimmälle muutosvaatimuksissa mennään mielipidekirjoituksessa, jossa toimijana on omia *itsekkäitä tavoitteitaan ajava ay-liike*, joka on *piittaamaton* yritysten ja kansakunnan menestyksestä ja joka siksi voi lakkoilla. Ratkaisuksi tarjotaan demokraattista elintä, joka estäisi haitalliset lakot. *”Olisiko mahdollista muodostaa demokraattisesti (yhteiskuntavastuullisesti) toimiva elin, jonka tehtävänä olisi tapauskohtaisesti arvioida jokaisen lakonuhan yhteiskunnallisia vaikutuksia ja estää sellaisten työtaistelujen syntyminen, jotka muodostuisivat haitallisiksi laajasti yhteiskunnalle ja kauas oman alan ulkopuolisille toimijoille?”(HS 9.12. lukija)*

MEitä kutsutaan diskurssissa hämmästelemään järjestelmän tuotoksia. Hämmästelemme Finnairin kanssa perverssiä tilannetta ja mitä kummallisimpia rajoituksia. Diskurssi kutsuu meitä näkemään järjestelmän ongelmat ja niiden seuraukset ja sitä kautta tukemaan myös muutosvaatimuksia. NE on ainakin SLSY, mutta myös ne, jotka eivät näe järjestelmän muutostarvetta.

Lakossa olevat lentoemännille rakentuu identiteetti kummallisten rajoitusten vaatijoina. Kun Finnairin lakko nimetään valtataisteluksi, johon nykyinen sovittelujärjestelmä ei pure, lakossa oleville tulee rooli tämän valtataistelun satureina, jolloin heidän työehtonsa jäävät sivuseikaksi. Kun sitten puhutaan varsinaisesti järjestelmästä ja siihen tarvittavista muutoksista, lakossa olevat lentoemännät rajautuvat aika tavalla toiminnan ulkopuolelle. Toisaalta heitä esitetään järjestelmästä hyötyjänä ja lakko itsestään selvästi kielteisenä. Näin lakossa oleminenkin on ei-toivotun toimin-

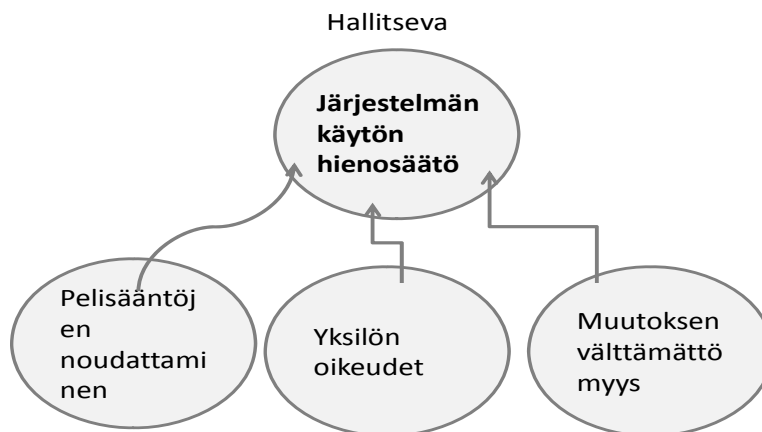
nan toteuttamista, vaikka varsinaisen lakko-oikeuden rajoittamisesta ei – yksittäistä mielipidekirjoitusta lukuun ottamatta – puhutakaan.

Diskurssi esiintyi haastatteluissa, mielipidekirjoituksissa ja uutisissa kaikissa tutkituissa lehdissä.

7.4.5. Diskurssien suhteet

Sopimisen järjestelmä -teeman alla kulkevista diskursseista julkisuudessa hallitseva diskurssi on Järjestelmän käytön hienosäätö. Sitä tukee Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssi. Näitä molempia haastamaan asettuu Yksilön oikeudet –diskurssi kiistäessään järjestelmän ja pelisääntöjen perusoletuksia. Muutoksen välttämättömyys -diskurssi ei asetu suhteeseen Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssin kanssa, mutta haastaa hallitsevaa Järjestelmän käytön hienosäätö -diskurssia, joka lähtökohtaisesti pitää työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää ja sen nykyisenkaltaista toimintaa itsestään selvänä, annettuna. Kuvio alla.

Kuvio 8: Sopimisen järjestelmä -teeman diskurssien suhteet

↗ = tukee

↖ = haastaa

7.5. Dirkurssitaulukko

Lyhenteet: lentoemännät ja stuertit (le+s), Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttyhdistys (SLSY)

Diskurssi	Representaatiot		Selitys ja tulkinta		Identiteetit ja suhteet			Genre
	Toimijoiden nimeäminen	Metaforat ja sanaston erityispiirteet, A = analogiat, V = vertailukohde	T = tilanne U = uhka tai mahdollisuus	ratkaisu	ME	NE	lakossa olevan Identiteetti	Genre
Varsinainen ongelma								
Finnairin kilpailukyky	lento-yhtiö, Vehviläinen, le+s, SLSY, ammattiliitot, henkilökunnan edustajat	uusi ja vanha aika, rajapyykki, tienhaara, maineikas A: eurooppalais-ten lento-yhtiöiden konkurssit	U: Finnairin vararikko, Finnairin lopetus, työpaikkojen menetykset	työehtojen heikennys, tuottavuuden nosto	Finnair ja me = uuden ajan ja sen välttämättömyyksiä ymmärtäjät	le + s, SLSY, ammattiliitot = vanhan ajan edustajat	yrityksen tuhoaja, osa lakkoilevia ammattiliittoja, tilannetta ymmärtämätön	pääkirjoitus, kommentit, uutiset
Suomen kilpailukyky	lentoemännät	kinaaminen, sini-valkoinen, tahra, lakkomeininki V: eurooppalaiset, aasialaiset	U: Suomen etu ja yhteydet uhattuna	kiista sovittava, valtio luopuu Finnairista	suomalaiset	le + s, ammattiliitot	Suomen menestyksen uhkaaja, turhasta kinaaja	pääkirjoitus, uutiset, kommentit
Yksipuolinen kilpailukyky	työnantajat, yritykset, suomalaiset, työntekijät, le + s	joustokärki, venyminen, kitka V: EU-maat	T: vain työnantajat hyötyvät työaika joustoista	työntekijät ja työnantajat hyötyvät työ-aikajoustoista	suomalaiset työntekijät	työnantajat, yritykset	osa meitä, vastavuoroisuuden hakija	uutinen, pääkirjoitus (vain UD)
Työntekijän jaksaminen	le + s, SLSY, Finnair, osapuolet, henkilökunta	puolustaa, ääri- ja poliittinen, polttaa loppuun, romuttaminen V: Aasia	U: le + s eivät jaksaa, työurat eivät pitene	työaikalähtöisiä ei heikennetä	Yleisö tai	osapuolet tai	työnantajan heikennysehdotus ilta puolustautuvat tai	uutiset, pääkirjoitus (vain UD), mielipide
					suomalaiset työntekijät, työurista huolta kantavat	Finnair	työnantajan heikennysehdotus ilta puolustautuvat tai osana MEitä	
Työntekijöiden valta-yritykset	le + s, työntekijöiden edustajat, vanhat työntekijät, eläkeläiset	emot, taistelu, peli, kuristusote, kajakollit, voimat jylläävät, luokkataistelu	T: työajat eivät pulma, vaan tekosyy lakolle, jolla yritetään kasvattaa valtaa		totuutta arvostava yleisö	lakossa olevat lentoemännät, heidän edustajansa	epärehellisiä, hyväksikäytettyjä, pelinappuloita	uutiset, haastattelut, mielipide
Työnantajien valta-yritykset	työntekijäliitot, EK, yhtiöt, SLSY, SAK, isot pojat, lentoemännät, Finnair	ruikutus, ruudinsavu, jyrä, kiihottaa, vastatoimi A: 20-luku: suojeluskunnat	T: ennakkotapaus, jolla näytetään, mihin on suostuttava		yleisö, pelin seuraaja	osapuolet	ei itsenäistä identiteettiä, osa valtataistelua	mielipide

Matkustajan pettymykset	matkustajat, le+s, lentoyhtiöt, SLSY	harmittaa, haalia, reservi, ruotu, käsipari, käydä kuumana, pompottelu, kinata	lennot uhkaavat peruuntua/ peruuntuvat	sopu, lennot hoidetaan mm. rikkureilla	Matkustajat + lentoyhtiöt	le+s, lakkoilevat liitot	pettymysten aiheuttaja, osa lakkoilijoita, työkavereiden pettämä, korvattavissa oleva	uutiset
			lentoyhtiö ei pidä lupauksiaan asiakkaille	kuluttajat toimivat, vastuuttavat yhtiön	Kuluttajat	Lentöyhtiöt	välillinen: haitan teko työnantajalle	
Yritysten menetykset	matkailu- alan yritykset, le+s	tuskastuttaa, katastrofi	T: muu elinkeinoelämä kärsii	lakon loppuminen	huolissamme elinkeinoelämän toiminnasta	le+s	häiriön tuottaja	uutiset, mielipide
Finnairin turhautumisen	Vehviläinen, Finnairin johto, henkilöstö, työntekijät, työnantaja, sovinnontekijä	tuskastua, perääntyä A: edellinen toimitusjohtaja	sovinnontekijä turhautuu	le+s suostuvat työehtoheikennyksiin	Me + F:n johto	le+s	turhautumisen aiheuttaja, sovinnon torjuja,	uutiset, mielipide
Finnairin ärjyminen	Vehviläinen, F:n johto, henkilöstö, työntekijät, työnantaja	käydä lämpöisenä, pelisilmä, pöyristyttävä, tyylikäs, sanelu, punainen vaate, vittuuntuminen, nykyaikaan sopimaton	Neuvottelu- tai työilmapiiri heikkenee, uskottavuus menee	johto parantaa käytöstään	yleisö, joka hämmästelee huonoa käytöstä	Finnairin johto	välillisesti pakotettu jatkamaan lakkoa, koska Finnairin toiminta johtaa lakon pitkeyttymiseen	mielipide, myös uutiset
SLSY:n petollisuus	SLSY, Åkers, henkilöstön edustajat, lakkovahdit, IAU, Barona, kujakollit, Finnair, Vehviläinen, työtaistelija	valitella, kujakollit, rintama, poimia rusinat pullasta, kova luu, lakkokenraali, puoliamatööri, lakkoilija, konsulttiapu, maassa makaava, ristiinnaulita, työtaistelija	T: kokemattomuus, pettymys, ei aitoa edustavuutta U: etuoikeuksien menetys	asiantuntija-apu, kosto, lakko	yleisö	SLSYn, sen johto ja sitä tukevat ammattiliitot	valtapolitiikan ja koston välikappale, siihen suostuva, hyväksikäytetty, suojatti, ei-henkilöstöä, mahdollisesti liiton aktiiveja pelkäävä	uutiset, haastattelut
Lentoemännän huikentelevaisuus	le+s,	kiilata, kymppikerho, silikonimissit	T: Työn ja ammatin harjoittajien luonne ei vastaa palkkausta ja arvostusta, eivät lepää tauoilla	palkkoja ja työehtoja voi huonontaa	epäoikeudenmukaisesta palkkauksesta kärsivä, moraaliyhteisön jäsen, yleisö	le+s	tarjoilija, ylipalkattu, ostoshimoinen, valehtelija, moraaliltaan epämääräinen	ajankohtaisjuttu

Naisen työteliäisyys	Me, le+s, henkilöstö ml. niin edustajat kuin paikoin rikkuritkin	työväenluokan sankari V: ahtaaja	U: Työaikaheikkennysten jälkeen ei jaksa tehdä työtä	Lakolla puolustetaan mahdollisuutta tehdä työtä	Me yleisö	le+s, henkilöstö	tavallinen, tunnollinen, työtätekevä nainen, lakkoon pakotettu, alamainen	uutiset, haastattelu
Omistajan vaikeneminen	vastaava ministeri, pääomistaja, valtio, vasemmisto, Finnairin johto, osapuolet	tuudittautua itsevarmuuteen, pinne, politikoi	U: lakko ja sen pitkittyminen	omistaja puuttuu tilanteeseen tai omistaja ei puutu tilanteeseen	yleisö	henkilökunta, osapuolet, poliittinen vasemmisto	ulkopuolinen, tai omistusta hyväksi käyttävä	uutiset, mielipide
Järjestelmän käytön hienosäätö	järjestelmä, osapuolet, sovittelija	saada kasaan, maanpuolustushenkilö, vitkuttelu, tahtotila, uusi kulttuuri,	U: lakko alkaa, lakko jatkuu, lakko laajenee	päästään sopuun, aito neuvottelutahto, pitävät aikataulut	yleisö	järjestelmän toimijat	osa järjestelmää	uutiset, mielipide
Pelissäntöjen noudattaminen	Finnair, SAK, SAKn edustajat tukilakkoliitot	pelissännöt, uhittelukulttuuri, värväys, sivistysporvarit, kuolla sukupuuttoon	T: pelissäntöjen rikkominen U: neuvotteluilma- piirin heikkeneminen	pelissäntöjen noudattaminen, rikkurivärväyksen lopettaminen	pelissäntöjä kunnioittavat tai yleisö	pelissäntöjä rikkova Finnair tai SAK, ay-liike ja Finnair	osa yleisöä tai osa lakossa olevien kollektiivien, jota työn-antaja hajottaa	uutiset, mielipide
Yksilön oikeudet	Finnair, le+s	panna itsensä likoon	U: Työntekijöiden kollektiivisuus tai tietämättömyys saa osallistumaan lakkoon	jokainen tekee yksilöllisen ratkaisun, tarjotaan tietoa ja mahdollisuus	itsenäisten valintojen tekijät	joukon mukana menevät	massan mukana menijä, ei-itsenäinen, edustaa vanhaa Finnairia	uutiset
Muutoksen välttämättömyys	järjestelmä, finnair, ay-liike	perverssi, tilkkutäkki, mörkö, kehittäminen, läpikäynti	T: lakot, tukilakot ja huonot työehtosopimukset järjestelmän syy	järjestelmä muutettava	järjestelmän kummallisuuksia ihmettelevät	SLSY, muutostarvetta näkemättömät	järjestelmän osa, ei-toivottua lakkoilua harjoittava	kaikki

8. Yhteenvetoa

8.1. Kilpailukyvyyn diskurssit

Merkityksellistäänsä matkustamohenkilökunnan lakkoa diskurssit osallistuvat sopimusjärjestelmästä käytävään määrittelykamppailuun. Kuten edeltävän luvun alussa kuvasin, tulkitseen näiden tähän asti löytämäni diskurssien, puhetapojen, kumpuavan kokonaisvaltaisemmista diskursseista, tavoista nähdä ja merkityksellistää maailma.

Työmarkkinoiden sovittelujärjestelmää koskevassa diskurssikamppailussa **Finnairin kilpailukyky** -diskurssi merkityksellistää globalisaation väistämättömyyksiä tuottajana ja laadullisesti uutena, murroksena, ei vain modernisaation jatkumona, joka vie modernista jälkimoderniin. Globalisaation tuottamassa kilpailukykykisassa työmarkkinaosapuolien ei tarvitse enää sanan varsinaisessa merkityksessä neuvotella keskenään, vaan työntekijöiden rooliksi jää sopeutua yrityksen kilpailukyvyyn ylläpitämisen kannalta välttämättömiin toimiin. Tämä sanelun aspekti sotii suomalaisen työmarkkinajärjestelmän perusoletuksia vastaan (vrt. luku 3.2.). Samalla diskurssi esittää itsestään selväksi vaatimuksen, että työntekijän joustaa yrityksen tarpeiden mukaan ja sitoutuu tämän tavoitteisiin. Kaiken kaikkiaan voi puhua uusliberalistisesta kilpailukykydiskurssista. **Finnairin turhautuminen** -diskurssissa turhautumisen syy on juuri se, että työntekijöiden edustajat kieltäytyvät taipumasta tähän työnantajan ensioikeudeksi esitettävään työehtojen määrittelyyn.

Suomen kilpailukyky diskurssi taas vahvistaa merkityskamppailussa tulkintaa valtiosta, jonka on rakennettava omaa kilpailukykyään suhteessa muihin valtioihin tarjoamalla pääomalle suotuisat toimintaedellytykset. Tämän myötä kilpailukyky saa universaalintressin aseman, johon työmarkkinajärjestelmän ja sen osapuolten on sopeuduttava.

Yritysten menetykset -diskurssissa kysytään, miten lakko vaikuttaa muissa yrityksissä. Mikrotasolla operoiva diskurssi todentaa makrotasolla elinkeinoelämän, tässä tapauksessa matkailu- ja kuljetusalan, verkostomaista luonnetta. Samalla sen on mahdollista tarjota ainesta argumentaatiolle, jossa eri ryhmien lakko-oikeutta arvioidaan sillä perusteella, kuinka paljon sen käyttö haittaa muun elinkeinoelämän toimintaa. **Matkustajan pettymykset** todentaa samaa lakon tuhoisuutta. Syyllistäänsä lakossa olijat matkustajille tuotetuista pettymyksistä se on samalla osa ajattelua, jossa työntekijöiden olisi laajasti ottaen samaistuttava yrityksen tavoitteisiin ja otettava näin vastuu yrityksen asiakkailleen antamista lupauksista.

Yksilön oikeudet -diskurssissa määritellään uudelleen oikeuden käsitettä. Tavallisesti puhutaan lakko-oikeudesta, työntekijöille taatusta oikeudesta mennä lakkoon. Yksilön oikeudet -diskurssissa oikeuden -käsite merkityksellistetään uudelleen: puhutaankin työntekijöiden oikeudesta olla menemättä lakkoon. Näin ammattiliitosta tulee lakkoon pakottaja. Diskurssi suostuttelee henkilöstöä identifioitumaan pikemmin yritykseen kuin ammattiyhdistysliikkeeseen (vrt. Kettunen). Lentoemännän ja Finnairin etu on yhteinen, ammattiyhdistysliike tulee tähän väliin. Se käy kiinni juuri lakolle ominaiseen tilanteeseen: vaikka järjestelmässä työntekijäjärjestöille on delegoitu oikeus neuvotella työn myymisen ehdoista ja lakkovaroituksen antamisesta, jää viime kädessä päätös lakkon toteutumisesta jokaiselle yksittäiselle työntekijälle. Järjestelmää koskevassa merkityskamppailussa se horjuttaa yhtä sen rakennuspuuta: jäsenyyteen perustuvaa valtuutusta/edustamista.

Samaan suuntaan toimii myös **SLSY:n petollisuus** -diskurssi, jossa horjutetaan SLSY:n johdon legitimeettiä lentoemäntien ja stuerttien edustajana. Osana uusliberaalia kilpailukykydiskurssia se kiistää kollektiivisen toiminnan mielen ja sitä vastoin korostaa jokainen on oman onnensa seppä -ajatusta. Yksilön oikeudet, suorastaan velvollisuus, on pelastaa oma nahkansa. Diskurssin käytössä on sama uusi aika/vanha aika -asetelma kuin kilpailukyky -diskursseissakin. Metaforana uusi aika antaa lupauksen jostain selvästi paremmasta ja dynaamisemmasta kuin vanha aika.

Muutoksen välttämättömyys -diskurssissa tilannetulkinta on täsmälleen sama kuin minkä Haapala (2010) löysi ahtaajien lakkoa käsitelleessä opinnäytetyössään: tilanteen syntyminen osoittaa, ettei järjestelmä toimi (katso luku 2). Tilanne voi olla lakko sinänsä, työehtosopimukset tai tukilakot. Koska tällainen tilanne on päässyt syntymään ja syy on järjestelmässä, looginen johtopäätös on, että järjestelmää on muutettava. Lähtökohtaisesti tämä ei välttämättä yhdy uusliberalistiseen kilpailukykydiskurssiin. Kun kuitenkin on niin, että aineistossani yksikään työntekijäpuolen vierasdiskurssi ei esitä muutoksia järjestelmään ja muutostarpeet koskevat tavalla tai toisella lakko-oikeuden rajoittamista tai sopimusten väljentämistä, tulkitsen, että diskurssi on myös yksi ilmentymä uusliberalistisen kilpailukykydiskurssin tavoista merkityksellistää maailmaa.

Edellä kuvatut diskurssit kytkeytyvät siis globaalin kilpailukykydiskurssin tavaksi merkityksellistää ja määrittää Finnairin lentoemäntien ja stuerttien lakko sekä osaltaan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmä. Diskursseissa uusliberalismin oppien mukaan kilpailukyky ja markkinoiden vapaa toiminta ovat ykkösiä: ratkaisut on tehtävä näiden periaatteiden mukaisesti ja niiden vapaata toimintaa haittaavat ratkaisut ovat kielteisiä. Niissä lähdetään ihmiskuvasta, jossa on yksin toimiva, omaa

etuaan tavoitteleva yksilö. Työntekijänä tämän yksilön oletetaan samaistuvan hänet palkanneeseen yritykseen eikä toiseen kaltaiseensa työntekijään tai näiden yhteenliittymään. Työnantajien intressi on noussut universaalien intressin asemaan ja siihen olisi muiden sopeuduttava.

8.2. Sopimussyhteiskunnan diskurssit

Toinen diskurssien ryhmä koostuu sopimussyhteiskuntadiskurssin merkityksellistämistavoista.

Järjestelmän toiminnan hienosäätö -diskurssi on vahvasti osa Sopimussyhteiskunta -diskurssia. Se pitää rutinoituneen itsestään selvänä, että työnteon ehdoista ja tuloksen jakautumisesta työn ja pääoman kesken sovitaan neuvottelujärjestelmän puitteissa, jossa molemmilla osapuolilla on oikeudet erityisintressinsä. Se myös tunnustaa erikseen mainitsematta kollektiivisen edustamisen legitimitetin näistä ehdoista sovittaessa. Lähtökohtaa pidetään niin itsestäänselvä, että diskurssin omistaja ei juuri suostuttele yleisöä näkemään asiaa valitsemastaan näkökulmasta, vaan puhetapa on tältä osin osa valmista lakkokäsikirjoitusta. **Finnairin ärjyminen** ja **Pelissäntöjen noudattaminen** -diskurssit merkityksellistävät tilannetta järjestelmän toiminnan, sen päälle rakentuneiden tavanomaisten menettelytapojen ja hyvän neuvotteluilmapiirin säilyttämisen lähtökohdista. Mahdollisuutta sopia halutaan vaalia.

Yksipuolinen kilpailukyky -puhe asettuu osaksi diskurssia, jossa globalisaation katsotaan antavan mahdollisuuksia myös vaihtoehtoisten sopeutumisstrategioiden luomiseen. Strategiat luodaan kuitenkin kansallisella tasolla, ei rajojen yli. Neuvottelemisen ja vastavuoroisuuden nähdään elementteinä, jotka lisäävät sitoutuneisuutta ja vakautta. (kts. Kettunen 2008). Diskurssissa ei kiistetä kilpailukyky -tavoitetta, mutta siinä kyseenalaistetaan ehdot, joilla kilpailukykyä ja joustavuutta nyt on haettu.

Työntekijöiden jaksaminen -diskurssi ponnistaa lähtökohdasta, että työntekijöillä on oikeus vaatia kohtuullisia työehtoja ja tarpeen vaatiessa työntekijöillä on oikeus lakkoilla niiden puolustamiseksi. Diskurssi myös sulkee pois keskustelun yrityksen kilpailukykyä työehtojen ensisijaisena reunaehdona, ja ottaa määrittelyn lähtökohdaksi työntekijän. Diskurssi on luonteeltaan kansallinen: se mikä on mahdollista Aasiassa, ei ole mahdollista meillä. Siellä työntekijällä ei ole arvoa, koska heitä on paljon, meitä taas on vähän. Diskurssi liittyy osaksi Sopimussyhteiskunta -diskurssia.

Näille sopimussyhteiskunta -diskurssin osiksi tulkittaville diskursseille on yhteistä, että ne merkityksellistävät toimijoita, arvioivat uhkia tai ratkaisuja neuvottelemisen ja sopimisen sekä niiden edellytysten parantamisen kautta. Neuvottelemisen ja sopimisen nähdään strategisesti parhaana

toimintatapana. Näissä diskursseissa ei sinänsä kiistetä työnantajien intressiä, mutta sitä käsitellään periaatteessa samanveroisena erityisintressinä kuin työntekijöidenkin intressit ovat.

8.3. Vahvistavat ja horjuttavat diskurssit

Hankalampia tapauksia edellä tekemäni jaottelun näkökulmasta ovat valtapyrkimysten kautta lakkoa merkityksellistävät diskurssit. Ne eivät selkeästi yhdy kumpaankaan. Sama tilanne on lentoemäntiä ja SLSY:ä kuvaavissa diskursseissa. Niiden tapa merkityksellistää lähtee aivan toiselta suunnalta. Sopimusjärjestelmää koskevan diskurssikamppailun kannalta kyse on kuitenkin myös siitä, mitä diskurssit tekevät toisaalta käsillä olevassa tilanteessa lakon osapuolille ja toisaalta mitä ne tekevät symbolisesti neuvottelu- ja sopimusjärjestelmälle.

Tilanteen pelkäksi valtataisteluksi tai peliksi rakentavat diskurssit asettavat meidät pääasiassa yleisöksi seuraamaan osapuolten peliä. Tyypillistä diskursseille on, että vierasdiskurssin omistaja näyttää olevansa kamppailun toisen osapuolen vallan laajentamisyrykimysten kohteena ja diskurssin omistaja asettuu seuraavaan ja selostamaan valtataistelua. Yleinen pohjavire on kuitenkin, että vallan tavoittelua ei motivoida, vaan valta on itseisarvo ja siten myös jollain lailla epätoivottavaa. Valtaa haetaan, jotta voidaan torjua toisen osapuolen valta. Diskurssin marginaalisessa osassa tosin työnantajien valtapyrkimysten motiiviksi esitettiin työntekijöiden työehtojen heikentäminen. Lakossa tämä johtaa tulkintaan, että kaikki muulle yhteiskunnalle aiheutetut vaivat ja pettymykset ovat vain hinta vallantavoittelusta. Lakolle esitetyiltä syiltä katoaa yleisön – johon diskurssissa lentoemännätkin usein sijoittuivat – silmissä uskottavuus ja tällä on vaikutuksensa lakossa olevien julkiseen identiteettiin.

Vaikka diskursseissa puhutaan lakosta, merkityksellistetään samalla koko sopimusjärjestelmää. Tämän merkityksellistämistavan arvioin syövän koko järjestelmän legitimizeettiä: kyse ei ole ihmisten tai yritysten asioista ja niiden hoitamisesta, vaan ne ovat vain välineitä osapuolten pelissä, jossa pelataan vallasta sen itsensä vuoksi. Tulkitsen, että diskurssit palvelevat niiden asiaa, jotka haluavat kyseenalaista sopimus- ja neuvottelujärjestelmää. Sopimusjärjestelmää koskevassa merkityskamppailussa valtdiskurssit toimivat makrotasolla, mutta luovat samalla mesotasolla käsitystä epäilyttävästä toiminnasta, jossa elämisen maailmaan liitetyt perustelut ovatkin vain vehkeilyn savuverho. Näin diskurssit rapauttavat järjestelmän legitimizeettiä.

Itse lakossa tilanteen **työntekijöiden valtapyrkimyksi**ksi rakentanut diskurssi heikensi SLSY:n uskottavuutta julkisuudessa ja tätä kautta vaikutti lakkoilijoiden julkiseen identiteettiin. Se taas lu-

vussa 3. esittämäni neuvottelujärjestelmän yksinkertaistetun mallin mukaan vaikuttaa välittävään tasoon ja siten myös neuvotteluihin. Samalla tapaa julkisen identiteetin kautta toimii **Lentoemännän huikentelevaisuus** -diskurssi. Suoraan edustusta ja valtuutusta heikentävästi iskee **SLSY:n petollisuus** -diskurssi. Ne asettuvat mesotason diskursseiksi.

Työmarkkinoiden neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän merkityksellistämisen ei yksittäisen lakon työntekijöiden työntekijäpuolen kuvaamisella ole sinänsä merkitystä. Aiemmissä tutkimuksissa on kuitenkin tullut esiin (kts. luku 2) että lakkoilevia on tapana kuvata muun muassa välinpitämättömiksi talouden kokonaisuudesta ja kolmansille osapuolille tuottamastaan haitasta. Ammattiliitot taas esitetään kehityksen jarruiksi. Nämä piirteet on havaittavissa tässäkin aineistossa. Voi siis sanoa, että median diskurssit tältä osin heikentävät toisen osapuolen uskottavuutta ja siten koko järjestelmää.

Osassa **Matkustajan pettymykset** -diskurssissa matkustajalle rakennetaan selvä kuluttajasuhde palvelua myyvään yritykseen. Yrityksen vastuulla on toimia niin, että palvelu pelaavat. Tällöin palataan normiasetelmaan lakossa: työntekijöiden lakon kohteena ovat yritykset eivätkä kuluttajat. Tämän tulkitseen pohjimmiltaan tukevan sopimus- ja neuvottelujärjestelmää.

8.4. Millainen identiteetti määrittelykamppailussa syntyy?

Valtaosa analysoimistani diskursseista yhtyy siis sopimusyhteiskuntadiskurssiin, joka tukee neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää, ja uusliberaaliin kilpailukykydiskurssiin, joka horjuttaa sitä. Myös loput analysoimistani symbolisesti joko horjuttavat tai tukevat neuvottelu- ja sopimusjärjestelmää. Kuten järjestelmän luurankomallissa luvussa 3.2. ja sen kuvioissa 1–4 kuvailin, olennainen toimija lakossa on itse lakkoon menijä, joka on työntekijäpuolen vallan lähde ja jonka myymästä työvoimasta on koko järjestelmässä kysymys. Julkiset identiteetit vaikuttavat häneen ainakin jossain määrin ja niillä vaikutetaan myös liikkeen, SLSY:n ja yleisemminkin ammattiyhdistysliikkeen, identiteettiin. Se tapahtuu pitkälti mesotason diskursseilla, joilla vaikutetaan neuvottelu- ja sopimusjärjestelmän välittävään tasoon.

Analysoimissani diskursseissa lakossa oleville lentoemännille rakentui identiteettien olennaiset piirteet tiivistäen seuraavat identiteetit: hyväksikäytetty, uhan/tuhon/pettymysten aiheuttaja, epärehellinen/epäilyttävä, tyhmä ja kollektiivin osa. Näiden lisäksi lakossa olija saattoi jäädä itse-

kin katsomoon, osaksi yleisöä.

Sopimusyhteiskuntaa edustavissa ja työmarkkinoiden sopimusjärjestelmää vahvistavissa diskursseissa identiteetti oli useimmiten normaalisti itseään puolustavan identiteetti ja osa kollektiivia. Varsin usein lakossa olija jäi myös yleisön joukkoon.

Kilpailukykydiskurssia edustavissa ja sopimusjärjestelmää heikentävissä diskursseissa lakossa olija taas rakennettiin usein hyväksikäytetyksi, uhan, tuhon ja pettymysten aiheuttajaksi, epärehelliseksi tai epäilyttäväksi kollektiivin jäseneksi. Yleisön joukkoon hän jäi harvemmin kuin sopimusyhteiskunta- ja järjestelmää vahvistavissa diskursseissa.

Median sopimusyhteiskunta -diskursseissa ei yleisöä juuri suostutellakaan yleisöä elämisen maailman kautta, vaan niissä tarkastellaan makrotason rakenteita ja raportoidaan niiden toimijoista sekä niiden strategioista. Niiden merkitsemisen politiikka saattaa näin olla tehotonta. Vastaavasti uusliberalistinen kilpailukykydiskurssi esittää asioita melko paljon mikrotasolla ja suostuttelee yleisöä sekä luo mesotasolla omaa agendaansa tukevia käsityksiä. Diskurssien lähtökohtien tasolla tämä on helppo ymmärtää, sillä perustuuhan Sopimusyhteiskuntadiskurssi juuri kollektiivisille toimijoille. Siksi sen kyky transformoitua postmoderniin yhteiskuntaan on lähtökohtaisesti heikompi kuin uusliberalistisen kilpailukykydiskurssin.

8.5. Diskurssien suhteet koko aineistossa

Koko aineiston hallitseva diskurssi on Matkustajan pettymykset. Se esiintyy tiheimmin ja lehtien tilankäytössä se on valittu yleensä sivujen ja aukeamien pääjutuksi. Tyypillisesti lehtien uutissivut rakennettiin niin, että selkeä pääkuva lähestyi lakkoa kuluttajauhrin näkökulmasta. Tätä myötä myös jutusta muotoutui pääjuttu. Lakon syitä, neuvottelutilannetta tai työmarkkinajärjestelmää käsittelevät jutut taitettiin tälle alisteiseksi. Erityisesti Iltalehti käytti tapaa, jossa varsinaisesti lakkoa käsittelevät jutut taitettiin näyttämään faktalaatikoilta, vaikka tekstin muoto vastasi kuitenkin uutista.

Teemoittain lakon aiheissa hallitseva diskurssi on Finnairin kilpailukyky ja lakon osapuolissa SLSY:n petollisuus -diskurssi. Sopimisen järjestelmä -teemassa hallitseva taas on Järjestelmän käytön hienosäätö -diskurssi. Näistä kolme ensin mainittua ovat osa uusliberaalia kilpailukykydiskurssia ja

viimeisin sopimussyhteiskuntadiskurssin ydintä. Julkisuuden merkityksellistämiskamppailussa Järjestelmän käytön hienosäätö -diskurssin voisi olettaa haastavan kilpailukykydiskurssiin liittyviä diskursseja. Näin se ajoittain tekeekin, mutta valtaosin se kulkee niiden rinnalla.

Suomessa neuvottelu- ja sovittelujärjestelmällä on vankat perinteet. Sovittelujärjestelmän toiminnan itsestään selvä toistaminen voi olla merkki paitsi tavanomaisesta lakkokäsikirjoituksesta, myös tästä perinteestä, luonnollistuneesta ajattelusta.

Alun perin sopimusjärjestelmä sisältää ajatuksen osapuolista, niiden oikeutetuista erityisintresseistä ja pariteetista. Universaali intressi on, että osapuolet löytävät kompromissin ja palvelevat näin yleistä, universaalista intressiä. Nyt media tulkitsi yleisen edun monesti lakon estämiseksi ja kuluttajan oikeuksien turvaamiseksi. Työriidan ratkaisu ei ollut siis sinänsä keskeistä. Järjestelmän käytön hienosäätö -diskurssi esiintyy esimerkiksi Finnairin ja Suomen kilpailukyky -diskurssien rinnalla, jotka peruslähtökohdaltaan kiistävät pariteetin ja asettavat universaaliksi eduksi kilpailukykyyn turvaamisen. Fairclough (2005b) puhuu, miten uusi ja vanha elävät rinnakkain diskursseissa kunnes ne muotoutuvat, transformoituvat uudelleen. Siitä oli siis kysymys lentoemäntien ja stuerttien lakon aikana julkisuudessa käydyssä määrittelykamppailussa.

8.6. Mediadiskurssin omistajien positiot

Median diskurssinomistajien omat asemoitumiset osoittavat myös tätä rinnakkaiseloa. Tavallisesti diskurssin omistajat asettuivat tulkitsemaan niin uutisissa, kommentteissa kuin pääkirjoituksissakin tilannetta Finnairin näkökulmasta. Uutisissa SLSY:lle annettiin tila kertoa oma kantansa, mutta diskurssin omistaja ei juuri asettunut tulkitsemaan tilannetta sen kannalta. Mielipideaineistossa mediadiskurssin omistajat tulkitsivat tätä SLSY:n näkemystä usein Finnairin lähtökohdista. Poikkeuksen tästä muodosti Uutispäivä Demari, jonka pääkirjoituksessa lentoemännille asetetut työaika-joustovaatimukset tulkittiin yksipuoliseksi joustovaatimukseksi. Toisaalta kuitenkin mediadiskurssin omistajat esimerkiksi pääkirjoituksissa päätyivät toivomaan neuvotteluratkaisun löytymistä ja neuvotteluilmapiirin ylläpitämistä. Jos jotakuta syytettiin ilmapiirin heikentämisestä, syyttävä sormi sojotti pääkirjoituksissa molempiin osapuoliin. Huonosta tilanteen lukutaidosta syytettiin kuitenkin vain työntekijäosapuolta. Voi sanoa, että tyyppillisesti siis tutkitut lehdet pitivät suomalaista sopimisen mallia sinänsä arvossa, mutta näkemys sen toivottavista tuloksista merkityksellistettiin yrityselämän intressien mukaisesti.

Tietyn diskurssin sisällä puhumisen voima näkyy diskurssien omistajien positiossa, kun puhutaan rikkureista. Pelisääntöjen noudattaminen -diskurssissa, jossa teema oli järjestelmälähtöinen ja kytkeytyi osaksi sopimusyhteiskunta -diskurssia, media diskurssin omistajat käyttivät pääasiassa perinteistä sanastoa lakon rikkomisesta ja rikkureista. SAK:n järjestöpäällikölle annettiin mahdollisuus tuomita tai hänen sanottiin tuomitsevan rikkurivävoiman käyttö. SAK:n edustajalla katsottiin siis olevan kompetenssi tulkita ja tuomita. Tapa käsitellä asiaa osoitti, että diskurssin omistajan mielestä pelisääntöillä oli jokin merkitys. Yksilön oikeudet -diskurssissa taas mediadiskurssin omistajat antoivat Finnairille tilan selittää, mistä sen mielestä on kysymys, mutta diskurssin omistajat eivät omaksuneet sitä tukevaa positiota. Mieliopidegenressä huolta kannettiin toiminnan vaikutuksista neuvotteluilmapiiriin. Toisaalta lakon vaikutuksista lähtevässä uusliberaaliin kilpailukyky -diskurssiin kytkeytyvässä Matkustajan pettymykset -diskurssissa samaisen rikkurivävoiman mahdollistamiin lentoihin diskurssin omistaja suhtautui yleensä hyvin neutraalisti ja käytti neutraalia sanastoa. Perusväri oli kuitenkin rikkurivävoiman käyttöön myönteinen, koska sillä lentoyhtiö yritti pitää matkustajat tyytyväisinä. Diskurssin omistajan positio suhteessa pelisääntöihin muuttuu siis johdonmukaisesti sen mukaan minkä diskurssin sisällä puhuttiin.

Muutoksen välttämättömyys -diskurssissa mediadiskurssin omistajat eivät yleensä ilmaisseet suoraan positiotansa asiaan. Uutisgenren vierasdiskurssissa annettiin työnantajapuolelle kuitenkin tila määrittellä erilaisia järjestelmän ongelmia kysymättä sen tarkemmin perusteluja määritelmille. Pääkirjoitusgenressä diskurssin omistaja referoi kuvaillut ongelmat ja tarkkaan kantaa ottamatta totesi järjestelmän läpikäynnin olevan välttämätöntä. Positio lähtee sopimusyhteiskunnasta, mutta määrittelee sitä uudelleen uusliberalistisen kilpailukykydiskurssin lähtökohdista.

8.7. Lehtien erot

Eri diskurssien esittelyssä mainitsin jo, missä ne aineistoni lehdissä ne esiintyivät. Kaiken kaikkiaan voi sanoa, että eri diskurssit esiintyivät melko kattavasti kaikissa aineiston lehdissä. Erojakin lehtien välillä oli.

Talouselämä asettui voimakkaimmin selostamaan asiaa Finnairin lähtökohdista. Muun muassa lehden kannessa visualisoitiin tilanne Finnairin syöksykierteenä. Käytännössä lakossa olevien lentoemäntien lähtökohdat eivät Talouselämässä päässeet esiin ollenkaan. Myös lakon vaikutuksia kuluttajalle lehdessä ei juuri käsitelty.

Iltalehti oli lähestymistavoiltaan monipuolisin. Sille ominaista oli tilanteen esittäminen valtapyrkimysten näkökulmasta – paitsi työntekijöiden kuin myös työnantajien. Samoin Lentoemännän huikeutelevaisuus eli kulttuurin pohjavirrassa elävien seksististen ja ammatinharjoittajien luonnetta epäilyksen alle saattavien käsityksiä hyödyntävä diskurssi oli Iltalehden aineistoa. Iltalehdessä esiintyivät vahvimmin SLSY:n edustavuutta epäilevät diskurssit. Iltalehti käytti myös aineistossa olevista lehdistä eniten mielipidegenren aineistoa: lukijoiden mielipiteitä verkkokeskustelusta ja varsinaisia yleisönosastokirjoituksia, kolumneja, omia sähköitä ja pääkirjoituksia.

Uutispäivä Demarin aineistoa oli marginaaliseksi jäänyt Yksipuolinen kilpailukyky -diskurssi. Lehdelle ominaista oli tukilakkopäätöksen tehneiden liittojen vahva esillä olo ja tietynlainen ilkkurinen sävy Finnairin suuntaan. Siinä käsiteltiin myös suhteellisesti paljon valtio-omistajan roolista.

Helsingin Sanomat oli lehdistä ainoa, joka pyrki pureutumaan uutisgenressä lentoemäntien vapaa-päiväjärjestelmään. Kuluttajadiskurssi oli tutkituista lehdistä Helsingin Sanomissa vahvin. Mielipidegenressä – toimituksen kommentteissa ja pääkirjoituksissa – se asettui tulkitsemaan tilannetta Finnairin näkökulmasta.

Voi sanoa, että lehtien erot ovat melko lailla odotettuja. Talouselämän aikakauslehti tarkastelee maailmaa korostetun talouspainotteisesti ja asettuu tulkitsemaan lakkoa siitä positiosta. Pääasiassa tilauspohjalla toimiva yleissanomalehti Helsingin Sanomat asettuu ensisijaisesti palvelemaan kuluttajalukijaa. Uutislehtenä Helsingin Sanomat (Kunelius ym. 2010, 75) asettuu katsomaan asioita hiukan sivusta, kun taas Iltapäivälehdessä asioihin tyyppillisesti liitetään vahvemmin moraalinen lausaus ja neutraalin tiedottavan käsittelytavan osuus on pienempi. Uutispäivä Demarissa näkyi toisaalta uutislehden tapa asettua hieman sivuun ja toisaalta sen tausta osana työväenliikettä.

8.8. Yritystaso vaikuttaa julkisuuteen

Minkä tahansa lakon esitys mediassa on aina ainutkertainen esitys. Siihen vaikuttaa ajankohta ja lakon osapuolten tilanne. Esimerkiksi tutkimuskohteenani olleen matkustamohenkilökunnan lakon esitykseen vaikuttaa lakon kohteena olleen Finnairin tilanne. Niinpä yleistystä esimerkiksi kilpailukykydiskurssin ylivoimasta yleensä lakkojen käsittelyssä suomalaisessa mediassa ei tämän pohjalta voi tehdä.

Matkustamohenkilökunnan lakon tapauksessa oleellista on, että kyseessä oli pitkälti yhtä yritystä koskevien yksityiskohtaisten työehtojen määrittäminen. Lakosta tehdyissä jälkianalyysissäkään

tämä seikka ei näkynyt yhtä asiantuntijahaastattelun kommenttia enempää, vaikka sopimisen painopisteen siirtämisestä kohti yritystasoa on puhuttu jo pitkään. Aineiston pohjalta voi perustellusti väittää, että se millä tasolla sovitaan, näyttäisi vaikuttavan lakon julkiseen käsittelyyn ja osapuolten mahdollisuuksiin argumentoida asiaansa julkisuudessa.

Kilpailukyky -diskurssin vahvuus voi kieliä työnantajapuolen eli Finnairin ylivoimasta viestinnässä. Sillä on käytössään yrityksen koko koneisto, kun SLSY:n koko henkilöstö on yksi palkallinen työntekijä ja osa-aikainen puheenjohtaja, jonka päävastuulla myös neuvottelut olivat. Tulosten kannalta olisi ollut mielenkiintoista verrata osapuolien omaa viestintää suhteessa toteutuneeseen julkisuuteen. Aineisto oli kuitenkin jo nyt niin laaja, ettei siihen ryhtynyt. Joka tapauksessa voi olettaa, että yrityskohtaisessa sopimisessa työntekijöillä ei ole samanlaisia viestintäresursseja käytössä kuin mitkä yrityksillä on.

Julkisuuden diskursseissa Finnairin ja Suomen kilpailukyky -diskurssille ei muodostunut vahvaa haastajaa. Aineistossani vaihtoehtoisen tulkinnan antamiselle näytettiin tarjottavan tilaa SLSY:n puheenjohtajalle esimerkiksi kysymys–vastaus -muotoisessa haastattelussa, mutta tämä rajasi itsensä keskustelusta ulos määrittelemällä strategiaan liittyvät kysymykset yhtiön johdon asiaksi. Stuart Hall (1992,191) on todennut, ettei hallitsevaa, hegemonista diskurssia, kykene haastamaan, koska se määrittelee kysymyksen asettelut. Kysymys voi kuitenkin olla myös käytännöllisemmästä asiasta. Henkilöstön edustajalla on tietoa yrityksen asioista, joilla olisi merkitystä julkisuuden diskurssikamppailussa, mutta salassapitovelvollisuuksien vuoksi tämä ei voi tai uskalla käyttää näitä tietoja samalla tavalla kuin työnantajan edustaja. Pulma koskee erityisesti yritystasoista sopimista, sillä liittojen eli toimialojen tasolla ei yksittäisiä yrityksiä koskevalla tiedolla ole samanlaista merkitystä. Tällainen valtaresurssien epätasapaino suhteessa julkisuuteen on kuitenkin olennainen, kun lakolle haetaan julkisuudessa oikeutusta tai sen oikeutus tyrmätään nimenomaan yrityksen strategioihin ja taloudelliseen kilpailukykyyn liittyvillä argumenteilla. Pörssi-yhtiöiden tiedottamista säätelee laki. Oliko tästä kysymys matkustamohenkilökunnan lakossa – sitä en tiedä.

Se, ettei lakossa olevat esiintyneet omalla äänellään koko tutkimusaineistossa, voi selittyä yhdessä jutussa esiintyneellä väitteellä työntekijöiden kokemasta pelosta. Selitys ei siten olisi lehtien tapa hallinnoida julkisuustilaa. Helsingin Sanomien jutussa kerrottiin heti lakon päätyttyä etsityn lentoemäntää arvioimaan hyväksytyä sovitteluratkaisua. Lehti kertoo SLSY:n todenneen, ettei haastateltavaa löydy, koska lentoemännät pelkäävät. Oli asian laita Finnairin tapauksessa mikä tahan-

sa, työnantaja kykenee pelon ilmapiiriä ylläpitämällä tehokkaasti supistamaan työntekijäpuolen yhtä valtaresurssia. Asioita ihmisten ja esimerkkitapausten kautta yhä enemmän esittävässä journalismissa yksi valtaresurssi on nimittäin kyky etsiä ja tarjota medialle sopivia henkilöitä.

8.9. Naiset, tunteet ja media

Matkustamohenkilökunnan lakon käsittelyssä tunteet olivat paljon esillä. Edellä mainitsemassani pelko-jutussa nousee esiin tunteiden käsittelyn vaikeus asiajournalismin genressä muun asia-aineiston rinnalla. SLSY kertoo lentoemäntien pelkäävän. Diskurssin omistaja kääntyy Finnairin puoleen, joka ihmettelee, mistä pelko on lähtöisin, koska lausuntojen antamista ei ole kielletty.

Kun ihmisistä on kysymys, tunteita ei voi sivuuttaa yhtenä asioihin vaikuttavana tekijänä. Asiajournalismin diskurssikäytännöissä tunteiden käsittelylle ei kuitenkaan tuntuisi olevan tapaa. Asiajournalismi pyrkii käsittelemään asioita todistettavien faktojen perusteella. Näin käsiteltäväksi asettuu, onko tunteelle riittävän hyvät perusteet. Jos on, tunne on uskottava ja siihen on sallittua vedota. Jos riittäviä perusteita ei ole, tunne menettää todistusarvonsa.

Tunteista puhuminen liitetään kulttuurissamme yleensä naisiin. Aiempien lakkojulkisuutta koskevien tutkimusten mukaan työnantajapuoli on ollut tapana esittää rationaalisena järjen äänenä ja lakossa olijoita on leimannut viha tai pelko. Matkustamohenkilökunnan lakon yhteydessä työantajapuoli esitettiin toki järjen äänenä, mutta rinnalle nousi myös turhautuminen ja viha. Lakossa olevia naisia leimasi pelko. Nämä muutokset kertonevat pikemminkin Finnairin ja matkustamohenkilökunnan lakosta kuin pysyvämmästä muutoksesta lakkojournalismissa. Voi kuitenkin olla, että naisten tulo vahvoiksi työmarkkinatoimijoiksi sekoittaa tavanomaisen lakkokäsikirjoituksen roolitusta myös tunteiden osalta.

Toisaalta naiset näyttävät julkisuuteen astuessaan saavan kantaakseen kokonaisen myyttien kirjjon. Naisvaltaisella hoitoalalla mielikuvat ovat erityisellä tavalla moraalisesti latautuneita, kertoi Nylundin tutkimus sairaanhoitajien työmarkkinajulkisuuden muutoksista. Populäärikulttuurissa heitä esitettiin hyveellisenä hoivaajina ja kärsimysten lievittäjinä ja toisaalta langenneina kipusiskoina, mikä näkyi myös työmarkkinajulkisuudessa (Nylund 2009, 74–75). Kanadassa taas opettajat hyväksyttiin työnsä edellytyksistä huolta kantavina kasvattajina, mutta ei hallitusta vastustavina ay-aktiiveina (Greenberg 2004, 367). Samanlaista kahtia jakoa rakennettiin matkustamohenkilökunnan lakossa. Jos siis lentoemännät rikkovatkin lakkoilevina naisina median tavanomaista lakkokäsikirjoitusta, media näyttäisi rakentavan esityksiä lakkoilevista naisista melko yhdenmukaisesti

ainakin näiden esimerkkien valossa. Esityksissä hyödynnetään kulttuurin naiskuvan dikotomista madonna-huora -asetelmaa.

8.10. Media peilaa

Journalismin käytännöissä lukijalähtöisyys on lakkotilanteissa saanut tulkinnan, jonka mukaan asiaa lähestytään niiden lukijoiden kautta, joille lakko tuottaa harmia. Tämä toteutui myös matkustamohenkilökunnan lakossa. Matkustajille kerrottiin kaikki informaatio, mitä lennoista oli saatavilla sen kummemmin arvioimatta, miten sen lukijan tarpeita palveli. Näin lukijalle tarjotaan mahdollisuus samaistua niihin, joille lakko tuottaa harmia.

Esimerkiksi Nylund (2009) tulkitsi tämän hoitajien lakkojulkisuudessa siirtymänä, jossa tarkkaillaan vallankäyttäjien toimien vaikutuksia tavallisille ihmisille. Omakohtaisestihan esimerkiksi lentolakko ei koskenut valtaosaa lukijoista, mutta suuri osa kykenee kuitenkin samaistumaan lentojen myöhästymisten ja peruuntumisten aiheuttamiin harmeihin. Ylivoimaisesti suurin osa lukijoista on itsekin työntekijä-asetelmassa, suomalaisista isohko osa on myös vuorotöissä. Lukijalähtöisyyttä voisi siis toteuttaa myös tarjoamalla samaistumisen tai oman tilanteen vertailumahdollisuutta lakossa oleviin työntekijöihin, tässä tapauksessa lentoemäntiin, ja esimerkiksi heidän työoloihinsa.

Moniäänisyyden lisääntymisen toinen lähde ovat käytännöt, joissa pääkirjoitusten lisäksi toimitusten omia kommentteja julkaistaan yhä enemmän. Sen lisäksi perinteisten yleisönosastojen rinnalla lukijoiden kommentteja nostetaan verkosta lehtien julkisuustilaan ja kommentointia aktivoidaan erilaisilla verkkoon heitetyillä kysymyksillä. Päätösvalta siitä, mitkä kommentteista lehtien julkisuustilaan nostetaan, on lehdillä.

Oletus, että moniäänisyys lisäisi automaattisesti erilaisten mielipiteiden kirjoa ja täydentäisi lehtien omaa diskurssia uusilla näkökulmilla, osoittautui ainakin tässä aineistossa valtaosin vääräksi. Tosin Helsingin Sanomien yleisönosastossa julkaistiin aineiston ainoa tukilakkopäätöksen tehneiden liittojen perusteellisempi selitys sille, miksi he tukilakkoon menevät. Muuten yleisönosastot ja verkkonostot tuntuivat toimivat pitkälti kaiun lailla. Niissä toistuivat lehtien rakentamat tulkinnat tilanteesta, toisinaan sanavalintoja myöten. Tämä on vahva osoitus myös lehtien vaikutusvallasta.

Lehdet kuitenkin tulkitsivat lukijoiden mielipideaineistot ”uudeksi tekstiksi”, ja sitä myötä yleiseksi mielipiteeksi, jota ne saattoivat taas omassa mielipideaineistoissaan tulkita. Erityisesti Talouselä-

män ja Iltalehden pääkirjoitus- ja myös kolumniteksteissä todettiin, etteivät lentoemännät saaneet suuren yleisön tukea lakolleen, vaan yleinen mielipide oli sitä vastaan.

Syyksi kielteiseen yleiseen mielipiteeseen Iltalehdessä mainittiin esimerkkinä syntyneet mielikuvat lentoemäntien kohtuuttomista vaatimuksista. Talouselämä taas löysi syytä muun muassa siitä, ettei sopimusrakenne auennut ihmisille ja että Finnair taitavasti vertasi tilannettaan yhtiöihin, jotka eivät operoineet kiistaa aiheuttaneilla reiteillä. Suuren yleisön tiedot ja mielikuvat matkustamohenkilökunnan lakosta ovat kuitenkin pääosin peräisin mediasta. Se julkaisi Finnairin taitavasti tarjoamat vertailut eikä syytä tai toisesta etsinyt omia. Edellä mainituissa diskurssin omistajien tulkinnoissa median vastuuta pyritään siirtämään osapuolille.

8.11. Vain toinen puoli on puoli

Useahko selvittämätön kysymys tutkimusaineistoni luennan jäljiltä kuitenkin edellä mainittujen puutteiden lisäksi jäi. Matkustamohenkilökunnan henkilöstökulujen ja niihin esitettyihin muutosten suuruusluokasta suhteessa yhtiön kuluihin ei selvinnyt. Lakkoa edeltävän kvartaalin tulos oli ollut yhtiön historian paras ja se tehtiin silloisilla työehdoilla. Mikä sen selittää? Puhuttiin vanhojen lentoemäntien erioikeudesta pitkiin lentoihin, mutta väitteen todenperäisyys ei aineistossani auennut.

SLSY:n lakon keskeiseksi syyksi nostamat lepoajat jäivät tutkituissa lehdissä lähinnä osapuolten argumentoinnin varaan. SLSY ilmoitti, että jaksamisen ääri rajoilla ollaan ja Finnair kiisti sen. Kun lakko oli ohi, Helsingin Sanomissa julkaistiin asiantuntijakirjoitus Vieras kynä -palstalla vuorotyöstä ja ihmisolennon vaatimasta levosta. Asiantuntija-artikkelit eivät ymmärtääkseni useinkaan ole päiväkohtaista aineistoa, joten arvailen, että julkaisuajankohta on saattanut määrittyä sen perusteella, ettei artikkelilla ole haluttu ottaa kantaa lakossa kiistanalaisiin kysymyksiin.

Voikin olla, että lakkotilanteessa lehdissä ajatellaan, että erityisesti työntekijäpuolen esiin nostaman kysymyksen selvittäminen ja siinä mahdollisesti jonkin kannan ottaminen sotii puolueettomuuden periaatetta vastaan. Siinä asetuttaisiin edistämään erityisintressiä. Sen sijaan kilpailukyky ja häiriöttömät, lakottomat, työmarkkinat ja sitä kautta elinkeinoelämän häiriötön toiminta ovat universaaleja intressejä. Niiden edistäminen ei merkitse asettumista jommallekummalle kannalle.

Aiemmasta lakkouutisoinnin tutkimuksesta tiedetään, että yleensä ei niinkään kiinnitetä huomiota johdon palkkoihin, vaan työntekijöiden palkankorotusvaatimukseen. Finnairin lakossakaan ei johta-

jien palkoista ja muista eduista puhuttu. Kevättalvella 2012 media nosti julkisuuteen Finnairin toimitusjohtajan erikoiset asuntoetujärjestelyt ja johdon saamat erityisbonukset pelkästä työsuh- teessa pysymisestä. Ne kaikki oli toteutettu jo matkustamohenkilökunnan lakon aikaan.

8.12. Vain vaikutukset saatavilla

Perinteisesti median tehtäväksi on määritelty vallankäytön ja sen mekanismien avaaminen kansalaisille. Matkustamohenkilökunnan lakossa sovittelun ja osapuolten aikatauluista sekä lakon vaikutuksista media puhui paljon. Itse lakon ratkaisu sisälsi kuitenkin elementtejä, joista ei ennen sitä oltu puhuttu.

Sovittelun aikana tiedottaminen on sovittelijan käsissä ja tämä taas pitää keskeisenä tehtävänään sovinnon mahdollisuuden vaalimista. Kuneliuksen ym (2010, 142) tutkimuksessa hoitajakiistasta julkisuuden pelättiin inflatoivan käytössä olevia pelimerkkejä. Tämä käsitys lienee yleinen ja niinpä keskeneräisistä asioista ei julkisuudessa puhuta. Jokainen sopimuksen kohta on auki siihen asti, kunnes kaikki on sovittu.

Lakko on kuitenkin tulossa tai jo käynnissä ja media katsoo velvollisuudekseen seurata sitä. Sovittelun etenemisestä, käsittelyssä olevista asioista tai osapuolten todellisesta käyttäytymisestä neuvottelupöydässä ei tietoa ole saatavissa. Kun näin on, raportoinnin kohteeksi nousevat silloin aikataulut ja lakon vaikutukset. Järjestelmän omat toimintatavat ovat siten osaltaan vahvistamassa käsittelytapaa, jossa lakon vaikutukset nousevat päärooliin.

LÄHTEET

Tutkimusaineisto

Helsingin Sanomien, Uutispäivä Demarin, Iltalehden ja Talouselämän Finnairia, Suomen Lentoemäntä- ja Stuerttiyhdistystä (SLSY), niiden lakkoa ja lentoemäntiä ja stuertteja käsittelevät jutut 1.11.2010– 28.12.2010.

Kirjallisuus

Ahtiainen, Lasse (2007): Työehtosopimusten kattavuus Suomessa vuonna 2004. Työpoliittinen tutkimus 328. Työministeriö.

Bergholm, Tapio (2012): Kohti tasa-arvoa – Tulopolitiikan aika. Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö 1969 – 1977. Helsinki. Otava

Bruun, Niklas (1979): Kollektivavtal och rättsideologi. En rättsvetenskaplig studie av de rättsideologiska premisserna för inlemmandet av kollektivavtalet och de kollektiva kampåtgärder in finsk rättsordning efter år 1924. Vammala: Juridica.

Eldridge, John: The Contribution of the Glasgow Media Group to the Study of Television and Print Journalism, *Journalism Studies* 1/2000, 113-127

Fairclough, Norman (1997): Miten media puhuu? Suomentajat Virpi Blom ja Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino

Fairclough, Norman (2003): *Analysing discourse: Textual Analysis for Social Research*. Taylor&Francis.

Fairclough, Norman (2005a): Critical discourse analysis. *Marges Linguistiques* vol 9/2005, 76-94.

Fairclough, Norman (2005b): Critical discourse analysis, organizational discourse, and organizational change. *Organization Studies* 26/2005, ss 915-939.

Glasgow Media Group Reader, Volume 1, News Content, Language and Visuals (1995). Edited by John Eldridge. London and New York: Routledge.

Greenberg, Joshua (2004): Tories, teachers and the media politics of education reform: news discourse and the 1997 Ontario teachers' strike. *Journalism Studies*, Aug2004, Vol. 5 Issue 3, 353-371.

Hall, Stuart (1992): Kulttuurin ja politiikan murroksia. Toimittaneet Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitorppa ja Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino

Hall, Stuart (1997): *The spectacle of the other*. Kirjassa *Representation: cultural representations and signifying practices*, edited by Stuart Hall, 1997, Musselburgh; The Open University ja Sage Publications, 223-290.

Hall, Stuart (1999): *Identiteetti. Suomentanut ja toimittanut Mikko Lehtonen ja Juha Herkman*. Tampere: Vastapaino

Hölttä, Kalevi (2011): *Työtaisteluopas*. Helsinki. Into.

Juppi, Pirita (2004): "Keitä me olemme, mitä me haluamme" Eläinoikeusliike määrittelykamppailun, marginalisoinnin, ja moraalisen paniikin kohteena suomalaisessa sanomalehdistössä. Jyväskylä.

Kantola, Anu (2004): Strategiset retoriikat yrityksissä, politiikassa ja ay-liikkeessä 1980-2003. Kokoelmassa *Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys*, sivut 81-199. Helsinki: Sitra, poimittu osoitteesta <http://www.sitra.fi/Julkaisut/Heiskala.pdf> 27.10.2011.

Kettunen, Pauli (2008): *Globalisaatio ja kansallinen me – Kansallisen katseen historiallinen kritiikki*. Tampere: Vastapaino

Kettunen, Pauli (2010): *Osapuolet ja sopiminen työmarkkinoilla*. Teoksessa Anu Suoranta & Anu-Hanna Anttila (toim): *Yksin sovittu*, Tampere: Vastapaino 29-52.

Kunelius, Risto, Noppari Elina, Reunanen Esa 2009: *Media vallan verkoissa*. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, sarja A 112/2009.

Laraña, Enrique, Johnston Hank & Gusfiels Joseph R (1994): *Identities, Grievances, and New Social Movement* kirjassa *New Social Movements: From Ideology to Identity* edited by Laraña, Enrique, Johnston Hank & Gusfiels Joseph R. sivut 3-35. Philadelphia: Temple University Press

Lounasmeri, Lotta (2010): *Kansallisen konsensuskulttuurin jäljillä - globalisaatioajan Suomi* Helsingin Sanomissa. Helsingin yliopisto. Sosiaalitieteiden laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/23470/kansalli.pdf?sequence=1>, poimittu 28.9.2011

Luostarinen, Heikki (1994): *Mielen kersantit – Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa*. Helsinki: Hanki ja jää.

Luostarinen Heikki ja Uskali Tero (2004): *Suomalainen journalismi ja yhteiskunnan muutos 1980-2000*. Kokoelmassa *Artikkelikokoelma tutkimushankkeesta Sosiaaliset innovaatiot, yhteiskunnan uudistumiskyky ja taloudellinen menestys* sivut 449-519. Helsinki: Sitra, poimittu osoitteesta <http://www.sitra.fi/Julkaisut/Heiskala.pdf> 27.10.2011.

Martin, Christopher R (2008): "Upscale" news audiences and the transformation of labour news. *Journalism Studies*, Apr2008, Vol. 9 Issue 2, 178-194

Nylund Mats (2009): Sairaanhoidajien työtaistelut ja työmarkkinajulkisuuden muutokset 1954–2007 Media & viestintä 32(2009): 3

Steuter, Erin (2001). The Irvings Cover Themselves: Media Representations of the Irving Oil Refinery Strike, 1994-1996. Canadian Journal of Communication, Vol 24, No 4 (2001)

Toivonen, Anna-Stiina (2006): Uutiset työtaistelussa Paperikiista Aamulehdessä, Helsingin Sanomissa ja Keski-suomalaisessa vuonna 2005. Journalistiikan pro gradu –tutkielma. Viestintätieteiden laitos, Jyväskylän yliopisto

Töyry Maija (2005): Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat – neuvotteluja lukijasopimuksesta. Saarijärvi, Helsingin yliopiston viestinnän laitos. Viestinnän julkaisuja 10.

Wal-Mart – globalisaation kova ydin 2006: toimittanut Nelson Lichtenstein. Helsinki: Työväen Sivistysliitto.

Woodward Kathryn (1997): Concepts of identity and difference, kirjassa Identity and difference edited by Kathryn Woodward. London: The Open University&Sage Publications.

WWW-sivut

Finnairgroup 2012a. Finnairin viestinnän yhteystiedot
http://www.finnairgroup.com/media/media_4.html katsottu 9.4.2012

Finnairgroup 2012b. Finnairin historia.
http://www.finnairgroup.com/konserni/konserni_14_1.html, katsottu 17.4.2012

Kairinen, Martti (2004): Työoikeuden suppean kurssin luentojen pääkohtia. Turun yliopisto.
http://vanha.law.utu.fi/luennot/materiaalit/tyo_suppea_2004.pdf poimittu 17.4.2012

Karvonen, Erkki (2004): Tulkintakehys (frame) ja kehystäminen.
<http://www.uta.fi/~tierka/Tulkintakehys.pdf> katsottu 18.5.2012

Kauppinen, Timo (2006): Suomen työmarkkinamalli. Helsingin yliopisto. <http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/etujarjestot/suomen-tyomarkkinamalli/>. Poimittu 25.4.2012

Nordin, Patrik (2006): Strategiset valinnat työehtosopimusneuvotteluissa. Vertaileva tapaustutkimus Yhdysvalloista 1998–2006. Helsingin yliopisto. Poimittu osoitteesta http://www.mv.helsinki.fi/nordin/HT_article.pdf 30.9.2011

Säädökset ja vastaavat

Laki työriitojen sovittelusta 27.7.1962/420

Työsopimuslaki 26.1.2001/55

Valtion omistajapolitiikkaa koskeva valtioneuvoston Periaatepäätös 3.11.2011

Tilastokeskus (2011): Työtaistelutilasto 2010. http://www.stat.fi/til/tta/2010/tta_2010_2011-05-13_tau_002_fi.html. Katsottu 6.4.2012

Julkaisemattomat ja muut lähteet

Bergholm, Tapio 2012b: Esittelypuheenvuoro SAK:n historian 3. osan julkistamistilaisuudessa 19.4.2012.

Haapala, Tiina (2010): Mistä puhumme, kun puhumme ahtaajien lakosta?
Kevään 2010 ahtaajien lakon uutisointi Helsingin Sanomissa ja Yleisradiossa. Opinnäytetyö.
Viestinnän koulutusohjelma, Oulun seudun ammattikorkeakoulu

Talousneuvoston sihteeristö (2006): Suomen vastaus globalisaation haasteeseen. Talousneuvoston sihteeristön globalisaatioselvitys – OSA II. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 17/2006. Valtioneuvoston kanslia.

Tiedostonimi: kivenmaa_gradu
Hakemisto: E:\gradu
Malli: C:\Documents and Settings\auli.kivenmaa\Application Data\Microsoft\Mallit\Normal.dotm
Otsikko: 1
Aihe:
Tekijä: auli kivenmaa
Avainsanat:
Kommentit:
Luontipäivä: 4.6.2012 13:16:00
Version numero: 2
Viimeksi tallennettu: 4.6.2012 13:16:00
Viimeksi tallentanut: Auli Kivenmaa
Kokonaismuokkaus aika: 0 minuuttia
Viimeksi tulostettu: 4.6.2012 13:21:00
Viimeisestä täydestä tulostuksesta
Sivuja: 110
Sanoja: 28 415 (noin)
Merkkejä: 230 170 (noin)